

591949241

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

Mag. 09.6508 An

EX·LiBRiS

MAX·LESTER

Has 09.6508 An 502

FIRMAET
BAADH & WINTHER

GENNEM TO HUNDREDE AAR

1717·1917

BAADH & WINTHERS EFTERFØLGER

GRUNDLAGT 1717

KØBENHAVN, December 1917

I Anledning af vor Forretnings 200-Aars Bestaaen har vi ved Hr. Musæumsinspektør, Magister OTTO ANDRUP ladet udarbejde et Minde-skrift, hvoraf vi bede Dem modtage medfølgende Exemplar.

Med Højagtelse

BAADH & WINTHERS EFTERFØLGER

J. G. ROHDE

AXEL W. ROHDE JOHAN G. ROHDE

1·7

1·7

1·9

1·7

FIRMAET
BAADH & WINTHER

GENNEM TO HUNDREDE AAR

1717·1917

HISTORISK FREMSTILLING

AF

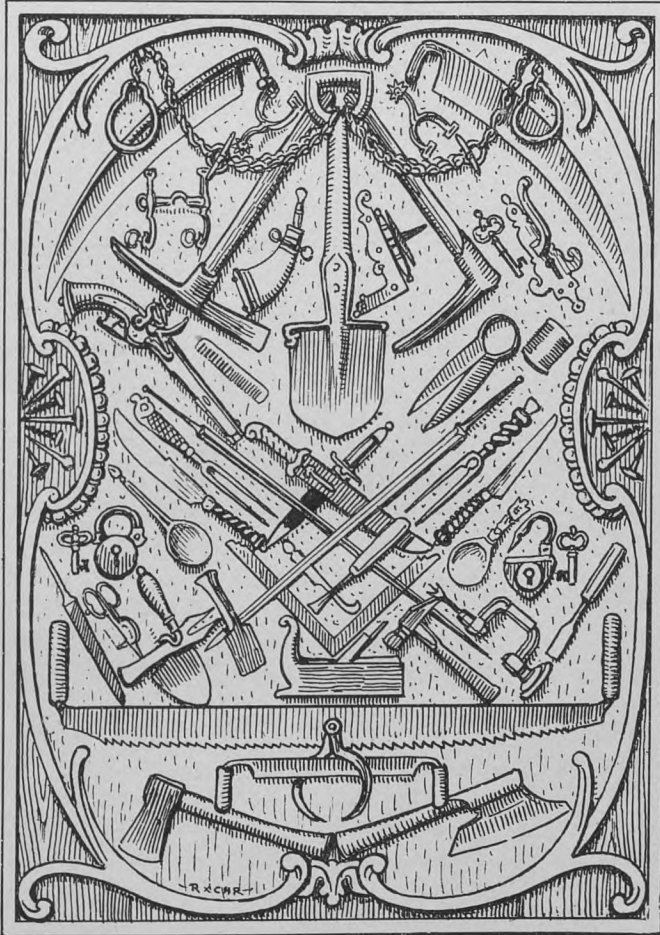
OTTO ANDRUP

MAG. ART., MUSEUMSINSPEKTØR

F. E. BORDINGS BOGTRYKKERI

1917

1666 — 1717

I Aaret 1717, den 6. Decembris, mødte Isenkræmmer-svend PETER BAADH frem paa Urtekræmmernes og Isenkræmmernes samt Sukkerbagernes Compagnihus paa Østergade; han beviste Oldermannen i Lauget, at han havde tjent sine fulde 7 Aar som Lærling i Christine, Salig Johan Ahlsteens, Isenbod og mere end de bestemte fire Aar som Svend; han betalte de fastsatte 25 Rdl. som Indskud i Compagniet, desuden 4 Rdl. til Ligklædet og noget til de fattige i Lauget, hvornæst han aflagde og underskrev følgende Eed:

„Efter Som Jeg Underschrevene Haver Vaaret det Lovlig Kremmer Compagnie Begierrende, da er det mig af Compagnietz Oldermænd og Eldste Bevilget og tilladt med Ald Rettighed og frihed, som Andre Compagnie Brødere Haver at Nyde, Efter Hans Kongl. Mayt allernaadigste Privilegier og Artickler udj alle Maader formelder.

Da Efter som ieg er nu indtagen udj Compagniet, Saa forpligter ieg mig nu og i alle tieder at holde Laug og Laugs Rettighed, Saa og give og Betale, hvis til Compagnietz fremtarf paa budet eller her Efter kand paa bydendis vorder, ufortrydelig og uden Nogen Modsigelse udj nogen Maade, og ellers i alle tieder at bevise Oldermannen og de Eldste, Som nu er eller her efter komz mendis vorder, til hørlig Respect og Lydighed, og mig, inden Compagnietz Dørre Saa Vel som uden forre, i alle Maader anstille Som Een ærlig Laugs Broder Well Egner og anstaaer og forholde mig Efter Laugs Articklernes Lydelse Saa frembt ieg agter Compagnietz frihed at Nyde og beholde. Dett til Bekreftelse Haver ieg det vell Betenckt med Egen Haand underschreven

Actum Kjøbenhavn

Peter Baadh“

d. 6. Decembr. Anno 1717.¹

¹ Laugets Inscriptions Protokol p. 54. Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. Folio Nr. 382 ab, VIII.

Samme Dag mødte han for Københavns Magistrat, opgav, at han var født i Ystad i Skaane, og erhvervede sig Borgerskab.¹

Saaledes blev Peter Baadh fuldt lovmæssig Isenkræmmer i København, og den Forretning, hvis Indehaver han siden hin 6. Dec. 1717 var, lever endnu i Firmaet »Baadh og Winthers Efterfølger«, om end ingen af hans Efterkommere længere har Del deri.

ISENKRÆMMERNES STILLING VED AAR 1700

At være Isenkræmmer var dengang noget andet end nu. Hvor store Forholdene i København end var, sammenlignet med de omliggende Stæder, var de dog ganske smaa, betragtede med vore Øjne. Regeringen havde en dobbelt Interesse overfor Handelen, dels at hindre Prisernes Opskruele, hvad der let vilde ske, naar Handelen monopoliseredes paa enkelte Hænder, dels paa den anden Side at værne de Handlende mod for megen Konkurrence; thi saa vilde Kræmmerne forarmes og deres Skatteevne nedsættes. Desuden vilde man da kun finde faa Handelsmænd, som var genegne til at sætte Penge i den hjemlige Fabriksvirksomhed, og efter Datidens finansielle Statsidé, Merkantilismens, Grundsætninger var det den største Lykke for en Stat, om den indenfor sine Grænser kunde fabrikere de flest mulige Nødvendighedsartikler.

Det landsfaderlige Forsyn søgte derfor at gennemføre et System, hvorved de bedste Betingelser skabtes for de enkelte Led i Produktionskæden. Handelsmændene, som bragte Raastoffer ind i Landet, støttedes og skærmedes mod ubillig Konkurrence af tilfældige handlende, som havde grebet og udnyttet en enkelt Chance; men de maatte paa den anden Side ikke sælge en detail til Haandværkerne, det var Kræmmernes Sag. For at hindre, at disse indbyrdes opbød en Vare, anordnedes det, at den først skulde tilbydes hele Kræmmerlauget til en bestemt Pris, hvorefter de enkelte Medlemmer kunde forsyne sig derfra. Haandværkerne købte Raa-

¹ Raadstuearkivet, Borgerskabsprotokollerne.

Alse som jeg Ervervetsens Tjener
hvaar det Lovelig Communer Compagnie Prynt
kunde nu se det mig af Compagniets Ledermand
og Ledske Privilegiet og tillendt Medaet Kottegød
og frihed som Andens Compagnie Prædator Gæver
at Vjndr Liffens Gængs Konge Magt allemaalidig
Privilegier og Artikler indj alle Maade forunder

Ju Liffens som jeg nu indtager indj Compagniet
Du forlygter mig nu og i alle tider at Jøder
Lung og Lung Kottegød, Du og apier og Prædator Tjener
die Compagniet forunder du Givnt reeve for Liffens
Lund, paa Givndis Vande i fortøjndelig og indre Gæver
Modfjere indj magis Maade, og reeve i alle tider
at Liffens Ledermanden og de Ledske som nu se reeve
for Liffens Communer Vonder til Lovelig Respect og
Lydighed, og mig indre Compagniets Dora Du be
jone indre forunder i alle Maade anglicer som Konge
arelig Lung Prædator alle Gæver og den Luffe og for
Ledske mig Liffens Lung Artiklerne Lydighed
Du forunder indre Compagniet frihed at Vjndr
og Luffe, det die Prædator Gæver indj
indt alle Prædator indre Gæver indre forunder

Actum Kiøbenhavn

d. 6 Decembr Anno 1717

Peter Baadh

materialerne hos Kræmmerne og maatte deraf udføre, hvad der bestiltes hos dem, men i Reglen ikke arbejde til Lager og holde Bod med deres Fabrikater; hvad de kunde producere mere end det bestilte, skulde de tilbyde Kræmmerne til en rimelig Pris, da disse ofte havde Privilegium paa Eneforhandling.

For at de handlende nu skulde være i Stand til at modtage Haandværkernes Varer og imødegaa Risikoen ved deres Oplagring, gjaldt det atter om at hindre, at Smaahandelsmænd, Omløbere og fremmede »Liggere« gik dem i Næringen. Derfor maatte kun Medlemmer af Lauget holde Bod, og Omløbere straffedes uden Barmhertighed med Bøde og Varernes Konfiskering.

Kom udenlandske Handelsfolk med Varer her til Staden, fik de ingenlunde Lov til at sælge til Private, men maatte henvende sig til Oldermænd, som saa lod deres Varer oplosse i et Kammer paa Compagni-huset og satte en forsvarlig Hængelaas for Værelset. To Gange om Ugen tillodes det dem at holde »Tønnedag« fra 8 til 12 og fra 1^{1/2} til 7; da kunde Laugsbrødrene indfinde sig og købe. Men for nu at paase, at ingen privat Forbruger direkte købte af dem, fik to Laugsbrødre Ordre paa til Stadighed paa Tønnedagene at være nærværende i Lokalerne. Naar Kammeret om Aftenen lukkedes, overbragtes atter Nøglerne til Oldermænd. Ser man hen til Markedets Lidenhed — og Laugsprotokollerne viser, at de fremmede kun bragte Smaapartier herop, en eller to Kister »skaarne (slebne) Glas«, et Par Kurve Krukker, et Fad Snustobak, en Del Isenkram o. s. v., — forstaar man, hvilke Omkostninger der maatte løbe paa disse Varer.

Saadanne Privilegier vil altid være tilbøjelige til at skabe Utilfredshed. Naar da Folk til Kancelliet beklagede sig over, at de holdtes ude fra Laugene, naar Prisfordyrelsen syntes for stor paa de enkelte Mellemed, eller naar der, om man saa maa sige, gik for meget »Embedsvæsen« i Laugene, kunde Regeringen undertiden indskrænke eller gaa udenom det lovede Monopol, ja endog gribe til det drastiske Middel helt at ophæve Laugene. Var der saa gaet nogen Tid, og de

tidligere rigeligt skattende Handelsmænd forarmedes i den haarde Konkurrence og klagede deres Nød for Kancelliet, og naar det viste sig, at de nyopdukkende Kræmmere ad ukontrolable Veje vidste at forsyne sig med udenlandské Varer, i Stedet for at købe de indenlandske Produkter fra de af Staten støttede Fabrikker, som derved kom i vanskelig Situation, begyndte man atter at haandhæve Privilegier eller danne nye Laug, idet man gik ud fra, at Laugsbrødrene ved deres privilegerede Stilling havde for meget at risikere, om de optraadte mod Regeringens Bestemmelser.

I København var saaledes »Det store danske Kjøbmands Compagni«, som sammenfattede baade Købmændene, de almindelige Kræmmere og Vandsniderne (Klædekræmmerne), bleven stiftet 17. Dec. 1651, men det sygnede hen, da Kong Christian V 1681 ophævede Laugene. Da imidlertid de handlendes Klager tog til, slog Regeringen om og oprettede nye Laug; saaledes gaves 10. Juni 1693 Laugsartikler for »Urtekræmmer-, Isenkræmmer- og Sukkerbager-Lauget«, hvorved Detailhandelen i disse Fag indskrænkedes til Laugsbrødrene.

Artiklerne giver nøje Anvisning paa, hvad Isenkræmmerne maa handle med og har Eneret paa. Det er foruden de Artikler, som man venter at finde i enhver veludstyret Butik, mange andre Sager, som nu kun findes i Specialforretninger, saa Boderne maa mest af alt have lignet Nutidens Landsbyboder. Til Isenkræmmervarer henregnedes f. Eks. al Slags Papir og Skriverekvisiter, Vaaben, Skatoller og Skrin, Hægter og Maller, Jernkakkellovne, Naale, Instrumenter, Streng, Børster og Kikkerter.

*CHRISTINE, SALIG JOHAN AHLSTEENS ENKE,
HENDES GAARD OG ISENBOD*

Da de nye Laugsprivilegier 1693 blev givne, blev først de Detailhandlere Medlemmer af det nye Compagni, som havde været indskrevne i det gamle. Blandt disse var

Christine, salig Johan Ahlsteens Enke, idet Manden den 8. Februar 1666 var indtegnet som Medlem. Vel var han forlængst død, men Laugsartiklerne bestemte udtrykkeligt, at det skulde en efterladt Hustru »uforment være Handel at drive, saa længe hun Sidder ugift og sig ærligen forholder«, og de Former, hvorunder Handelen dengang blev drevet, synes at have været saa fredssommelige, saa fri for store Dispositioner og kraftigere Initiativ, at Forretningerne saamænd ikke kom til at stagnere kendeligt, selvom en ældre, med Faget ret ukendt Kvinde kom i Spidsen derfor; end mindre naar de havde en vel udlært Svend eller ældre Dreng til Bistand. Det er saaledes saare karakteristisk, at i Aaret 1698, da København ialt havde 10 Isenkræmmere, var fire af dem Enker og alle bosatte paa Amagertorv, nemlig foruden Christine, Salig Johan Ahlsteens, ogsaa Johan Müllichs, Hans Cracowitzs og Markus Kurtzs Enker.

Forretningen laa altsaa paa Amagertorv, Matrikelnummer Strand Nr. 51, hvilket er den Gaard, Amagertorv Nr. 21, hvor nu Ekviperingsfirmaet Brønderslev og Lohse har Lokaler. Johan Ahlsteens Enke har haft Forretning i Stueetagen, og at hun ejede Stedet, kan man se af, at hun 1. Marts 1681 i Brandkompagniet indskrifer den Gaard, hun selv ibor, paa Amagertorv, lige ud for Helligøjstes Kirke.¹ Da Gaarden var en stor, grundmuret Ejendom, og Grunden gik helt ud til Læderstræde, og saaledes var en værdifuld Besiddelse, skulde man tro, at hun hørte til Laugets rigeste Medlemmer. Undersøger man derimod Skatteruller og Indkvarteringslister, viser det sig, at hun snarere regnedes blandt de smaa end de store Købmænd. Da for Eksempel Laugene skal betale til Børne- og Pesthuset 1698, sætter Urtekræmmerlaugets Medlemmer sig i Skat for aarlige Bidrag fra 8 Rdl. til 4 Mk.; Johan Ahlsteens Enke sættes kun til 1 Rdl. 2 Mk.²

I Virkeligheden var Forretningen vist næppe omfattende, og at den var i Tilbagegang kan man slutte deraf, at Oldermænd og de seks Ældste den 31. Januar 1701³

¹ Københavns Diplomatarium III, S. 766.

² Laugsprotokol I 146 b.

³ Laugsprotokol I 221.

traadte sammen for at træffe en Afgørelse, idet »Christine Sal. Johan Ahlsteens Svend, naufnlig Peter Hasten, begierte at vinde Compagniet« (d. v. s. blive optaget i Lauget), skønt han ikke havde været Svend sine fulde fire Aar. Han angiver da, at han har faaet Afsked til Paaske paa Grund af de slette Tider og ikke har kunnet faa Kondition andetsteds i Byen. Man kom i Lauget til den Beslutning, at Laugsbuddet skulde sendes til Enken for at forhøre, hvad hendes Vilje i Sagen var.

Amagertorv, set mod Østergade, i 18. Aarhundrede.
Tegning af J. J. Bruun 1756 (Frederiksborg).

Da hun »lod samptlige Hilse, at hun var med hannem vel tilfreds og wilde ønske, at det motte gaa hannem well«, bevilligedes hans Andragende.

Men for at faa det fulde Overblik over den Ahlsteen-ske Isenkræmmerretning og dens Skæbne, maa vi dvæle ved Forholdene paa Amagertorv i Slutningen af 17. Aarhundrede. Torvet var ikke blot en af Byens bedst beliggende og centrale Pladser, men hørte tydeligvis, nær Slottet, til de anseeligste Kvarterer og var beboet af fornemme adelige, Embedsmænd, Læger, Professorer og Storkøbmænd. Gaardene var store Stenhuse, og Grundene strakte sig som oftest helt ud til Læderstræde. Det var gamle Adelsgaarde. Det er ovenfor omtalt, at »Johan

Ahlsteens Enke¹ 1681 ejede Gaarden Nr. 51; ikke desto mindre kaldes Gaardens Ejer i alle officielle Skatteruller fra Slutningen af 17. Aarhundrede for Bertel Bischoffs Enke. Vi kommer her ind paa kendt Grund; thi Bertel Bischoff og hans Gaard havde spillet en vis Rolle i København.

Han har sikkert været Søn af Storkøbmanden Henrik Bischoff, som ejede en Gaard paa Amagertorvs nordvestlige Side, og hvis Bryllup stod 1637; Gaarden

Amagertorv, set mod Vimmelskaftet, i 18. Aarhundrede.
Kalke efter Tegning af J. J. Bruun 1756 (Nationalmuseet).

fik Borgermester Christoffer Hansen sig tildømt 1665 af hans Enke i andet Ægteskab. Bertel Bischoff derimod drev Kramhandel; i Aaret 1666 ægtede han Christine Mars¹, formentlig en Datter af Glarmestrenes Oldermann, det kgl. Slots Glarmester, Hans Mars, hvis Hustru døde 1674.²

I Københavns Grundtakst fra 1661 staar Bertel Hendrik Bischoff opført som Ejer af den tredie Ejendom paa Amagertorv fra Hyskenstræde, Oluf Rosensparres gamle Gaard. Til Medejer havde han den senere saa uheldige Baron Oluf Rosenkrantz. Men i Halvfjerserne sælger Bischoff sin Part af Gaarden og køber sig i

¹ Sjæl. Tegnelser, Bind 37, fol. 658. — Personalh. Tidsskr. 2—3—286.

² Sjæl. Registre, Bind 29, fol. 351, Nr. 187.

Stedet for den store Gaard tre Steder derfra, som 1661 ejedes af en saa kendt Dame som Kristian IVs Frille, Karen Andersdatter, og beskrives som havende »trede grundmurede achter wonninger«, men Tømmerhus til Gaden.

De omliggende Huse var beboede af Købmændene Johan Adolph Ernst, Ditmar Bøffke, Cort Hendrik Mercher (hvis Enke bragte Gaarden til den berømte Læge Thomas Bartholin), Casper Grot og Jacob Feldtmann, alle kendte og driftige Handelsmænd, og bestode af grundmurede Stenhuse. Da Bischoff havde købt Ejendommen, vilde han reparere den gamle Bygning, »men da jeg dend angref, falt den mig ofver hovedet, hvorforre jeg war nödtvungen den af ny fundament at lade opbygge« — som han skriver i en Ansøgning —, skønt det var midt i Krigstider. Et nyt anseeligt Stenhus rejste sig snart paa Tomten, hvilket affødte følgende Kongebrev:¹

„Efter som vi med sær Fornøyselse oc Welbehag fornummet hafuer, hvorledis een Deel af Voris kiere oc tro Borgerschab her udi Staden uanseet disse Tidens Vanskelighed dog lader sig af yderste Efne vere angelegen, denne voris kgl. Residents Stad med god oc grundmuret Bygning at zire, saa som det nu især om En Borgere her udi Staden ved Nafn Bartolt Hindrich Bischoff andrages, Da hafue vi allernaadigst beuilget, at bemelte Bartolt Hindrich Bischoff maa paa trede Aars Tid og hellis indtil vi anderledis tilfigendis worder, for Fortificationskatten af hans Nye opbygde Huus ved Amagertorf at udgifue vere fri og forschaanet — uden videre Consequentz for andre“.

Hafnia 22 April. A_o 1675.

Desværre synes intet Billede af Amagertorv i 17. og 18. Aarhundrede at medtage Bertel Bischoffs Hus. Vi maa da danne os et Indtryk deraf efter en gammel Taxationsforretning.²

Huset var grundmuret, med 7 Fag til Gaden; det var tre Etager højt, med »Qvist« over de fem Fag og frie Gavle.

¹ Sjæl. Tegnelser, Bind 41, fol. 71. Nr. 156—157 med Bilag.

² Taxation $\frac{1}{2}$ 1717, vedlagt Skifteforretningen i Haushildts Enkes Bo. Landsarkivet: Kbhvns. Skiftekommission, Konceptskifte 1719 $\frac{27}{11}$.

Kælderen strakte sig under hele Huset og havde to Nedgange fra Gaden, en med en Lem over og en paa ti Trætrin med Skur over. Høj har Kælderen været; thi fra Gaden til Indgangsdøren førte fire Trin op. Fra en stor fliselagt Forstue kom man til Venstre ind i Isenboden med dens Hylder og Disk; indenfor den var der Stue med Nedgang til Kælderen og et Kammer med en Vindeltrappe op til Salen paa første Etage. Til højre i Forstuen laa private Værelser; alle havde Flisegulv, undtagen Boden, hvor der laa Brædder.

Fra Forstuen maa en Trappe have ført op til de øvre Etager. Paa første Sal laa Hovedværelset »Sahlen« i den Ende, som laa nærmest Hyskenstræde; i anden Etage laa det i den modsatte Ende af Huset; bægge havde Flisegulv og store Kaminer med Stenhuggeri omkring. Etagerne rummede flere Stuer mod Gaden; Kamre og Forstuegangen laa mod Gaarden; paa anden Sal var der foruden den store ogsaa en mindre Sal.

Paa Loftet var der Vinde og Krog til Ophejsning af Materialer.

Udbygningerne var meget store; i Gaarden laa mod Højbroplads-Siden en to-etages Tilbygning paa to Fag, men mod Hyskenstrædesiden en lignende paa 15 Fag, med Kvist over to Fag. Den var dels beregnet til Beboelse, dels til Bod; det omtales saaledes, at den har italiensk Trappeopgang til en Svalegang og helt op til Loftet; Væggene er betrukne med tykt Tøj og med Spaanmaatter, hvilket antagelig har dannet Underlag for Gobeliner; paa Gulvet var der Astralfliser; paa den anden Side nævnes et Værelse med Disk og Hylder.

Gaarden afsluttedes med et to-etages Tværhus paa 8 Fag, med Kvist og med Portrum til venstre. Ved Enden deraf laa en Stald paa 7 Fag og i Forlængelse af Sidehuset en ny Stald til 6 Heste.

Det var saaledes en ret anseelig Ejendom.

Kun kort sad Bertel Bischoff i sit nye Hus; 1677 afgik han ved Døden, og 3. April blev han begravet fra St. Petri Kirke, mens alle Klokker ringede.¹

Enken indleverede straks derpaa hans Testamente

¹ Personah. Tidsskr. 2—3—286.

til kgl. Konfirmation¹; hun faar deri tillagt forlods 4000 Rdl. og Ret til at hensidde i uskiftet Bo, uforment af hans tidligere Hustrus Børn.

Gaarden gik derved over til Enken, og som nævnt figurerer Bertel Bischoffs Enke som Husets Ejer helt ned til efter Aar 1700 og betaler sine ret betydelige Skatter (c. 60 Rdl. aarlig).

Nabogaarden ejedes af Klædekøbmanden Jacob Feldtmann; hos ham boede i 1676 Isenkræmmeren Johan Ahlsteen til Leje. Hvad Landsmand denne har været, ved man ikke med Sikkerhed, men han var rimeligvis tysk født. I Aaret 1666 blev han Medlem af det store danske Kompagni, og Aaret efter, 23. Okt. 1667, fik han kgl. Tilladelse til uden Trolovelse og Lysning at lade sig vie til Ermegaard Heuschen.² Hustruen synes imidlertid snart at være død, og 1671 mister han ogsaa et Barn, som begravnes ved Aften-tide, en Begunstigelse, som kun formuende Folk erhvervede sig.

Det synes, som om Bertel Bischoffs Enke kun kort har siddet i Enkestand. Desværre er Kirkebøgerne forlængst gaaet tilgrunde. Men Skattelisterne³ giver et Fingerpeg; thi mens de for første Halvaar af 1677 opfører Bertel Bischoffs Enke (30 Rdl.) og under Nabohuset Johan Ahlsteen (7 Rdl.), er der allerede næste Halvaar indtraadt den Forskel, at Listen nævner: »Ahlsteen og Hustru« (30 + 7 Rdl.); 1679 opføres de ligeledes sammen (38 Rdl.). Bertel Bischoffs Enke er saaledes utvivlsomt blevet Johan Ahlsteens Hustru. Imidlertid varede dette Ægteskab kun kort. 5. August 1679 jordedes Ahlsteen fra St. Petri Kirke under alle Klokkers Ringning.⁴ Hvor kort Ægteskabet end var, saa gav det dog Christine Mars, Bertel Bischoffs Enke, Ret til at drive Isenkræmmerforretningen videre, og det er derfor naturligt, at hun i alle Laugssager stadig kaldes »Christine, Sal. Joh. Ahlsteens«; paa den anden Side varede det andet

¹ Sjæl. Registre, Bind 30, fol. 368, Nr. 113.

² Sjæl. Registre, Bind 26, fol. 400, Nr. 286.

³ Paa Rigsarkivet.

⁴ Personalh. Tidsskr. 2—3—289.

Ægteskab for kort til, at Skatterullerne fik den nye Benævnelse fæstnet; Ejeren af »Bertel Bischoffs Gaard« var naturligvis »Bertel Bischoffs Enke«, saaledes som vi stadig træffer hende nævnt i Rullerne. De forskellige Benævnelser for Ejeren af Gaarden paa Amager-torv, Strand Quarter Nr. 51, forklares saaledes paa naturlig Maade.

*CHRISTINE, SAL. JOHAN AHLSTEENS,
OG HENDES SLÆGTNINGE*

Før Johan Ahlsteen blev gift med Bertel Bischoffs Enke, boede han som omtalt i Nabohuset hos Kræmmeren Jacob Feldtmann. Da han giftede sig, blev Datteren af hans første Ægteskab, Jomfru Anna Cathrine, som nu næsten var voksen, hos Jacob Feldtmann, som blev hendes Værge, og som i Skattelisterne noteres for Børnepengeskot af hendes Midler (7 Rdl. 3 Mk.); den var 1 %; hun har saaledes haft en Formue paa ca. 750 Rdl., en ikke ringe Sum for de Tider.

Det var Bestemmelsen, at hun skulde gaa Feldtmanns Hustru til Haande. Man kan se disse Købmænds sociale Stilling, naar det berettes, at hun blev forlovet med Magister Iver Brinch, den snart saa bekendte Konfessionarius og Præst ved Nikolaj Kirke, Ulrik Christian Gyldenløves Præceptor; imidlertid blev hun, saavel som hendes Plejemoder, Ofre ved den forfærdelige Katastrofe, som 19. April 1689 ramte Københavns fornemme Indbyggere, da Amalienborg ved en Theaterforestilling gik op i Luer.

Naar Johan Ahlsteens Datter ikke flyttede med Faderen, var det vel, fordi hans nye Hustru selv havde Døtre; to er i hvert Fald kendte, den ene hed Marie Sophie Bischoff, den anden kaldes stundom Marie,¹ men hed i Virkeligheden Elisabet Christine Bischoff.² Begge disse Døtre var henimod Aarhundredets Slutning blevne voksne, og de ægtede to Guldtrækkere, Elisabet Christine Octavi Hollmann, Marie Sophie Hans Jochim Rohde.

¹ A. W. Lundberg: *Ur skånska Båt-släktens Häfder* (Lund 1905) S. 150.

² Elvius: *Døbte i St. Petri Kirke før 1728* (Kbhvn. 1896); under Hollman.

PETER BAADHS SLÆGT OG TIDLIGERE LIV

Da der nu er gjort rede for de vigtigste Begivenheder i den Forretning, hvori Peter Baadh havde ud-tjent sin Læretid, og for de Mennesker, som var knyttet til den, kan det have sin Interesse at se, hvem hin Peter Baadh, født i Ystad, egentlig var, og hvorledes han af Skæbnen var ført til at blive Isenkræmmer i København.

Af Papirer her i Byen faar man ikke meget at vide om hans tidligere Liv. I Indkvarterings-Mandtallet¹ for København Aar 1717 staar under Strand Quarter Nr. 51 kun »Peter Bort, forige Kramboe Svend«.

I Isenkræmmernes Laugsprotokoller træffer man hans Navn hyppigere. Første Gang i Mandtallet over alle under Lauget hørende Personer fra September 1701, hvor der berettes, at »Sal. Johan Ahlsteens Encke haver Een Dreng, som er fød i Ystad, ved Naufn Peter Baadh; er icke indschrefuen i Laugsbogen til Lære«. Dør omtales han atter i 1702, og 18. Okt. 1704 anføres Enkens Erklæring: »Jeg haver een Svend, føed i Skaane i Ysted«². Endelig giver Aldersangivelsen ved hans Død 1752 den Oplysning, at han maa være født 1679.³

Men vender man sig med disse Oplysninger til Skaane vokser Stoffet. Slægten Baadh, Bâth, Bâåth, regnes til Provinsens mest kendte Borger- og Bonde-ætter. Traditionelt skal den nedstamme fra en ældre adelig Slægt; men for kort Tid siden har A. W. Lundberg⁴ udgivet en større kritisk Slægtsfortegnelse over den og derigennem vist, at dette er usandsynligt. Gennem 16., 17. og 18. Aarhundrede har dens Medlemmer levet som Bønder, men ansete og fremdragne ved given Lejlighed.

Da »rusthållare« Anders Olsson Bâth i Fårabäck nær Malmø 1710 afgang ved Døden, nævnedes som hans »fullbroder Per Bât, som är i tjenst uti Kopenhavn hos en købman; har i sex år varit borta, men säges skola ernat sig hit i Landet«.⁵

¹ Raadstuearkivet.

² Kgl. Bibl. Ny kgl. Samling, Folio — 382 ab — I, fol. 250, 256 b, 323.

³ Rigsarkivet, Lengenicks Kirkebogsuddrag for St. Petri Kirke.

⁴ Lund 1905.

⁵ Arkivar L. Weibulls Meddelelse.

Andetsteds omtales han i Skiftet som havende været borte i fjorten Aar.¹

Det fremgaar endvidere, at han er Søn af »lensmand og rusthållare« i Sjörup i Västra Ahlstads Sogn i Skytts Herred OLUF PEDERSEN BÅTH (1623—88) og dennes anden Hustru JOHANNE ANDERSDATTER (1636—1702).

Faderen maa have siddet i ret gode Kaar; thi der findes en Sag mellem ham og Formynderen for hans Børn af første Ægteskab, hvorefter denne var dem skyldig c. 270 Rdl., efter vor Tids Penge vel en 3000 Kr.

Naar Peder Baadh angiver, at han er født i Ystad og ikke i Hjemmet i Sjörup, maa vi antage, at Moderens Flytning bort fra Hjemmet skyldes Forholdene under den skaanske Krig, som da rasede paa disse Egne og i saa høj Grad gik ud over Bøndergaardenes Drift. Danskerne havde allerede i Krigens første Aar sat sig i Besiddelse af store Dele af Skaane. Men medens de oprindeligt, som Landets Befriere fra Svenskerne, var optraadt i høj Grad skaansomme, hvorfor ogsaa næsten hele Bondestanden havde taget deres Parti, blev de ved Krigens Gang tvungne til at opgive Haabet om Skaanes Generobring og hærgede og brændte nu, hvad Svenskerne havde skaanet.

Johanne, Olof Båths, er under de urolige Forhold flyttet ind til Ystad, hvor hendes Søn Göran faa Aar efter omtales som Købmand, og hvor en yngre Søn Jöns senere endog blev Raadmand.

Efter Olof Båths Død giftede Moderen sig 1690 igen; under disse Forhold er det naturligt, at den yngste Søn Peter snart har maattet fortrække fra Fædrenehjemmet.

Han valgte da, som saa mange andre af hans Landsmænd, at drage til København; thi denne By var ikke alene traditionsmæssigt for den skaanske Almue »Hovedstaden«, men som den største By i Nordeuropa, som den prægtige kongelige Residens- og Fri-Stad, vidste den at bevare sin dragende Magt.

¹ A. W. Lundberg S. 150.

Isen- og Urtekræmmerlaugets Mandtal giver interessante Oplysninger om, i hvor høj Grad København sugede Folk andetstedsfra til sig. Til Bedømmelse af Forholdene hidsættes følgende to Tabeller over Fødestedet for Laugets Svende og Drengene i to, kort paa hinanden følgende, Aar lige efter Aarhundredeskiftet. Den har ogsaa sin Betydning ved at vise den Tilbagegang i Folkeholdet, som var Følgen af de urolige Forhold.

	1701		1704	
	Svende	Drengene	Svende	Drengene
København (heri indbefattet Sønner af de handlende)	3	10	1	8
Sjælland	3	5	2	3
Fyen	2	4	1	2
Jylland	1	7	1	8
»Holsten« (d. v. s. Slesvig, især Flensborg)	4	17	4	15
Skaane	3	3	2	1
Lybæk		1		4
Norge		1		1
Meklenborg	2	1		
Hamborg	1		1	
Westfalen	1		1	
Nürnberg	1			
Reval		1		
	21	50	13	42

Læretiden for Isenkræmmere var 7 Aar, og da Peder Baadh endnu 1702 var Dreng, kan han tidligst være kommen i Lære 1695; da det siges, at han 1710 havde været borte i 14 Aar, svarer det til, at han kom hertil 1696. Man maatte da vente, at han 1702—3 var blandt de Lærlinge, der indskrives som Svende, men i deres Indskrivningsprotokol træffes hans Navn ikke. Det tør maaske forklares saaledes, at han efter at være bleven Svend — og 1704 omtales han udtrykkelig som saadan — har haft i Sinde at flytte til Skaane, hvor han netop det Aar skal have været hjemme paa Besøg, og derfra er rejst videre ud i Verden — og af den Grund ikke har ladet sig indskrive i Lauget. Forskellige Forhold i hans senere Stilling mellem Laugsbrødrene, specielt den Omstændighed, at han stadigt udpeges som den, der har størst Kendskab til det uden-

landske Marked, tyder paa, at han som Svend har været paa Rejse i Udlandet. Grundlaget for sin Viden har han dog tilegnet sig, mens han arbejdede i den gamle Forretning paa Amagertorv.

LÆRLINGEFORHOLD

At være Lærling i en Isenkræmmerforretning var en stræng Skole. Læretiden var fulde syv Aar, og i den Tid maatte Drengen fra tidlig til silde være til Husbondens Tjeneste. Kl. 9 om Aftenen skulde han være hjemme, saa Huset kunde lukkes. Han var erstatningspligtig for alt, hvad han velberaadet ødelagde; men hvad han forkom ved Uvidenhed eller Tankeløshed, skulde straffes med Krabasken. Til Gengæld skulde han have Kost, Hus og Klæder, Æresklædning, naar han blev Svend, og han havde Ret til en Anbefaling fra Husbonden.

Det tydeligste Billede af Læredrengens Stilling faar man ved at se paa en af de Sager,¹ hvor Laugets Oldermann og Ældste, som det rette Værneting, sad til Doms i en Strid mellem Husbond og Dreng. I November 1699 var der saaledes en Sag for Lauget, fordi en Lærling vilde løsgives. Isenkræmmeren Herman Wienberg havde truffet sin Dreng en Fredag under Prædikenen paa Vinhuset hos Sr. Tretz tilligemed en Person »af Musich Profession«, som var hans Ven og nu før sin Afrejse havde inviteret ham derind til et Afskedsbæger. Wienberg spurgte da Lærlingen, hvad han havde der at gøre paa hans Vegne, førte ham hjem og »gaf hannem med it Taufe i Steden for en Crabasch en liden forbedring deraf«; thi »slige Indbydelser og Compagnie Drenges Selschab setter Mangen goed Erlig Mand fra Mittel og Welfert«. Desuden fører Wienberg Klage over Lærlingen, fordi han havde undladt i ledige Stunder at tage vare paa, at Sagerne ej tog Skade af Rust, »som snart schee kand, naar den icke i Agt tages, mens heller staaet uden for boden i min fraverelse« — han var saa meget optaget som Fattigforstander — »med hans Kam-

¹ Laugsprotokol 1, fol. 216.

merater og Discurerit som paa en børs. Hvad Handel og Wandel imellum dennem har werit, kommer nock med Tiden op. Det jeg presumerer der ued ingen Schillings Profit er scheet«. I Boden har han staaet med Hænderne i Lommen: »saa ieg tit ofver slig stille staaen, befalte hannem at see godtzet eftter«. — Da han ovenikøbet senere paa Dagen »af bitterhed« havde »transeret« Tovet, han fik Prygl af, slog Wienberg ham med et Spanskrør.

Desuden klagedes der over, at han mangen Søndag er gaaet ud af Huset fra det ringede til Froprædiken indtil Middag og fra Middag helt til Kl. 9, »hvad ingen Dreng vedkommer at tage«. — Sagen sluttedes med at Drengen blev fritaget for sin resterende Læretid hos Wienberg, da denne ogsaa ønskede det.

Man ser, at det var haarde Vilkaar at være Dreng under; ikke mindst, naar Drengen i Virkeligheden ofte til daglig ledede hele Butikken, fordi Husbonden var optaget andetsteds.

Men det straalende Maal for de 7 Aars Læretid var den friere Stilling som Svend; foruden Kosten nød han Løn; den var dog ikke meget stor, paa denne Tid 15 Rdl. halvaarlig.

Intet Spor har vi nu tilbage, som viser, hvorledes Peter Baadh befandt sig i sin Læretid; men den nære Forbindelse, han senere viser sig at staa i til den gamle Forretning og til Husmoderens Slægt, tyder paa, at Forholdene, hvor svære de end var, dog ikke har været ham for tunge. Roligt og stille har han gjort sin Pligt og vundet sine Foresattes Venskab.

OCTAVI HOLLMAN

Ikke længe efter, at Peter Baadh som Lærling var flyttet ind i den store Gaard paa Amagertorv, blev der livligt i Huset; Ejendommen har aabenbart været for stor til alene at lade sig anvende til Isenkræmmerhandelen. Fra 1699 har saaledes ogsaa Svingersønnen, Guldtrækkeren Octavius Hollman, til Huse dér. Det var ingenlunde nogen ringe Mand, som flyttede ind; hvor han er

født, ved man nu ikke, men han hørte i hvert Fald til St. Petri tyske Menighed.

Den 20. Okt. 1690 havde han taget Borgerskab i København som Guldtrækker, uden at hans Fødested, som ellers brugeligt var, anføres.¹ En Mand af hans Profession var hovedsagelig henvist til fornemme Kunder, og at han har forstaaet sine Sager godt og vundet sig Venner, kan man se deraf, at han havde det Held 30. Juni 1699 at faa udvirket et Kongebrev, hvorved al Indførsel her i Landet af Guldtrækkerarbejde forbødes, og hvorefter det tillige formentes alle andre end Octavius Hollman at forfærdige saadant Arbejde; hvem der havde Brug derfor, skulde henvende sig til ham. Til Gengæld forpligtede han sig da til at have et rigeligt Lager af egne Fabrikater og give de købende Kræmmere 4 Maaneders Kredit; dog skulde dette hans Tilgodehavende regnes til de privilegerede Fordringer.²

Da København 1699 udredte en Kopskat, kan man af Listerne se, hvorledes Forholdene i Huset paa Amager-torv var; thi Regnskaberne omtaler »Auchtavj Hollman, Guldtrecker, i Gaarden« med Hustru, ingen Børn, ingen Svend, men fem Tjenestefolk, aabenbart Piger, som arbejdede i Guldtrækkeriet.³ Af Extra-Skatteregnskaberne 1700—01 fremgaar det, at han har faaet sin Svoger til Kompagnon og Husfælle; thi efter ham opføres Hans Jochim Rohde, Guldtrækker, betalende samme Beløb. Denne tog 22. Nov. 1700 Borgerskab og opgav at være født i Hamborg.

Gennemgaar man disse gamle Lister Aar for Aar, ser man, hvorledes Octavi Hollmans Forretning vokser; thi medens han oprindelig kun betalte en ringe Del af den faste Skat, som lignedes paa Ejendommens Beboere, vokser hans og Rohdes Part overfor Bertel Bischoffs Enke Aar for Aar, indtil de 1708 er naaede saa vidt, at de betaler mere end Halvdelen af, hvad der er fordret.

Octavi Hollman synes ogsaa paa denne Tid at have taget Overledelsen af Isenkræmmerforretningen; thi

¹ Københavns Raadstuearkiv, Borgerskabsprotokollerne.

² Københavns Diplomatarium VII, 567.

³ Rigsarkivet.

Kopskatslisten i Begyndelsen af 1712 omtaler hos ham, foruden 3 Børn og en Pige, ogsaa en Isenkræmmer-svend, hvorimod Rohde kun figurerer med Hustru, 2 Børn, en Mosterdatter M.lle Wulf og en Pige; begges Skat forhøjes skønsmæssigt, Hollmans fra de reglementerede 5 Rdl. til 12 Rdl., Rohdes fra 6 Rdl. til 8 Rdl.

De følgende Aar var svære Tider for København. Kongen laa i Krig med Karl XII; Staten krævede Penge, og Handelen gik trægt; enhver Mulighed for at faa Penge fra Borgerne blev anvendt; og det giver et klart Billede af Octavi Hollmans Anseelse, naar han

Octavi Hollmans Navnetræk.

1711 ansættes til et Krigsstyr paa 50 Rdl., medens Christine, Johan Ahlsteens, og Hans Jochim Rohde kun hver sættes til 8 Rdl. Restancelisterne viser dog, at Hollman har gjort Indsigelse og erklæret, at Skatten var højere, end han kunde betale.

Men med Krigen og Regeringens haarde Skattepaa-læg var Ulykkerne ikke udtømte; dertil kom Pesten, som rasede i København. Blandt dens Ofre maa den gamle Christine, Bertel Bischöpffs og Johan Ahlsteens Enke, have været. Endnu i Oktober 1710 nævnes hun i Listen over dem af Lauget, som forstrakte Kongen med Midler til Søfolkenes Betaling; hendes Part var 20 Rdl.¹ Men i Aaret 1712 omtales hun som død, og da det Dokument, som bringer os denne Oplysning, kaster Lys over Ejendommens Historie, skal det nærmere omtales.

Det er en Overenskomst mellem de to Kompagnoner og Svogre Octavius Hollman og Hans Jochim Rohde og er dateret 11. Juli 1712.² »Da det haver behaget dend gode Gud, min kiere Sviger Moder Sal: Chirstine, Sal: Johan Alsteins ved dend timmelig Død at bortkalde, saa haver Jeg tillige med min Svoger Mons. Hans Joachim Roede, Illigemaade Borger og Guldtræcher her sammestedz, som dend Sal: Konis Eniste Rette og

¹ Laugsprotokol II, fol. 10 b.

² Landsarkivet. — Kbhvn. Skiftekommissions Skifter af 1717 Nr. 55; Hauschildts Enke. — Bilag 3.

sande møndige Arvinger paataget os dend Sal: Konis bortskyldige Gield at svare og betalle, til huilchen Ende Vi og under os sielf haver skifft og Deelet alle dend Sal: Konis effterladte Løsøre, Saa hauer Vi og under os sielf Taxerit og wurderit hendis fradøde Gaard, som ellers kaldis Bartel Henrich Bischops Gaard — — for Capital 6500 Rdl., udj huilchen Gaard Hr. Engel Wösten er forsichret for Capital 5567 Rdl.« Hans Jochim Rohde skal da betale disse Penge til ham og desuden Halvdelen af Forskellen mellem denne Sum og Vurderingen (466 Rd. 3 Mk.) til Octavius Hollmann. Fra Mikkelsdag skal Rohde alene svare for Skatten, dog skal Octavius Hollman fremtidig have Forkøbsret til Ejendommen for 6500 Rdl.

Engel Wösten eller Wuesten, som omtales i Dokumentet og selv var tilstede ved dets Forsegling, var

Hans Jochim
Rohdes Segl.

en stor Købmand med Isenkram fra Solingen. Rohde har forseglet Akten med sit Vaaben, der viser et Tyrehoved, og Hjelm ligeledes med et Tyrehoved, Hollmans Segl er tre Kløverblade paa en Tue.

Octavi Holl-
mans Segl.

I Overenskomsten aftaltes det, at Hollmann, som hidtil har haft til Huse i Amagertorv 51, skal fraflytte Ejendommen. Denne Bestemmelse er sikkert bleven gjort lettere derved, at hans Hustru, Elisabet Christine Bischoff, var død; thi 20. Sept. 1712 faar han Bevilling til at skifte med Samfrænder, efter hans afdøde Hustru, hans to Børns Moder.¹

Disse var Datteren Elisabet Magdalene Hollman og Sønnen Johan Jürgen Hollman. Efter at have opgivet sin Bopæl og Forretning, synes Octavi Hollman at have set sig om efter en anden Beskæftigelse. Den 12. Dec. 1712 tog han Borgerskab som Brygger.

For Oversigtens Skyld sættes her en Stamtavle over Bertel Henrik Bischoffs nærmeste Efterslægt:

¹ Sjæl. Registre, Bind 46, pag. 657. Nr. 233.

Købmænd Bertel Henrik Bischoff, † 1677
 g. 1656 m. Christine Mars, † 1712
 (han ægtede 1678 Isenkræmmer Johan Ahlsteen, † 1679)

Elisabet Christine Bischoff, † før 1712
 g. c. 1695 m. Guldtrækker Octavi Hollman, † 1727
 (han havde tidligere været gift, og ægtede senere
 Maria Conradsdatter, † 1751)

Marie Sophie Bischoff, † 1717
 g. 1° c. 1696 m. Guldtrækker Hans Jochim Rohde
 † c. 1715
 2° 1717 m. Guldtrækker Nicolai Hausschildt

Elisabet Magdalene Hans Jirgen Hollman
 Hollman Guldtrækker (Stedatter af hans
 1696—1763 1703—1763 første Ægteskab):
 g. 1718 med Isenkræm. g. m. Christine Elisabeth g. m. Controller Henrik
 Peter Baadh, † 1752 Rohde (Cretschmer)

Bertel Henrik Rohde Christine Elisabeth Rohde Wulf Jirgen Rohde
 f. 1698 1704—1770 f. 1709
 sendtes 1717 til g. 1731 m. Hans Jirgen
 Hamborg Hollman

Octavius Hollmann Baadh Olaus Baadh Hans Cretschmer
 Isenkræmmer Brygger 1731—1806
 g. 1761 m. Anna Maria g. 1768 m. Catharine
 Rosenberg, 1740—96 Marie Schütz, 1747—1808

Elisabet Magdalene Baadh	Christiane Baadh	Elisabet Magdalene Baadh	Peter Nikolai Baadh	Martha Sophie Baadh	Gottbard Albert Baadh	Engelke Cathrine Marie Baadh
1764—1835	1767—83	1769 1816	Isenkræmmer 1770—1805	1771—1807	Overreksprokurator 1772—1840	1774—1825
g. 1784 m. Amtsforvalter		g. 1788 m. Lærreks-	g. 1799 m. Ejlsbrand	Jacob Bang	g. 1798 m. Anne Marie	g. 1801 m. Obersstlieutenant
Peter Anderssen		kræmmer Peter Lorenzen	1763—1826	1777 1848	Volnæstier	Mogens Heberg
1750—1833		† 1823				1749—1812

Olaavia Cathrine Louise
 Baadh
 1799—1840
 g. 1835 m. Adjuunkt
 Philip Andreus Torst

HANS JOCHIM ROHDES ISENBOD

Med Ejendommen paa Amagertorv fulgte Isenkræmmerforretningen. Vel var det næppe helt lovligt, at en Guldtrækker blev Medlem af Lauget, blot fordi han skulde fortsætte sin Svigermoders Forretning, men man maa antage, at Pesten har gjort de gode Laugsbrødre mindre nøjeregnende; i hvert Fald fik Rohde Lov til den 29. Januar 1712 at underskrive sit

Hans Jochim Rohdes Navnetræk.

Laugsløfte.¹ Det er karakteristisk for den Ærefrygt, hvormed Aflæggelsen af Laugsløftet omfattedes, at

Hans Jochim Rohdes Underskrift under Laugsløftet.

Rohde, hvis almindelige Underskrift her gives, i Laugsprotokollen har villet prente sit Navn med latinske Bogstaver og da har taget

Fejl af d og g. Laugsprotokollen meddeler, at han efter samtlige Compagnibrødres consens først maatte betale efter Artiklerne de 25 Rdl., 4 Rdl. til Ligklædet, noget til de fattige, desuden aparte 20 Rdl.²

I Isenkræmmernes Laugsmandtal af 18. Juli 1713 nævnes han som Isenkræmmer paa Amagertorv; han havde ingen Svend, men een inden Riget født Dreng.³ Guldtrækkerforretningen forbandt Rohde med Isenkramhandelen.

Paa denne Tid var, som ovennævnte Mandtal viser, Peter Baadh endnu ikke kommet tilbage til den gamle Forretning; men længe har det næppe varet. Forholdene var nemlig meget slette. Kun faa Aar ledede Hans Jochim Rohde Isenboden; Døden bortkaldte ham tidligt, allerede 1715 synes han at være forsvundet, og fattigere Forhold holdt Indtog i Huset. Enken indgav en (nu forsvunden) Supplik om at blive fritaget for Krigsskatten og opnaaede den Kendelse, at hendes Tilstand

¹ Laugets Inscriptions Protokol (Nr. VIII) p. 38.

² Laugsprotokol II, fol. 14.

³ Laugsprotokol II, fol. 21.

var saadan, at hun ej kunde svare mere end 10 Rdl. imod de ansatte 25 Rdl.; i hvert Fald i 1716 betalte hun ikke mere.

Da hun sad som Enke med flere Børn, har hun næppe kunnet styre Forretningen alene; hun har maattet paakalde Hjælp, og Indkvarterings-Mandtallet af 1717 beretter¹, at i den, afgangne Rohdes Sterfboe tilhørende, Ejendom paa Amagertorv logerer »Nikolai Houskelt og Peter Bort forige Kramboe Svend«. Peter Bort er sikkert ingen anden end vor gamle Kending, som nu er vendt tilbage; hans skaanske Udtale af sit Navn har ladet Rodemesteren indsætte et r foran det kraftigt udtalte d; vi tør tro, at han da har haft Ledelsen af Isenkramboden.

Ogsaa den anden logerende kom til at spille en Rolle; thi det skyldes utvivlsomt Planer om et Ægteskab med ham, at Marie Sophie, Bertel Bischoffsdatter, Sl. Hans Jochim Rohdes, 12. Febr. 1717 pludselig ønsker Skiftet efter hendes Mand optaget mellem sig og deres 3 Børn, Bertel Henrich Rohde, Kierstine Lisbet Rohde og Wolf Jørgen Rohde.²

Boet viste sig at være i en sørgelig Tilstand. Vel regnes Ejendommen med deri, men den var nu pantsat til Sr. Engel Wuesten i Solingen for sin fulde Værdi 6500 Rdl.; ja man skyldte ham end yderligere Varer for 646 Rdl. Af den øvrige Forretningssgæld kan man se, hvor Forretningen var forarmet. Sr. Abraham Eigen i Solingen havde 122 Rdl. til Gode, M. Johan Jochim Berns i Hamborg 70 Rdl., Herrn Nies & Hüppert i Lybæk 125 Rdl. Af hjemlige Kreditorer er der »Isac Mendel Speyer, Jøde«, hvem Boet skylder 635 Rdl., aabenbart for leveret Guld og Sølv til Guldtrækkeriet; ialt var Gælden 8276 Rdl. 2 Mk. 5 Sk.

Til at imødegaa disse Krav var der kun Huset, som paa ingen Maade kunde indbringe mere end de Penge, som stod i det, Varerne i Boden (618 Rdl.) og Guldtrækkerarbejdet (666 Rdl.) samt udestaaende Fordrin-

¹ Raadstuearkivet.

² Landsarkivet; Skiftekommissionen, Konceptskifte Pk. 26 Nr. 13/1717.

ger til 162 Rdl., et beskedent Indbo (bl. a. 2 gamle Contorer til 6 og 5 Rdl., 6 gamle Gyldenlæders Stole og 2 Lænestole (4 Rdl.), 3 Spejle med sort Ramme til 6 Rdl., Stentøj til at sætte paa et Skab (2 Rdl.), ialt for 54 Rdl.), lidt Sølvtoj (3 Bægre, 8 Skeer, 4 smaa Fade, ialt 40 Lod) til 20 Rdl. Desuden omtales »en Arvvepart udi Hamborg paa den sal. Mands Veigne, bestaaer udi 1000 Rd. Specie (rettet til: 600 Rdl.) Capital, mens Sagen er under Proces«, hvorfor intet opføres. Aktiverne blev kun 8252 Rdl.

Der blev saaledes ingen Arvepart til Børnene.

At Marie Sophie, salig Hans Jochim Rohdes, virkelig tænkte paa at gifte sig, blev snart almen kendt, og til 1. Marts 1717 indkaldte Oldermændene i Lauget derfor de Ældste til Møde paa Compagnihuset og tilkendegav, at hun havde forandret sig og givet sig i Ægteskab med en Mand af Guldtrækker-Professionen, og som hun endnu blev ved »at holde aaben Isenbod, som er stridig imod voris allernaadigst givne Priviligier; hvorfor er bleven for godt befunden af ermelte Compagnie Brødre, at tvende blef henskicket til hende og sige, at hun ej lengere maatte holde aaben Isenbod, hvorpaa hun da svarede, at med det første vilde hun nærmere tale derom«. ¹

Naar Brylluppet med Nikolai Hauschildt stod, ved man ikke; Oldermændene taler derom, som var det allerede sket; det maa i saa Fald være foregaaet ganske kort forinden. I hvert Fald havde hun ikke megen Lykke deraf; thi efter meget kort Tids Ægteskab afgik hun ved Døden; 11. April 1717 forseglede Boet.

Hendes Død truede med at blive en Katastrofe for hendes Børn. Octavius Hollman, der var deres Formynder, har da grebet ind. Det nys afsluttede Ægteskab har vel næppe været efter hans Hoved; nu saa han sig om efter Midler til at ophæve dets økonomiske Virkning. Ved Boets Opgørelse før hendes Ægteskab havde det jo vist sig, at Passiverne var større end Aktiverne; Hauschildt havde derfor kun lidet at vinde ved en of-

¹ Laugsprotokol II, fol. 56.

fentlig Realisering af Aktiverne. Han gik da den 24. Maj ind paa en Ordning, som Hollman foreslog;¹ i den derom oprettede Kontrakt siger Hauschildt, at da Gud har bortkaldt hans Hustru, »da jeg med hende hafde været udi et kierlig og christelig Egteskab i sex Uger, saa haver jeg Da billigen og Nøye betractet udj dend korte Tid voris Egteskab har været, og endnu maa efftertencke den Salig Konnis Tilstand og Middel, saavell hendis effterladte Huus, som Guld, Sølf og ald Jernkram Vahre, samt Meubler og ald tilstaaende Geld, her i Byen, Landet, Hamborg eller andensteds, hvilket

Nicolai
Hauschildts
Segl.

icke vill gifue stoer Overskud, naar Boetz Besværing og Geld deraf bliver betalt, Altsaa haver ieg af oprigtig kierlighed til mine kiere Stifbørn afstaaet . . . ald Dend Lod, Deel, Rett og Arfveretighed, som jeg . . . kunde have« mod 100 Rdl.s Udbetaling. Til Slut forpligter de sig til at . . . »vi med huer andre af yderste Efne troelig og flittig skal stræbe at faa Sterfboet obnet, paa det de ovenmelte Penge kand blifve betalt, og Guld og Sølf ey med Anløb eller Jernvahre med Rust at blive forderfvede, men det ved ald Muelighed snarest at bringe I Penge«.

Ægtemanden var med disse 100 Rdl. ude af Sagen, og Octavius Hollman tog derefter fat paa at ordne de øvrige Forhold til Slægtens Bedste. Ejendommen, som han havde Forkøbsret paa til 6500 Rdl., overtog han »af Kierlighed til Børnene« til denne Pris, »omendskiøndt den icke udj Itzige slette Tiider til dend Capital var udbringen, om samme end var ved Auction blefven opbuden«; endvidere udtog han ogsaa af Kærlighed til Børnene nogle Sengeklæder til 30 Rdl., fik 279 Rdl. ind af de c. 1000 Rdl. udestaaende Fordringer og berammede saa offentlig Auktion over Varelager og Møbler. Den blev afholdt 19. Juli 1717 Kl. 8 Morgen, og medens Sagerne ved Vurderingen i Rohdes Bo kun taxeredes til c. 1300 Rdl., indbragte de nu brutto 3708 Rdl., saa Aktiverne ialt kom op paa 10,559 Rdl. Dette skyldes

¹ Landsarkivet: Kbhvn. Skiftekommission. Skiftedokumenter 1719^{27/1}. Hauschildts Enke. Bilag 1.

Forteegnelse.

Vaa afgangne Madam: Maria Sophia Nicolay

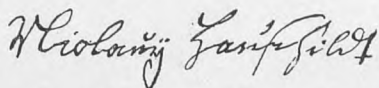
Hauschilds, forhen afgangen Hans Jochim Kohdes, efterlat-
 Boe / bestaende af Guld / og Guld Galuner / ditto Spunden Guld og
 Guld / samt Guld og Guldentpinger og ditto Knapper / Besættin
 Silke / Fien Krumbare / tillige med Lodore bestaende af adskillig
 Myndt Juveler / Guld og Guld / Tin / Raaber Messing / Jernfang /
 Blis Stentoy og Glas Træbare / Senge-Klæder Sperlagen og
 Gang-Klæder Lintoy Horgæn Laargarn / hveligt Hor og Bjaar /
 Som paa Forsk kommende Mandag den 19. July. Kloeken ste om
 Formidagen og efter følgende Dage ved offentlig Auktion til den mest
 bydende Selges og Forhandles Skak / I den Sal. Kor. 4 fra Dede-
 Gaard beliggende paa Amagertorff lige ud for Hellig. Vastes Kirke
 Port / Og meldes Liebhaberne til Efterretning at alt det som kjøbes
 betallis strax ved Bærens Annæmmelse / efter Kongl. D. A. For-
 Ordning med half Penge og Sedler / undtagen Guld og Guld Gal-
 luner / ditto Spunden Guld og Guld samt Guld og Guld / Knapper
 saa vel Guld og Guldtraad Knapper sampt alt det der nemlig for
 veler Guld og Guld betales med klingende Guld / og det ellers hvad
 Silke Kremmerne af Guld og Guld Gallaner deinde til handter, naar
 de kjober til 100. Rixdaler nyder 6. Maaneders delation, ligeledes Fien
 Krammerne naar de kjober af Fien Krammen til 50. Rixdaler / hvor efter
 de Lyshavende vilde behøge at lade sig-Rette / og til for-

Krefue Tid og Sted / infinde / Kiøbenhavn
 den 14. July. Anno 1717.

RZDEN HAVN / Trvat boe Joh. Christoph.
 Brandt / Boendis i Kannikstræde.

Forsiden af Auktionskataloget efter Marie Sophie Bischoff.

ikke alene Hollmans Dygtighed i Administrationen af Boet, men ogsaa den Omstændighed, at der under Bo-behandlingen dukkede en Mængde Værdisager frem. Auktionskatalogen omtaler saaledes baade Guld-Fingerbøl og Guldsærkespænde, en Diamant-Braselet med 23 Rosenstene (26 Rdl. 8 β), og en Del Ringe, forgyldte

Nicolai Hauschildts Navnetræk.

Skuepenge, f. Ex. én med Indskriften: »Ein versten-dig Weib erfreut ihr Mans Hertz« (2 Rdl. 8 β) og for over 200 Rdl. Sølv, baade

en Sølv Barsel-Potte (11 Rdl.) og 4 Saltkar (23 Rdl.), alt Minder om forbigangen Storhed og Pragt.

Blandt Kreditorerne træffer vi de samme som i Rohdes Bo. Engel Wüstens Enke staar nu for et Tilgodehavende af 7478 Rdl., Leverandøren af Sølv, Jøden Isach Spejer, for 627 Rdl. og Jochum Jochumsen Behrns i Hamborg stadig for 70 Rdl. Saa er der en Vexel paa 205 Rdl. og en Silkekræmmerregning paa 177 Rdl., Leje af tre Stolestader i Hellig Geistes Kirke 3 Rdl., Øl efter Karvestokken 24 Rdl., og endelig lader Octavius Hollman sig for haft Umage tillægge 80 Rdl. Boet slutter med et Overskud paa 727 Rdl.; hver Dreng faar saaledes 290 Rdl., Datteren 145 Rdl.

Den ældste Søn, Bertel Henrich Rohde, var imidlertid da allerede borte fra Octavius Hollmans Formynderskab. Regnskabet i Boet har derom følgende Passus, som aabenbarer en Del af Tidens Tænkemaade: »Da ermelte Søn formedelst hans onde og uskikkelig Forhold og andre begangne Sager, som icke er at anføre eller røre om, mens løb derfor herfra Staden og ud paa Landet, der hand opholdt sig udi en Bondebye ved Præstøe, hvor hand hafde forteret 10 Rdl., som Octavius Hollman maatte betalle, førend hand kunde faa ham hid til Staden igien, hvilke 10 Rdl. hannem den 25 Martii med dend laallandske Post blev sendt.

Ved denne hans onde og utilbørlige Forhold tillige med en anden Dreng, som var med hannem herudi interesseret, blev samme Dreng hensat udi Hovedvagten og blef derfra henført udi Stockhuuset, hvor hand

blef taget udi Forhør og effter Bekiendelse og Beviisligheder blef hand af Retten tilkiendt og henført udi Børnehuuset, hvorpaa i alt blev anvendt Omkostninger 7 Rdl. 2 Mk.

Mens for at conservere de Salig Folkis Barn, helst som han udi hans Ungdom og uforstandige Aar sligt har beganget, i Haab, at hand endnu skulle omvende sig og komme til bedre Opliusning, Er hand herfra til Hamborg til hans Sal: Faders Venner hendsendt og er hannem leveret til Reisepenge 10 Rdl. Nok desforuden til Skipper Michel Petersen betalt Fragt for ham til Lybech 3 Rdl.«

Hvad den arme Dreng har gjort, kan nu ikke opspørges; han synes kort Tid efter sin Bortrejse at være afgaaet ved Døden. Datteren derimod blev i mange Aar boende hos Octavius Hollman og var hans Hustru til Hjælp.

ISENBODENS LAGER I 1717

Det interessanteste Bidrag til vore Forestillinger om den gamle Forretning faar vi dog ved at se paa Bodens Varelager, saaledes som det blev optegnet, først under Bobehandlingen før Giftermaalet med Hauschildt, senere til Brug ved Auktionen.

Vi faar derigennem et klart Billede af, hvor forskelligartede Ting, der hørte med til en velassorteret Forretning, alle Slags Værktøj, Bøsser, Smaamøbler og Spejle, Saxe og Knive, Kamme og Børster, Papir, Blæk og Lak, Tobaksdaaser og Fingerringe, for ikke at tale om Jernplader og Blikplader.

En anden Ting er værd at bemærke, nemlig hvor smaa Kvantiteter der da var tilstrækkelige i en Butik; een Tommestok, 1 Par Pistoler, 9 Rageknive, 8 fine Saxe, 1 Slagterkniv. Det var efter den gamle Recept, at Sælgeren nok skulde bestemme, hvad Køberen skulde have; noget Udvalg var ikke fornødent.

Endelig kaster denne Registrering Lys over, hvor stærkt Boden var gaaet tilbage i de senere Aar; hele den store Opmarschering af halvt ødelagte Sager, som var lidet værdifulde og kun tog Plads op og tyngede

Forretningen, viser, hvor nødvendig en kraftig For-
nyelse maatte være.

For at give et Billede af Prisforhold og Varer skal
her en lille Del af de registrerede Genstande nævnes;
den vedføjede Pris gælder Taxationen, den indklam-
mede Prisen paa Auktionen; thi mange Ting kan paa-
vises i begge Fortegnelser.

Af sværere Varer nævnes:

1 Jernvindovn, Underpladen sprucken, 34 L \mathbb{R}	8 Rdl. (9 Rdl.)
1 Fad hvidt Futter Blich	26 Rdl.
450 Blade sort Creytz Blich	20 Rdl.
180 Blade hvid Creytz blich	10 Rdl.
16 L \mathbb{R} 8 \mathbb{R} beskaarene Jernplader	à 8 \mathbb{R} L \mathbb{R} 'et
20 Ruller anløben Svertfegertraad	à 3 \mathbb{R}
8 \mathbb{R} femkantig Staaltraad	à 10 β
5 \mathbb{R} fin Kratzentraad	à 12 β
En del Messings Flitter	2 \mathbb{R}

Vender vi os til Bohave og Husgeraad, finder vi:

30 \mathbb{R} Messing Kiedler	à 30 β \mathbb{R} 'et
1 stort gammelt Messings Stryge Jern	3 \mathbb{R}
11 \mathbb{R} Messings Bækner	à 2 \mathbb{R}
1 nyt Messings Deckel til et Fyrbækken	2 \mathbb{R} (2 \mathbb{R} 9 β)
5 Par store, drevne ottekantige Messings Lysetager	à 8 \mathbb{R} Stykket
3 Messings Øhlhanner Nr. 10	à 2 \mathbb{R} 4 β
5 Gylden Messings Øhlhanner	à 16 \mathbb{R} (2 Rdl. 2 β)
10 Træ Tynde Tape	10 β
9 Nürnberg Kontorer	à 2 \mathbb{R} , 3 à 1 \mathbb{R} , 4 à 8 β
1 stort Speyl med gammeldags forgyldt Ramme	6 Rdl. (5 Rdl. 5 \mathbb{R})
3 Trepotskander af Træ, 5 Topotskander, 9 Potskander; de sidste til	6 β Stykket.
1 Timeglas med 4 Fag	1 \mathbb{R} (12 β)

Værktøjet havde altid været en af Hovedartiklerne
i Isenboden; nu nævnes for Exempel:

1 Engelsk Tommestok	1 \mathbb{R} 8 β (2 \mathbb{R} 8 β)
7 store Slagterblade med brede Angler	à 6 β
3 Skomagerblade	à 3 β
1 stor Slagterøxe	2 \mathbb{R}
4 Buxboms Væverspøler	à 24 β
6 friet Bohrer	à 3 β
2 forgylte Bog Speyle, som er plettede	2 \mathbb{R}

5 ledige Rammer til Bog Speyle	1 ₤
1 Zig Klinge	1 ₤
1000 fortinnede hele Laase sømb	4 ₤
5 Par smaa fortinnede Hængsler	10 β
3 Dus. Splintlaase Nr. 3 à 6 ¹ / ₂ ₤ Dusinet (7 ₤ 12 β)	
50.000 Hestekosømb	à 4 ₤
1 Skock (!) blanke Kniftenger Nr. 3	3 ₤
5 store Jernsømb	à 2 β
8 Gylden store glatte og krusede Messing Sømb	
	a 3 ₤ Gylden.
3 Decker sorte Smalkalder Knifve Nr. 10 à 1 ¹ / ₂ ₤	
1 Bundt schilt Laase Nr. 3	a 2 ₤
2 Hambre	1 ₤
1 stor Hollandsk Jern Billantz	8 Rdl.
20 L⊕ Kobber Vægtlodder	a 6 ₤ L⊕'et
3 ¹ / ₂ Dus. Sælandske smaae hoe lær a 2 Rdl. Dus.et.	
1 Skock (!) Uldsaxer	5 ₤
Nogle smaae Dyckers og Sømb udi en Skuffe	2 ₤
Adskillige smaae Sømb og Syle ibland hinanden	2 ₤
Adskilligt smaat Skramleri udj en Skuffe	1 ₤

Til mere personligt Udstyr var der:

Nogle smaa Messings Hægter og	
endeel forrostrige Jern Syringe	1 ₤
6 grove Elfenbeenskamme og nogle smaa	
Jernhægter	1 ₤
17 Par smaae Børnesko. hvoriblant nogle	
beschädiget	1 Rdl. (1 ₤ Parret)
1 stor Skildpaddekam	2 ₤
4 Dus. Messings Fingerbuller	3 ₤
5 Gros Engelske Horn Cammisol Knapper	a 3 ₤

Medens dette mest var Sager for Kvinder, kunde følgende Sager lokke Mændenes Købetrang:

3 gamle Krudhorn og 3 Tin Krudhuser	1 ₤
57 Tønder-Dosen	4 ₤
14 Par gammeldags Rietrændser	a 4 β
3 Par Engelske Prientz Metal Riesporer	1 Rdl.
7 Par gemene Jern Skospender	1 ₤ 8 β
16 ⊕ ordinaire Krud	a 8 β
143 ⊕ diverse Sorter Haul	a 5 β
3 Messings Reigne-Penge-Huse	1 ₤
11 gemene middel Folde Knivfe	3 ₤ 4 β
1 Par fine grønne Foldeknivfe med Sølvbeslag	
	i Futeral 1 Rdl. 1 ₤
7 Par sorte Horn krusede Engelske Knivfe	
til at skrue af, med Penneknif, Rive og	
Korkskrue derhos	a 2 ¹ / ₂ ₤

1 Par Skeyter	3 #
3 glatte runde Horn Snustobaksdoser til at dreje om, Nr. 8	a 20 #
2 fine Engelske Staal Tobaksdoser med dobbelt Laas à 1½	# (3 #)
9 fine Prientz Metal Fingerringe	à 8 #
15 Par Prientz Metal Erm Knapper	à 6 #
Et Slump gammeldags runde Messingknapper,	5 #, 1 Rdl.

Endelig som Mundsmag paa Datidens Galanterivarer:

1 syndrig Fiol	1 #
5 Stocke blaae og hvide friske romanske Fiolstrengte à 7	#
9 Bøger fint Fransk Postpapir	1 Rdl. 5 #
1 Riis fint Fransk Skrivepapir	2 Rdl. 4 #
4 Spil Kordt	12 #
22 smaa Tegnebøger med Guld og hvide Blade	3 #
17 Dus. smaa Mundharpe	1 Rdl. (9 # Dusinet
3 Nürnberg Reisebøger	à 1 #
2 Stk. fint røed Lack	à 8 #

Der er en betydelig Forskel paa det skrevne og trykte Inventar; mange Ting er komne til, og Lageret er betydelig udvidet. For Kuriositetens Skyld nævnes her blot et Par Poster fra Auktionskataloget:

Fire Styck mahlede Urteskrin	2 # 2 #
1 Romansch Fiol, 1 ostindisk Bilantz og 1 polsk Messing Ring Krafve	3 #
1 af den tørkiske Keysers Liifbøsser	3 # 5 #
1 persianisch Bösse	2 # 1 #
4 Par af Gros Mogels (Stormogulens) forgylte Sporer	10 #
4 Par Vestindiske do.	8 #
1 Par dito Ostindisk	3 #
4 Par Romanske dito	4 #
4 Par Persiansche dito	6 #
3 Par ditto arabische	} alt til 1 # 5 #
3 Par ditto Tartarische	
4 Par ditto Asianische	
4 Par ditto Asyrische	
3 Par ditto Slavonische	
En slump ditto Laplandske	
2 Polske Skarmeier og en Slump Quer Piiber	1 # 7 #
1 Slump rare Sager	
1 Lig Beslag til en Lig Kiste	1 Rdl. 1 # 2 #

- 442 tre par ditto arabische
 443 tre par ditto Tartarische
 444 fire par ditto Ustianische
 445 fire par ditto Usporische
 446 tre par ditto Slabonische
 447 en slump ditto Laplandſke
 448 to friske Fiſke-Fioel Terhier i en Efte
 449 1 Skof Reignetauler
 450 to Skomager Tenger
 451 ſex ſtk. ditto
 452 tre ſtk. ditto
 453 tre ſtk. ditto
 454 tre ſtk. ditto
 455 tre ſtk. ditto
 456 et Timme Glas med fire Fac
 457 .1 ditto med to Fac
 458 to hundrede pollerede Skomager Sple
 459 25° ditto
 460 to hundrede ditto -
 461 150 ditto 462 150 ditto
 463 et tusind pollerede ditto N. 00
 464 to hundrede ditto N. 00
 465 to hundrede ditto N. 20.
 466 halfredsindstobe ſtk. Uffeſg Sple
 467 Til pakker Metal Guld.
 468 til Pakker ditto
 469 ſex Doſin Forſtaal
 470 ſex ſtk. rare Hengelaefe/
 471 en Skof Uld-Sarfer
 472 en slump alemodiſche Rig Trendſer Stigbog-
 ler og Spover

to

En Side af Auktionskataloget fra Hauschildts Enkes Bo.

Det ovenfor anførte vil være tilstrækkeligt til, at man kan danne sig en Forestilling om Karakteren og Tilstanden af den gamle Forretning. Og man kan ogsaa deraf indse, at det var meget fornuftigt handlet af Octavi Hollman, at han søgte at blive alle disse umoderne og halvtødelagte Sager kvit.

Peter Baadh, som da boede i Ejendommen, som kendte Sagerne ud og ind, og som formentlig allerede da havde sine Planer for Fremtiden, har sikkert benyttet sig af denne Lejlighed til at skaffe sig et kurant Lager udaf de gode Ting, som fandtes. Kun faa Maaneder efter var det, at han, som meddelt i Kapitlets Begyndelse, mødte frem i Lauget og aflagde sit Løfte. Mellemtiden har sikkert været brugt til at udstyre og indrette den nye Forretning paa det gamle Sted.

Den nye Forretning! Det er netop Spørgsmaalet. Skal man betragte Auktionen som det endelige Punktum efter den gamle Ahlsteenske Forretning og da regne Peter Baadh som Skaberen af en helt ny Isenbod, eller skal man antage, at en Forretning, selv om den en kort Tid har været suspenderet, dog forsættes, naar Stedet, Lederen og delvist Varelageret og derfor vel Kundekredsen er den samme.

I Lauget var man af denne Formening; Peter Baadh betragtedes som Fortsætterten af det gamle Hus, og da han 13. Januar 1718¹ som Hustru hjemførte Octavi Hollmans Datter Elisabet Magdalene, der altsaa var Ahlsteens Enkes Datterdatter, knyttede han Baandet endnu fastere. I Tidens Løb, da Begivenhederne kom lidt paa Afstand, betragtedes han ligefrem som den, der havde ægtet en Kræmmerdatter, og han omtales i Laugsprotokollen som gift med en Datter af Christine, Johan Ahlsteens Enke.²

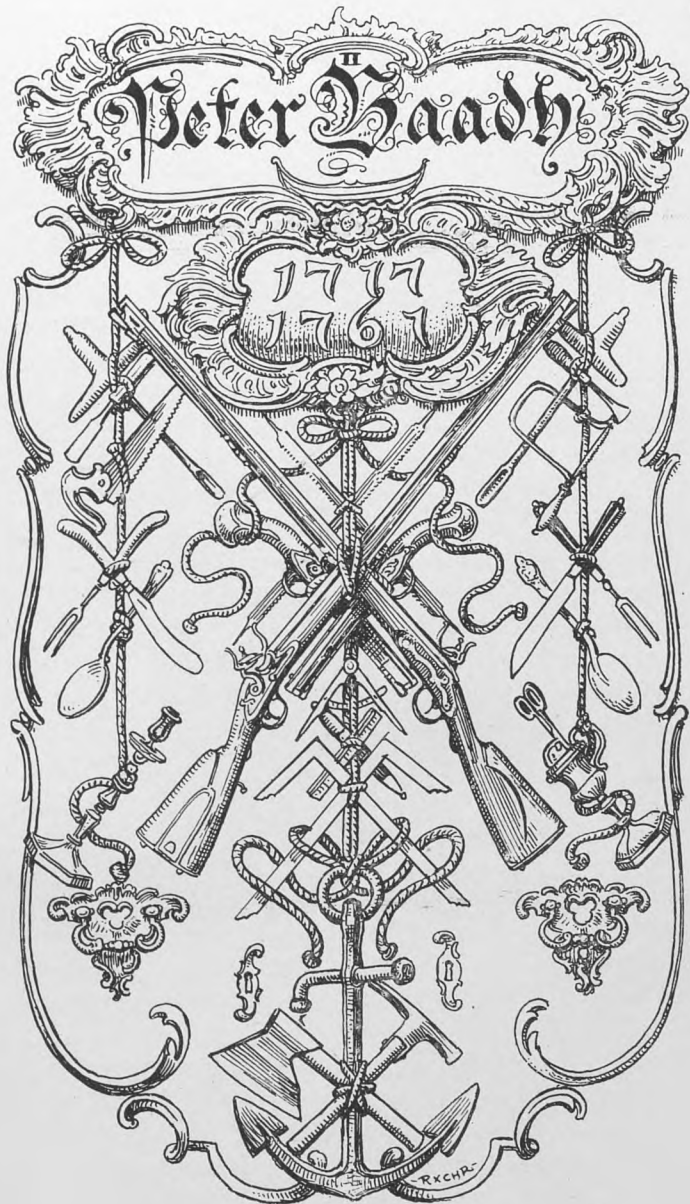
Vi andre maa da naturligt slutte os til denne Betragtning. Derved bliver den gamle Forretning, som endnu lever under Navnet Baadh & Winthers Efterfølger, endnu ældre; den kan følges helt tilbage til 1666 og bliver paa den Vis en af Landets aller ældste Forretninger.

¹ Rigsarkivet; Lengenick: Kirkebogsuddrag fra St. Petri.

² Kgl. Bibliotek. Laugsprotokol Nr. II pag. 193.

Det er netop for at klarlægge dette Synspunkt, som aldrig før er bleven bemærket, at vi paa de foregaaende Sider har dvælet saa udførligt ved de Forhold, som Peter Baadh forefandt, da han traadte i Lære. I hans Tilknytning til den gamle Forretning og til dens Indehavere maa vi søge Grunden til, at det lykkedes den fremmede, bondefødte Skaaning at naa frem til Anseelse og Velstand i København; deri ligger ogsaa Forklaringen paa den underbyggede Position, hans Børn senere kunde indtage blandt det københavnske Borger-skab.

VED sit Ægteskab med Octavi Hollmans Datter Elisabeth Magdalene knyttede Peter Baadh sig fastere til den gamle Gaard paa Amagertorv og til de Mennesker, som beboede den, og som han i saa mange Aar havde staaet nær. Uformuende har han ikke været; dels havde han Hustruens mødrene Arv, der i det mindste var en 3—400 Rdl.; dels har han fra sin jævnt velhavende Slægt i Skaane utvivlsomt bragt Penge med, og noget har han vel ogsaa kunnet lægge til Side af sin Løn, hvor ringe den end var; thi Datiden var meget økonomisk i Pengesager og regnede det rent ud for en Svends Pligt at spare sig nogle Penge sammen. I det hele taget hørte Isenkramhandelen paa Grund af Lagerets Kostbarhed til de Erhverv, som kun velstaaende Folk kunde give sig i Lag med. Ved Ansættelsen til Krigsstyr 1720 blev Peter Baadh ansat til at betale 10 Rdl., Svigerfaderen til 80 Rdl. halvaarlig¹.

PETER BAADHS ISENBOD

Svigerfaderen Octavi Hollman havde, som nævnt, købt Gaarden paa Amagertorv efter sin Svigerindes Død og var straks flyttet derind. Nu indrettede hans Svigersøn den gamle Bod overfor Hellig Gejsts Kirkeport til sine Varer. Det er omtalt et Sted,² at hans Bod var i Husets Kælder, men alt tyder dog paa, at det var i Butikken i Stueetagen, at han havde sine Varer. Hvor han nu indrettede sig, blev han sit Liv igennem. Forretningen synes dog ikke at have været stor; i hvert Fald overskygges den ganske af Sviger-

¹ Rigsarkivet. Nicolay Wroes Krigsstyrsregnskaber.

² Lundberg p. 150.

faderens Handel, saa Mandtallene ofte ganske forbigaar Peter Baadh. Man kunde da maaske mene, at han havde Butik eller Bod andetsteds; men det er der ingen Grund til at antage; thi han er ikke opført under noget andet Hus i Byen, og at han ikke var bortrejst, kan man se deraf, at han nævnes i Laugsprotokollen i nogle af de Aar, hvor Mandtallet overspringer ham. Det er heller ikke hvert Aar, han er forbigaaet, i 1723 nævnes han for Eksempel, men hverken foregaaende eller følgende Aar.

Man maa formentlig se Grunden til denne mærkelige Glemsomhed deri, at hans Forretning oprindelig har været saa lille, at man ikke har anset det for Umagen værd at tage ham med; thi Mandtallene var hovedsageligt beregnede til Skattebrug.

Man faar Indtrykket af Forretningens Lidenhed bekræftet, naar man i Laugsbøgerne i den aarlige Opgørelse over Laugets Medlemmer stadig ser ham opført med den Bemærkning, at han hverken holder Svend eller Dreng; først 1743 nævnes en Dreng hos ham, og da er det hans egen Søn.

Og dog blev Peter Baadh i Tidens Løb en velstaaende Mand; da hans Familieforhold var saadanne, at det ikke var ved Arv, at han forøgede sine Midler, maa man slutte, at han trods sin lille Butikshandel har forstaaet at drive sin Forretning op. Naar der er Tale om Indsamlinger i Lauget eller Laan til Kongen, opføres P. Baadh stadig med ret betydelige Beløb, i 1739 f. Ex. med 100 Rdl.; den næsthøjeste Sum, og da Compagnibrødrene i 1730 maa betale hver 8 Rdl. til Laugshusets Reparation, og mange anmoder om Udsættelse i aarevis, betaler han straks sin Part. I Kopskats-Regnskaberne fra 1743 opføres han med en Formueskat paa 200 Rdl., saa han har tydeligvis hørt til de mest formuende i sit Kvarter.

Naturligvis er det vanskeligt nu at udfinde, ad hvilke Veje Peter Baadh er kommen til sin Velstand. De Aar, da København genrejstes efter Branden 1728, og senere, da Christiansborg blev bygget, var ganske vist en god Tid for de Isenkræmmere, der handlede med Værktøj

og Bygningsartikler; men der maatte mere til, og vi tør da tro, at Peter Baadh — hvad meget tyder paa — har forstaaet at udnytte sit Kendskab til Handelsforholdene indenfor sit Fag i Udlandet saaledes, at han har haft en Stilling som en Slags Kommissionær for visse store Huse i Hamborg og Solingen.

En lille Affære belyser en anden Side af hans Foretagelse. Lauget klager i 1743 over, at en Kartefabrikant i København har nægtet at sælge mere end nogle faa Karter til Peter Baadh og andre Isenkræmmere med den Motivering, at disse holdt Folk, som rejste om fra Marked til Marked med Karter og derved betog ham, der ogsaa rejste om med sine Varer, hans Næring.

Endelig synes han at have drevet Export til Skaane af de Varer, som han fik hjem fra Udlandet.

I det hele taget viser de faa tiloversblevne Spor af Peter Baadhs Virksomhed, at han var en energisk og flittig Mand med stor Indsigt i sit Fag.

PETER BAADHS FAMILIEFORHOLD

Ved sit Ægteskab var Peter Baadh kommen ind i en Kreds af betydelige og ansete Købmænd, som hovedsagelig tilhørte St. Petri tyske Menighed, og som spillede en ikke uvæsentlig Rolle indenfor det københavnske Borgerskab. Selve Svigerfaderen, Octavi Hollman, var længe en af de styrende indenfor St. Petri Menighed, og 1716 blev han desuden udnævnt til at være en af de 32 Mænd, der dannede en Del af Hovedstadens Bystyre. Beslægtet med ham var Familierne Cretschmer, Bøfke, Mohr og de Bähr, der talte flere af Tidens kendte Handelsmænd.

Det er ovenfor omtalt, at Octavi Hollman 1712 tog Borgerskab som Brygger; denne Virksomhed, der maaske stod i Forbindelse med et nyt Ægteskab, opgav han imidlertid igen; han benævnes senere snart fhv. Guldtrækker, snart handlende med Guld- og Sølvvarer, og i 1718 anmoder Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlauget blandt andre deres »højærede, vel-fornemme Ven og Medborger Octavi Hollman« om at

støtte Lauget, da han jo drev Handel med lignende Varer som Kræmmerne.¹ Octavi Hollman indgik efter sin anden Hustrus, Peter Baadhs Hustrus Moders, Død et nyt Ægteskab med Marie Conradsdatter, der aabenbart har været en dygtig og forstandig Kvinde; hun stammede formentlig fra Provinsen.

Men Tiden gik ikke sporløst hen over hans Hoved; i sine sidste Aar synes han at have været svagelig. Han forfatter sin sidste Villie i Begyndelsen af 1727 (Testamentet er nu forsvundet), og i Marts søger han Kancelliet om Ret til at lade sin Enke hensesidde i uskiftet Bo, hvilket bevilges, da baade Hans Jürgen Hollman og Peter Baadh, Sønnen og Svigersønnen af hans tidligere Ægteskab, medunderskriver Andragendet.² Kort efter er Octavi Hollman da afgaaet ved Døden. Enken søgte og fik Tilladelse til at gaa udover de ved Luxusforbuddet angivne Regler for Højtidelighederne ved en Borgers Begravelse.³

Som Enke fortsatte Marie Conradsdatter Mandens Forretning; hun omtales senere som »interesseret i Guldtrækker Manufakturet« og derfor, som sin Søn, fritaget for Næringsskat ifølge Privilegierne. Ogsaa hendes Helbred har været vaklende, thi faa Aar efter Mandens Død faar hun kgl. Konfirmation paa sit Testamente, og dette motiveres med de gængse Ord: »efterdi mine Aar merckeligen tiltager, Kræfterne mindskes og jeg tit og ofte af den almægtige Gud med Svaghed vorder belagd, saa at Døden mig erindres —«. I dette Dokument træffer hun først Bestemmelse om, at hendes Bo skal udbetale Stedsønnen de 650 Rdl., som resterer af hans mødrene Arv; ligeledes skal Hans Cretschmer, der var i Isenkræmmerlære og var Søn af Octavi Hollmans Datter af et tidligere Ægteskab, have de 812 Rdl., som Bedstefaderen havde bestemt. Dernæst uddeler hun nogle milde Gaver, især til sengeliggende Fattige, 40 Rdl. til dem i Pesthuset, 40 Rdl. til dem i Sjæleboderne, 40 Rdl. til de fattige i St. Petri Menighed og 30 Rdl. til andre, »som ved Kirckens Klockere kan

¹ O. Nielsen: Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlauget. 1887. p. 71.

² Sjæl. Reg. 29. Marts 1727, Nr. 124.

³ Sjæl. Reg. 18. April 1727, Nr. 147.

oppespørges«, samt 60 Rdl. til Vajsenhusets Børn til Lintøj. Saa følger nogle Smaasummer til paarørende. Sine Gangklæder bestemmer hun til Peter Baadhs Hustru, og dernæst føjer hun til, at hvad hun ellers efterlader sig, skal tilfalde hendes to Stedbørn til lige Deling, hvilket atter var en betydelig Begunstigelse til denne, da hun overfor Broderen ellers kun vilde faa en Søsterlod, og hun motiverer sin Gave med, at hun gør det, »henseende til den kierlighed, som deres Sahl. Fader baade i vores Ægteskab, saa og effter hans Død til een Soulagement mig haver bevist«. ¹ Omtrent ordret gentog hun dette Testamente et Par Aar efter i 1731. ²

Imidlertid kom Marie Conradsdatter, Octavi Hollmans, sig af sin Sygdom, og mange Aar endnu levede hun og drev sin Forretning. En dygtig Kvinde har hun utvivlsomt været, og hun samlede sig Formue. I et af Skattemændtallene ³ fra 1743 staar der opført, at hun straks ved Ansættelsen betalte den hende paalagte Formueskat paa 30 Rdl., og da hun endelig døde 1751, efterlod hun sig, foruden Gaarden paa Amagertorv, en Gaard i Rigenegade, et Hus i Dronningensgade og 6 Vaaninger ved Stokhuslengden; ialt en Formue paa 17.574 mod en Gæld paa 4.625 Rdl. ⁴ — Meget tyder paa, at Peter Baadh har været sin Hustrus Stedmoder en fast Støtte og Ven, saa længe hun levede.

Ogsaa andre af Familien tilfaldt det Peter Baadh at hjælpe efter Octavi Hollmans Død. To af Hans Jochim Rohdes Børn boede stadigt i København; nu blev Baadh deres Formynder. Datteren Christine Elisabet Rohde opholdt sig i det Octavi Hollmanske Hus, og hun betænkte derfor i Marie Conradsdatters Testamente med 200 Rdl. »for hændes troe tjeneste, som hun fra hændes Barn-dom og hiid indtill og allermest i min Enckestand mig beviist haver«. Boet efter hendes Moder viste den mystiske Post »Arven i Hamborg«, og denne Sag voldte Peter Baadh Bryderier. I 1729 fandtes endelig Pengene; det var en Capital paa 2.800 Mark banco, og den stod

¹ Sjæl. Reg. 8. April 1729, Nr. 140.

² Sjæl. Reg. 4. Maj 1731, Nr. 171.

³ Rigsarkivet.

⁴ Landsarkivet. Københavns Skiftekommission: Extrakt af Skifteforretningen 1752 Nr. 66.

fast hos en Skibskaptain Schröder i Hamborg, men denne vilde ikke udbetale Kapital og Renter, hvorfor Baadh kom i Vanskeligheder; thi en Proces vilde formentlig fortære den Del af Myndlingenes Formue, som var i Behold. Han spurgte da Magistraten, hvad han skulde gøre under disse Omstændigheder, men henvises til Regeringen. Senere kom dog et Forlig i Stand,

Hellig Gejsts Kirke omkring Midten af 18. Aarhundrede, set omtrent fra Hollmans Gaard. Maleri af Eegeberg og Rach 1749 (Nationalmuseet).

hvored Kapitalen reddedes, mod at man gav Afkald paa Renterne.¹

Denne sin Myndling kom han i endnu nærmere Forhold til i Tidens Løb; thi hun ægtede 1731 hans Svoger Hans Jürgen Hollmann.²

Ejendommen paa Amagertorv var meget stor, og foruden Octavi Hollmann og hans Slægt havde i Tidens Løb mange Folk tilhuse der, velstaaende Folk som Regel; thi Kvarteret var jo fornemt. Inde i Gaarden boede en Kommandør Mühlenpfort i flere Aar, senere

¹ Raadstuearkivet, Magistratens Resolutionsprotokol 1. Aug., 7. Dec. 1729, 22. Febr. 1730.

² Lykønskingsdigt paa Universitets-Biblioteket.

en Juveler Mundtberg; i Hovedbygningen logerede en velstaaende Købmand Anders Fry, og desuden havde Hofminiaturmaleren Pohl i en Aarrække Bolig der; endvidere nævnes som logerende Skildreren Møller og senere Dr. jur. Wartberg. — I Gaardens store Bygninger havde omboende Folk Staldrum.

Den store Brand, som 1728 hærgede København, truede alvorligt Gaarden paa Amagertorv; thi baade Hellig Gejsts Kirke ligeoverfor og Løveapoteket paa Hjørnet af Hyskenstræde blev antændte. Klædekræmmeren Madam Petersen, der ejede Gaarden, hvor nu hendes Sønners Jomfrukloster ligger, fik dog ved sit Initiativ sit eget og de følgende Huse reddede.¹ Efter Branden blev de husvilde indkvarterede, hvor der var Plads, og den store Gaard fik da ogsaa sin Del. Mandtallet 1729 opregner, hvem der da havde til Huse dér, og det var: Octavi Hollmans Enke med sin Pige og en Mademoiselle, som er hendes Mand paarørende (altsaa Christine Elisabet Rohde), en ung Persohn fra Westphalen, hendes Svigersøn Peter Baadh, Iszenkræmmer, med Hustru og Pige, to Studenter Mathias Plade og Monsr. Wissing; dertil kom saa de brandlidte: Hr. Commerceraad Jørgen Sohl med Hustru, to Karle og en Pige, Bogtrykker Joh. Jørgen Høphner med Hustru, seks Børne, otte Svende og en Pige.² Ialt boede der saaledes 44 Personer; Roen i Huset har næppe været upaaklagelig.

I Tidens Løb trak dog alt sig igen tilrette; Maleren flyttede tilsidst, nemlig Mikkelsdag 1731.

I Peter Baadh's private Familieforhold skete der i disse Aar en betydelig Begivenhed. I 1728 fik hans Hustru et Barn, en Søn; han blev opkaldt efter sin nys afdøde Morfader og døbt Octavius Hollman Baadh. I 1731 fødtes atter en Søn; han fik Navn efter Farfaderen og kom til at hedde Olaus Baadh. Da den ældste Søn voksede til, kom han i Aaret 1743 i Lære i Faderens Forretning; 1747 opføres han i Laugsprotokollen som Svend sammesteds.

¹ R. Nyerup: Københavns Beskrivelse. 1800. Pag. 158.

² Grove: Kiøbenhavns Huse og Indvaanere 1728. Kbhvn. 1906. S. 167.

Aar efter Aar levede Peter Baadh saaledes sit Liv i Ejendommen paa Amagertorv, omgivet af Familie og Slægtninge, der satte ham højt. I det offentlige Liv naaede han ikke frem, saaledes som Svigerfaderen. Ganske vist blev han 1727 taget til Rodemester, men det synes at have været meget mod hans Vilje, i hvert Fald betingede han sig, at det kun skulde vare to Aar. Han ansøgte da om at opnaa lignende Goder, som de øvrige Rodemestre, nemlig Fritagelse for Løgte- og Sprøjteskat, hvad der kun delvis bevilligedes; 1729 dimitteres han efter Løfte fra sit Hverv.¹

PETER BAADH OG LAUGET

Søger man at bestemme et Nutidsmenneskes Betydning for sine Omgivelser, vil man undersøge hans Forhold i hans daglige Virksomhed, hans Plads i Familielivet og endelig, hvad han har udrettet overfor Samfundet, hans Stilling i det offentlige Liv. Datidens Mennesker var noget anderledes stillede; de tilhørte næsten alle en faglig Organisation, og Lauget paakaldte stadigt deres Hjælp og Støtte; thi det var det rette regulerende Organ mellem Fagfællerne og Samfundet. Skal man derfor udfinde, hvilken Plads Peter Baadh indtog indenfor sin Samtid, vejer hans Stilling indenfor Lauget stærkt til.

Iblandt Compagnibrødrene var han ikke en fremmed og rodløs Udlænding; hans lange Tjenestetid i København, hans Tilknytning til kendte Slægter og den gamle Forretning, som han var Indehaver af, styrkede hans Position. Han betragtedes ganske som Sal. Johan Ahlsteens Enkes Efterfølger; saaledes skriver Protokolføreren, da Kongen endelig 1730 havde besluttet sig til at tilbagebetale de 1710 gjorte Forstrækninger, at Enkens Part blev udbetalt til hendes Datter (!), gift med Sr Baad.² Denne lille genealogiske Fejltagelse har sin Betydning paa en Tid, hvor netop

¹ Magistratens Resolutionsprotokoller 3. Dec. 1727 og 12. Januar 1729.

² Laugsprotokol II, pag. 193.

Ægteskabet med Mesters Datter laugsmæssigt var omgivet af en vis anseelig Nimbus.

Protokollerne viser, at han var en flittig Gæst ved Compagniets Møder. Hans snørklede Underskrift træffes stadig efter de indførte Regnskaber og Beslutninger, og Lauget vidste vel at tage hans Energi og Evner i Brug. I Laugenes ydre Liv var der to Punkter, som stadig stod i første Række, Kampen for at hævde Privilegierne og Oppositionen mod Regeringens Toldpolitik.

Det første Punkt viste sig dels i Kampe og Processer mod de andre Laug, naar de mentes at trænge ind paa fremmed Gebet, som naar Isenkræmmere og Gørtlere eller Isenkræmmere og Knivsmedde procederede om Retten til at sælge Malmsager og Knive, naar Blikmagerne vilde forbyde dem at handle med Blikgenstande, eller Kandestøberne forment dem Salget af forarbejdet Tin, eller naar Isenkræmmerne overfor Lærredskræmmerne søgte at hævde, at de ogsaa havde Ret til at sælge Bændler og Traad. Men hovedsagelig gik Kampen ud paa at hindre private i at sælge de Ting, som alene Laugsbrødrene havde Ret til at handle med. Stillingen vanskeliggjordes ved Regeringens Holdningsløshed; thi ofte befalede den Lauget at optage »ulærde og uberettigede Personer«, ofte gav den Handelsret til Folk, som skulde forsørges, saasom afdankede Soldater, endnu oftere til Personer, Udlændinge eller Jøder, der havde vidst at skaffe sig Fortalere, og som sikkert har haft et Skin af Ret til at opnaa, hvad de søgte, fordi de har forstaaet at fremskaffe de Sager, som de konservative og søvnigere handlende Laugsbrødre næppe nogensinde havde tænkt at indføre. Det var specielt moderne Sager fra Frankrig, som de fremmede fremskaffede, og ofte opnaaede de saa ved deres taknemmelige Kunders Mellekomst Privilegium til uhindret at fortsætte deres Handel, »Galanteriprivilegiet«, der desværre for Laugsbrødrene sjælden skarpt specificerede, hvad Indehaverne maatte handle med. Men var Compagniet saaledes ude af Stand til at faa Ram

paa disse Konkurrenter, gjaldt det saa meget mere at tage Hævn over de Smaahandelsmænd, som ikke havde Regeringens Værn. Og det vrimlede i København med Koner, som gik fra Hus til Hus med Kurve paa Armen, hvori de havde Urtekramvarer til Fals, med Personer, som falbød Legetøj ved Dørene eller fra hurtigt optømrede Gadeboder, med Udlændinge, der havde hemmelige Lagre af Isenkramvarer eller Papirer, som de ofte havde skaffet sig toldfrit ind og derfor var i Stand til at underbyde de gode Kræmmere med.

Blev slige Folk antrufne af Laugsbuddet eller Laugsbrødrene, gjaldt det at rekvirere Politi; paa en skriftlig Ansøgning bevilligede Politimesteren i Reglen Politiets Assistance, og næste Dag eller endnu senere drog saa Buddet, nogle Laugsbrødre og et Par Politibetjente afsted for at gribe Delinquenten. Men den langsomme Fremgangsmaade bevirkede som Regel, at Boden var tom eller lukket, eller at kriminelle Varer var bortskaffede, naar Inkvirenterne naaede frem. Gennem hele 18. Aarhundrede er denne Kamp mod »Omløbere« og »Liggere« Protokollernes Hovedtema; det dukker stadig op paa ny.

I 1723 træffer vi Peter Baadh som Medunderskriver paa et gensidigt Løfte fra alle Laugsbrødrene, om aldrig at sælge af deres Varer til slige Omløbere¹; men denne Foranstaltning har ikke haft tilstrækkelig Virkning i en By, hvor dels Smugleriet florerede stærkt og hvor desuden adskillige Brødre kun tilsyneladende opfyldte deres Løfte. Det blev snart nødvendigt at sætte stærkere Kræfter ind paa Kampen; man vedtog derfor 1731 i Lauget at nedsætte en Tremandskommission til Opsporing og Afstraffelse af ulovlige Konkurrenter og Fuskere, og til den første Formand for denne udnævntes Peter Baadh 1. Marts 1731². Med stor Energi røgtede han sit Hverv, og en Række af smaahandlende fik deres Varer konfiskerede og ifaldt Bøder; saa nidkært arbejdede han, at da de for Kommissionens Virksomhed fastsatte tre Maaneder var forløbne, besluttede Lauget — for første

¹ Laugsprotokol II, fol. 113.

² Laugsprotokol II, pag. 235, 237.

og omtrent eneste Gang — at dimittere Medlemmerne med Tak. At hans Virksomhed var bleven saa frugtbringende, skyldtes ikke mindst den Omstændighed, at han var ikke saa lidt af en Verdenskender; thi han indbragte i Lauget Forslag om, at Politibetjene skulde have hver noget fast, »for at vise sig desto villigere, hvergang de jagede med Compagniet«.

Det andet Spørgsmaal af offentlig Interesse, som optog Laugsbrødrene, var Regeringens Toldpolitik. Toldpaalægene var forlængst ophørt alene at være et Midde til at bringe Staten Penge; de blev nu brugte som Mure for at fremhjelpe og privilegere den indenlandske Industri. Det 18. Aarhundrede var Projektmagernes Tid. Fabrik paa Fabrik blev planlagt og paabegyndt, og »Manufakturerne« paakaldte Statens Værn mod udenlandsk Konkurrence; disse Ansøgninger kom til Laugets Erklæring. Gang paa Gang ser man Oldermændene protestere heftigt. Fabrikken, som søger Eneret, kan hverken lave gode Varer eller tilstrækkelige Mængder, saaledes lyder i Reglen Laugets Svar, og naar Kancelliet bebrejder Lauget, at det ikke køber de hjemlige Produkter, hedder det stadigt, at hvis Fabrikkerne producerede Varer, som var saa gode som Udlandets og ikke dyrere, vilde man gerne afhandle Fabrikerens hans Produkter, men nu o. s. v.

Lige saa generende som Regeringens Lyst til at give Monopoler eller til at lukke Grænserne for Indførsel følte, lige saa ubehagelig for de handlende var Toldens stadige og ofte vilkaarlige Forandring. Den 20. Marts 1731 ser vi Peter Baadh selvsjette indsende en Ansøgning desangaaende.¹ Dette meget snørklede Dokument begynder med at omtale, at man har erfaret, at Majestæten, for at ophjelpe Negotien, er beredt til at nedsætte de høje Toldsatser, der kun var ødelæggende for de hæderlige Kræmmere. Naturligvis skyldes Tolden Regeringens Ønske, at Fabrikker og Haandværkere maa florere, og Køberne nøjes med indenlandske Fabrikater, hvilket vilde være et stort Gode, men, praktisk set, er uigennemførligt. Dette belyses

¹ Laugsprotokol II, pag. 239.

ved et Eksempel: »om her i Staden i et Skaft skall gjøres et Knifsblad, maa derfor Knifsmeden betaales 16—24 Sk. og et par saadanne Knif og Gaffel sælges i vore Boeder for 8—16 Sk.« Det er saaledes faktisk ugørligt for det hjemlige Haandværk at fabrikere Knive til de handlendes Udsalgspris, og hvis de handlende virkelig erlagde den fastsatte Told for indførte Varer (!), vilde disse stige til saadanne Priser, at det vilde være en stor Byrde for Undersaatterne at købe dem. Og heller ikke Haandværket — mener Skrivelsen — har Gavn af Tolden; thi det er ikke engang under gunstige Forhold i Stand til at tilfredsstille Efterspørgselen. Som det bedste Middel til en retfærdig Fortoldning anbefales da det Middel, som baade før og siden altid har lydt fra de handlendes Side, Værditolden, visse Procenter af Facturaværdien; og denne Proposition støttes af et Argument, som lader ane, hvor almindelige Toldsnyderier dengang var, nemlig, at derved vilde Kongen vinde det, at »Deres Majestæts Told rigtig og prompte blev erlagt«; thi den vilde være en Fjende af sit eget Velfærd, der risikerede Varernes Konfiskation for at spare en moderat Værditold.

Før saa vidt er Hensigten med Ansøgningen klar, men i Skrivelsens Slutning stikker Laugets konservative Tendenser Hovedet frem, først beder man om, at Toldnedsættelsen ikke maa gælde andre end Laugsbrødrene; dernæst anmoder man Kongen om at forordne, at det ene Laug ikke maa forskrive eller falholde Varer, der er et andet Laug bevilget, »saasom det ellers er at befrøgte, dend moderate Told vill aarsage fremmedes Forprang, og dend formuende ved (den) Mængde Vahre, hand formaar at oplægge og igien til andre afsætter, gjør, at dend fattige Kiøbmand har lidet eller indtet at bestille«. Naturligvis førte en saa lunken Anmodning ikke til Resultat.

Det lader til, at Peter Baadh efter dette er bleven Specialist paa Toldomraadet; thi han tilkaldes stadig, naar der i Lauget er Tale om Toldsager. Saaledes blev han Medlem af den Firemands-Kommission, som Lauget nedsatte i Anledning af et skarpt Tilhold fra Kancelliet

til Kompagniet om at angive de Varer, som skulde fortoldes, korrekt og nøje iagttage Differencen mellem udenlandsk og dansk Maal og Vægt, et Tilhold, som næppe var ment som nogen Kompliment, og som Lauget var meget fortørnet over.

Det er ogsaa Peter Baadh, som bevæger Lauget til at anmode om Tilladelse til Indførsel af Jerngryder, da norske Gryder hverken kunde forskaffes i det Caliber eller den Bonitet, som behøvedes. Det var en dristig Handling, thi den største af de privilegerede norske Fabrikanter var Grev Danneskiold-Laurvigen, der paa saa mange Maader søgte at udnytte de norske Jernværker; i denne Sag fik Lauget dog delvis sin Begæring opfyldt. — Ligeledes var det Peter Baadh, der førte Kampen fra Laugets Side mod en Fabrikant Stochter, da denne vilde have Indførslen af en Mængde Værktøj forbudt, fordi han var begyndt at fabrikere saadanne Sager; ogsaa her synes Grev Laurvigen som Jernleverandøren at have staaet bag ved Stochter. Endelig var Baadh med i en tredie Sag mod Greven; denne vilde anlægge et Staalværk, hvorfor han anmodede om Indførselsforbud mod Staal, hvad Isenkræmmerne naturligvis nødig vilde gaa med til. Kancelliet søgte da Oplysning om, hvilken Pris Staal stod i her i Landet, og udstedte dernæst Forbuddet, da Grevens Staal var befundet godt og en fast Pris derfor var fastsat. De handlendes Forbitrelse var stor, og saa ringe var Menigmands sociale Følelse for den indenlandske Industris Beskyttelse, at man stærkt beklager sig over, at Priserne er sat højere end de indførte Varer, nemlig 3 Mark højere pr. Centner. Hoverende beretter Lauget ogsaa til Kancelliet, at om Staalet end er godt til Værktøj, anvender man dog Staal til andre Ting, og dør havde det norske Staal ikke staaet sin Prøve, saaledes havde selve Statens Møntmester gennem en Laugsbroder begæret andet Staal fra Udlandet til sin Virksomhed. — Men naturligvis maatte Lauget her bøje sig.

Ogsaa i det indre Laugsliv tog Peter Baadh Del. Han maa have været en Mand af repræsentative Egen-

skaber; thi før Oldermandsvalget i 1730 besluttede Oldermænd og Bisiddere at indstille ham blandt de fem Kandidater til Posten. At han da har været ilde lidt indenfor sine Laugsbrødre, kunde den Omstændighed tyde paa, at han slet ingen Stemmer fik ved Valget den 23. Nov. 1730,¹ men man kan ikke slutte det med fuld Sikkerhed; thi Værdigheden var dengang en Byrde, som man i Reglen kraftigt frabad sig. Ved det næste Valg 7. Dec. 1733 var han ogsaa blandt de indstillede, men opnaaede denne Gang kun een Stemme.

Trods dette var hans Position i Kompagniet fast; han var blandt dem, man tyede til i vanskelige Sager; specielt synes han altid at have været den, der skulde give Skøn, naar det drejede sig om udenlandske Forhold eller om Materialernes og Varernes Kvalitet. Da Rentekammeret paa Grund af den nye Kurs efter Christian VI's Tronbestigelse 1. Okt. 1731 ønskede en Redegørelse for, hvilke Ting Laugsbrødrene handlede med, og hvad deres Pris var paa Produktionsstedet, blev han en af de Isenkræmmere, som udarbejdede Svaret derpaa. 1739 blev han en af Laugets Bisiddere og 1745 dets første Bisidder, og denne i Lauget indflydelsesrige Stilling beklædte han til 1749, da han tilligemed Størstedelen af det øvrige Præsidium, »Sessionen«, efter Forlangende dimitteredes.

I sin Stilling var han ivrig for at skaffe Lauget nye Privilegier, og man ansøgte da 27. April 1744 om visse Ændringer,² hovedsagelig gaaende ud paa, at der aldrig maatte være mere end 48 Urtekræmmere og 12 Isenkræmmere i København, og at disse af Magistraten skulde fordeles i de forskellige Kvarterer, saa alle havde nær til en handlende. Kræmmernes Børn skulde dog have Forret til ledige Pladser og til at bebo de gamle Huse. Desuden ønskede man, at der blev truffet Foranstaltninger til at holde Svendene til Forretningerne og hindre deres private Handel, før de kom i Lauget; dernæst skulde det forbydes alle Grosserere

¹ Laugsprotokol II, pag. 205, 207.

² Laugsprotokol III, pag. 282.

at sælge under 20 Rdl. af hver Slags for at undgaa Salg til Private, og endelig indbragtes et besynderligt Forslag, som endnu har aktuel Interesse, og som viser, at hvor stærkt Verden end gaar fremefter, er der dog intet nyt under Solen. Paragraf 7 i det af Lauget konciperede Forslag til en kongelig Forordning lyder: »Og som vi ugierne har maat fornemme, hvorleedes Kræmmerne den ene mere end den anden ved den saakaldede *Tilgift* endog paa ringe og smaae Parthier, skal søge at drage Næringen til sig, og at deraf icke kand flyde eller følge andet end den mindst formuendes Forderv, samt at Tieniste Tyende derved forlockes og forleedes til Utroeskab — saa ville vi have saadan u-orden og *Tilgift* affskaffet.«

Saa ivrig var Lauget for at faa disse nye Privilegier igennem, at man vedtog at lade Oldermændene meddele rette Vedkommende, at Lauget vilde ofre 1000 Rdl. paa Sagen. Desværre blev der svaret, at nye Privilegier kunde Laugsbrødrene godt faa, men noget sluttet Laug kunde absolut ikke tillades; Oldermændene spurgte da Medlemmerne, om man i saa Tilfælde alligevel skulde ofre de 1000 Rdl., og da dette bestemtes, stadfæstede Kong Christian VI nogle nye Privilegier, hvor dog hverken det sluttede Laug eller *Tilgiften* omtaltes, men hvorefter Svendene først efter 7 Aars Tjeneste fik Ret til at fordre sig indtagne i Lauget.

Og endnu en Ting opnaaede Lauget; en Paragraf var medtaget i Henhold til en i sidste Øjeblik indgivne Ansøgning, nemlig at Oldermændene kunde paalægge det Medlem af Lauget, som ikke mødte efter Tilsigelse, en Bøde.

Det var ikke egentlig, fordi der var almindelig Trang til en saadan Paragraf, men man haabede derigennem at ramme en Laugsbroder, der ved sine Forhold havde vakt almindelig og dyb Forargelse, og denne Mand var Urtekræmmeren Reinier Decker; hans Forseelse erfarer man af følgende Protokolltilførsel: »Den 7 Sept. 1741 mødte Sr Reinier Decker, som af Oldermændene blev tilspurt, hvad der anledigede ham til at *notificere* eendeel sine Vahre i Navn og Priis saaledes som i

Adviserne den 28 Augustij sidstleden skeed er, saasom det holdes u-anstændig for en Kræmmer i dette Fald at ligne Fuskere, som de alleene, man har seet betienne sig af slige *Notificationer*, og derfor vilde Older-

Hos Keymer Decker Urtekræmmer boende i Bimmel-
 Kaffet lige over for Hellig. Geistes Kirke er at bekomme
 extra klart Gummi Sanderack i store Stycker Pd. 1 Rdr.
 Gummi Gutte Pd. 1 Rdr. Gummi Mastick Pd. 1 Rdr.
 4 Mk. Kienis Terpentin, Pd. 1 Mk. Gummi Lak an
 Cran 1 Rdr. Pd. Smaa blaa Caffebønner 28 f. Pd. men
 i halve Lispd. 27 f. Pd. Pempeficer 8 f. Pd. Rug Olie 24
 f. Potten, Zint Indigo til at toe med 2 Mk. 8 f. Pd. Lak-
 mus 1 Mk. 8 f. Pundet. tørre Pemmeranker 1 Mk.
 Pd. Benneller i Esker, Esken til 2 og $\frac{1}{3}$ Mk. Nye store
 Figen 1 Mk. Pd. Fiskebeen som bruges til Eskerter 7
 Mk. 4 f. Pd. Italienske Røbler 1 Mk. 8 f. Pd. Engels-
 ke Øster-Skaller 25 Etkr. 4 Mk. Nye tørrede Kise-
 bær 8 f. Pundet. Couja 4 Mk. Bouteillen. Brasilien
 Toback 6 Mk Pd. dito reven 4 f. Lodet, Rappe a la
 Violete de Strasburg, Reven 2 f. Lod. Kapers 28 f.
 Potten. Hollandske Chocolate 3 Mk. Pd. Mannille 1
 Mk. Etk. fine Perle Gryn 8 Mk. Lpd. Best hvid Olie
 2 Mk. 8 f. Potten. Hannoverst Tobak 20 f. Pd.
 tørrede Citron-Skaller 1 Mk. Pd. Gomi plad Lak 3 Mk.
 Pd. Kartet Bomuld 2 Mk. Pd. Hvirgen Gryn 1 Rdr.
 Lispd. Grønne Seebe 9 f. Pundet. God Keyser Thee
 3 Mk. Pd. Spltede Ingefær halvtredie Mk. Pd.
 Hvide Tørkiste Princesse Bønner som til at taage 8 f.
 pd. Nye franske Oliven 28 f. Pot. Nye Broneller i Ri-
 ster, Risten 6 pd. rent Gods a 20 f. pd. men i enkelte pun-
 de 24 f. pd. Terpentin Olie 20 f. potten. Nye Sago
 Gryn 20 Mk. Lispund. Pundviis 22 f. Engell
 Meel Lispund viis 11 Mk. og Pundet 12 f. Beste Sort
 Berliner blaa 2 Mk. Pundet Puder 8 Mk. Lispd. Sti-
 velse Lisp. 8 Mk.

Et af Deckers Avertissementer i »Kiøbenhavns Extraordin.
 Relation« (Notifications Relation Nr. 83).

manden og *Sessionen* fornemme, om hand herefter vilde
 entholde sig sligt, for icke fremdeeles at give *Exempel*
 til Anstøed for andre *Compagnie*-Brødre. Monsr Decher,
 uagtet alles *Persvation* at aflade fra saadanne *Notifica-
 tioner*, svarede, at hand dermed vilde *continuere*, saa-
 længe hand lystede.«¹

Lauget havde da opsat Sagen, for at se, om han

¹ Laugsprotokol III, p. 156.

virkelig turde blive ved. Og da dette viste sig, meddelte Oldermændene 14. Dec. 1741, at han efter hvert af Deckers Avertissementer havde ladet indrykke:

Til alle og enhver Efterretning gjøres bekendt, at som Urtekræmmer Meinier Decker tiid efter anden haver publiceret, at hos hannem var at faae visse Sorter Vare, for de i Notificationerne ved Vahrene specificerede Priser, og det deraf skulle lade sig tilsiine, som hand enten eene handlede med slige Vahre eller solte for bedre Kiøb end andre, saa adverttees herved, at lige Vare af lige Godhed og for lige Priis, kand havees og faaes over alt her i Staden hos alle Urtekræmmere, hvor Kiøberen nærmest og beqvæmest behager at addressere sig, uden at have nødig derom at søge bemelte Decker alleene.

Da heller ikke dette virkede paa Delinkventen, og han stadigt udeblev fra Laugsmøderne, maatte Lauget erkende, at det ingen Magt havde over ham. De nye Privilegiens Bødebestemmelser gav dem imidlertid Vaaben i Hænde, og i August 1744 maatte Decker møde paa Raadstuen, hvor han bl. a. »reprocheredes paa Grund af sine en Kræmmer uanstændige Notificationer med Vahre i Aviserne«. ¹ Lauget havde saaledes ført sin Krig igennem.

Sit Hovedværk indenfor Kompagniet fuldførte Peter Baadh dog, da han »med flere« fastsatte de Spørgsmaal, enhver udlært Svend skulde besvare, før han fik Ret til at nedsætte sig. De giver et komplet og kortfattet Billede af Isenkramhandelens internationale Forhold paa denne Tid, og kulturhistorisk set er denne Beretning om Produktionssteder og Handelsveje af saadan Betydning, at det er fuldt forsvarligt her at gengive hans Spørgsmaal og Svar, som de er indførte i Laugsprotokollen ved den første Eksamen for Isenkrammere, som afholdtes 27. April 1742. Interrogationerne og de samtidig forfattede rigtige Svar lød som følger:

¹ Laugsprotokol III, p. 313.

I. KIØBENHAVN

Hvad Sorter af Isenkram bliver her i Staden forferdiget, som Isenkrammerne behøver? og bør til falls holde?

1. Giørtler- og Rothgitter Arbeide, som bestaar i adskillige Sorter som Mortere, Strygjern, Lyse-Stager, ordinaire Metal- og Messing-Skoe-Spender og Knapper.
2. Alle Sorter af Lack.
3. Uld Karder.
4. Alle Slags Horn-Kamme.
5. Pustere.
6. Hægter og Maller, Spærlagens Ringe og Fiske-Kraage, Knappenaale af Jern og Messing.
7. Alle Sorter af Spiger eller Søm, som til Huus- og Skibs-Bygning.
8. Hysing, Kridt-Snorer og Rocke-Snorer.
9. Sadelgiorder.
10. Alle Slags Børster.
11. Kuffertes.
12. Patron Tasker og Krudhorner.
13. Rulle-Bly.
14. Kugler.

II.

Hvad Fabriqveres her i SÆDLAND, som hører til Isenkram Handlingen?

1. Af Messing Fabriqven: Messing Kiedler og Beckener, Messing Traad, blank og sort Latun Messing.
2. Af Lee Fabriqven: Høe-Leer og Skiære-Knive.

Hvad bliver mere her i Landet Fabriqveret, som sortere under Isenkrammen?

3. Alle Slags Tømmermands-, Snedker-, Hiulmands- og Dreyer-Redskaber.
4. Adskillige Sorter af Papiir.

III. JYLLAND

Hvad bliver dèr Fabriqveret, som Isen-Krammerne til fall holder?

1. Bogbinder-Spaan og Skomager-Spaan.

IV. NORGE

Hvad dèr bliver Fabriqveret, som Isenkrammerne behøver derfra at ordinere?

1. Stang-Jern.
2. Jern-Kackelofne.
3. Jern-Gryder.
4. Skriv-Papiir.

Hvad betales sædvanlig af Skippund Jern og Kackelovne i Fragt fra Norge her til Staden?

Om Sommerdagen af Skippund 2 R , mens ved Vinter Tiden, noget meer.

V. FRANCKERIG

Hvad Sorter af Isenkram behøves derfra at ordinere?

1. Alle Sorter af Franske Saxer.
2. Horn Snuftobacks Daaser.

Kand og bemelte Sorter directe fra Franckerig ordineres hertil Staden?

Nej!

Hvad Aarsage icke det?

Formedelst ingen Skibsleylighed er herhid fra de Stæder i Franckerig, hvor saadanne Vahre bliver Fabriqverede.

Spørges videre: Fra hvad Stæder kand mand da samme Vahre best ordinere?

Svares: Mand kand samme Vahre best i Leipziger Messe indkiøbe, ellers og vel fra Hamborg, saasom dér findes Kiøbmænd, som fører stor Negotie med saadanne Franske Vahre.

VI. ENGELAND

Hvad Sorter af Isen-Kram forskrives derfra?

1. Klumpe-Blye og Rulle-Blye.
2. Tinn i Blocker og i Stænger, eller at sige: Stang Tinn.
3. Haugl.
4. Mange Sorter af Knive, som Bord-Knive, Faalde-Knive, Penne-Knive og Rage-Knive.
5. Mange Sorter af Saxer, fine og ordinaire.
6. Fiiler og Rasper.
7. Adskillige Sorter af Guldsmed-, Uhre-Mager- og andre Professioners Vercktoy eller Reedskab.
8. Mange Sorter af fiint Staal Arbeide, som falder for witløftigt her at specificere.
9. Hvit og guult Metal-Arbeide, bestaaende af alle Slags Knapper, Skoe- og Gehæng-Spænder, Snuftoback-Daaser, Ride-Sporer med videre.
10. Lygte-Horn.
11. Riide- og Jagt-Pidske.
12. Sadelgiorder eller Gortgarn.

Hvorledes indkiøbes Blye i Engeland?

I Foderviis.

Hvor meget er en Foder Blye i Engeland effter dansk Vægt her?

7 Skib R 2 a 3 Lis R .

Hvorledes indkiøbes Haugl i Engeland, i Centnerviis eller i Pundeviis?

I Centnerviis.

Hvad er differencen imellem Engelsk og Dansk Vægt?

112 R engelsk Vægt er ickun 100 R dansk Vægt.

Hvad Myndt Roullerer der i Engelland og der gangbar og der effter fører deris Regning?

Pund Sterling, Skillings, Pens og Pennings.

Hvormeget er een Pens? Ungefehr 2 Skilling Danske.

Hvorledes regnes Engelske Penge imod Danske Penge?

Et Pund Sterling regnes for 4 Rdl. $4\frac{1}{2}$ à 5 $\frac{1}{2}$ indtil 5 Rdl. alt som Vexel Coursen er, som offte falder og stiger.

Hvor mange pro Cento, som med udgaaende Told og andre Omkostninger i Engelland, samt med Skibs Fragt derfra her hid til Staden, saa og Øresunds Told, kand vel adskillige Engelske Vahre komme at staae?

10 à 12 pro Cento.

VII. LYCK [Liège]

Hvad Sorter af Isenkram bliver der Fabriqveret, som Isenkræmmere behøver derfra at forskrive?

1. Alle Sorter af smaae Jern-Söm og Dyckers.

2. Jern Grimskafter eller Hestekiæder.

3. Heste-Søller eller Snaller.

4. Jern-Pander og Støbe-Skeer.

5. Skrue-Sticker.

6. Fiil-Klove.

7. Ballancer.

8. Gevehr, som Flindter, Pistoller og Pufferter, men mange Sorter meer, som er alt for witløfftig her at specificere.

Hvorledes indkiøbes Søm og Dyckers der, i Vægt eller i Tall?

Effter Vægt.

Faar mand da et fult Tuusinde paa Vægten?

Ney; mens ungefehr $8\frac{1}{2}$ a 900, ligesom Sømmene er fiine til, hvilket Tall regnes da for et fuldt 1000de dèr.

Hvad er differencen mellem Dansk og Lycker Vægt?

En 5 a 6 % at deris er lettere end Dansk Vægt.

Hvorledes indkiøbes Ballancer i Lyck, effter Vægt eller effter Storelsen?

De store effter Vægt og de smaae effter Fod.

I hvad Myndt fører de deris Regning dèr?

Rixdalers og Stybers. 60 Stybers paa een Rdl.

Hvor meget betaales i Fragt for 100 R fra Lyck til Amsterdam?

40 Styber i hollandske Penge.

VIII. AMSTERDAM

Hvad Sorter af Isenkram bliver der forferdiget, som er derfra at ordinere?

1. Messing Vægt Skaaler af mange Sorter.

2. Thee- og Caffè-Kander, Thee-Kiedler og Messing To-backs Daaser.

3. Messing Viin-Hahner. Øll-Hahner og Messing Zirckeler.
4. Alle Slags Papiir.
5. Syenaale, Seglnaale, Knappenaale og Segelplader.
6. Ballast-Skuffer. Digte-Hamre og Klap-Hamre.
7. Laqverede Thee- og Slag-Borde med videre.
8. Elephant-Tænder.
9. Skildpade.
10. Røer og Stocker.

Hvad er Forskiællen imellem Dansk og Hollandsk Vægt?
Omtrent 2 a 3 % af hollandsk Vægt er lettere end Dansk Vægt.

Hvad Myndt Roullerer der, eller der gangbar?
Gylden og Stybers.

Hvor mange Gylden regnes der paa een Rixdaler? $2\frac{1}{2}$ Gylden.

Hvor mange Stybers paa en Gylden? 20 Styber.

Hvad er differencen imellem Danske og hollandske Penge?
13, 14 a 15 % at hollandske Penge er højere i Priis end Danske Penge og alt som Vexel Coursen stiger og falder.

Hvor mange pro Cento kand mand regne paa Vahrene til Omkostninger fra Amsterdam her hid til Staden, som udgaaende Rettigheder dèr, samt Skibs-Fragt og Øresunds Told?

16 a 18 %.

IX. SITARD OG SOLINGEN

og fra andre adskillige Stæder i Westphalen, som der bliver Fabriqverede af Isen-Kram og derfra ordineres:

1. Kaarde Klinger.
2. Staal, alle Sorter:
3. Henge-Laase.
4. Lyse-Saxer, Skrædder-Saxer og Væver-Saxer.
5. Zirckler.
6. Mange Sorter af ordinaire Knive og Saxer.
7. Jern Rulletraad af alle Sorter.
8. Hæste-Søller.
9. Fingerbøller og Sye-Ringe.
10. Cafee-Møller.
11. Alle Sorter af Tømmermands-, Snedker-, Hiulmands- og Dreyer-Reedskab eller Vercktøyt.
12. Alle Sorter af Hauge-Materialer.

Af hvormange Sorter bestaar Jern-Rulle-Traad?

Af 20 Sorter.

Med hvad Leylighed kand Vahrene fra ovenmelte Stæder best herhid Transporteres?

De grove og tunge Vahre, lader mand gaae å Amsterdam, og de lætte Vahre over Lübeck.

Er der nogen Forskiel imellem deris og Dansk Vægt?

7—8 pro Cento.

Hvad betales i Fragt af et Skippund fra ovenmelte Stæder til Lübeck?

7¹/₂—8 Rdl.

Hvad Myndt er paa forbemelte Stæder og derefter føres Regning?

Rixdaler og Stybers.

Hvor mange Stybers paa een Rixdaler dér?

Paa nogle Stæder 48 Styber, og nogle Stæder 60 Styber.

Hvad er differencen imellem deris og Danske Penge?

Ungefær 14 a 15 pro Cento, at deris Penge er ringere end Danske Penge.

X. BERGTOLS-GADEN [Berchtesgaden] OG SKELLENBERG

Hvad bliver paa disse tvende Stæder Fabriqveret, som Isenkræmmere behøver derfra at ordinere?

Mange Sorter af alleslags Træ-Vahre og Ducke-Tøyg, samt Esker, som falder alt for vitløffigt her at specificere.

Hvorledes indkiøbes forbemelte Vahre dér, i Bundtviis eller i Dosen-Viis?

Nogle Sorter i Bundt og regnes nogle Bundt paa een Gylden.

XI. STEYRMARCK

og der i Landet paa adskillige Stæder.

Hvad for Sorter bliver dér af Isen-Kram Fabriqveret, som derfra forskrives?

1. Alle Sorter af Fiiler og Rasper.

2. Bogbinder Beskiære-Jern.

3. Uld-Saxer.

4. Garver- og Feldbereder Jern.

5. Mange Sorter af Bohrer og Frit-Bohrer.

Hvad Myndt er paa ovenmelte Stæder gangbar?

Gylden og Kreutzer.

Hvormange Kreutzer regnes der paa een Gylden?

60 Kreutzer.

Hvormange Penge paa en Kreutzer? 4 Penge.

Er nogen Forskiel imellem dem og danske Penge?

Ja, omtrent er deris 15 a 16 % slettere end Danske Penge.

XII. AUGSBURG OG NÜRRENBURG

Hvad Sorter bliver paa ovenmelte Stæder af Isen-Kram Fabriqveret, som derfra er at ordinere?

1. Metal Guld og Metal Sølv og Mose Guld.
2. Fiine Barbeer Saxer med kruusede Stænger.
3. Guldsmedde- og Uhremager-Verktøj eller Reedskab.
4. Messing Søm af mange Sorter, kruusede og glatte.
5. Store og smaae Speigle og Speigl-Glass.
6. Brilller og Brill-foeder.
7. Messing Lysse-Stager og Lysse-Saxer.
8. Messing Stryge-Jern.
9. Messing Gardin- eller Sperlagen-Ringe.
10. Messing Klocker, store og smaae, Pollerede og u-Pollerede.
11. Messing Trids-Ruller og Backelse-Ruller.
12. Messing Bielder, store og smaae, hvide og guule.
13. Regne-Penge.
14. Flag- eller Kniter-Guld, guult og hvidt.
15. Alle Slags Knapper af Messing og Tinn.
16. Elfenbeens-Kamme og Horn-Kamme.
17. Messing Vægt-Skaaler med Ballancer.
18. Fiiler og Rasper.
19. Waldhorner og Posthorer, Trompeter, samt mange andre Sorter musicalsche Instrumenter meere.
20. Mange Sorter af extra fiint Ducker-Tøj, som af Allabast, saa og af Been og Træ.
21. U-ægte Sølv og Guld, Rundt og fladt paa Ruller, og dito Cantellier glatte og kruusede.
22. Citar-Strænge af Messing og Staal paa Ruller.
23. Fiol-Strænge og Luth-Strænge.
24. Alle Slags smaae Fiske-Kroge.
25. Blyants Penne, mange Sorter, og mange Sorter meer af Nürrenberger Isen-Kram-Vahre, som falder alt for vitløfftigt her at specificere.

Hvad for gangbar Myndt Sorter dør og derefter fører Regning?

Gylden, Batzen og Kreutzer.

Hvor mangan Batzen paa een Gylden dør?

15 Batzen a 4 Kreutzer.

Hvad er differencen imellem deris og Danske Penge?

14 à 15 pro Cento, at Danske Penge er bedre end deris.

Hvad betales i Fragt fra forhemelte 2de Stæder for Skippundet til Lübeck?

8 à 8¹/₂ Rixdr.

Hvor mange Pund regnes paa et Skippund i Fragt til Lübeck?

320 ₰.

Hvor mange Pund regnes paa et Skippund i Indkiøb?

280 ₰.

XIII. SONNENBERG

Hvad Vahre bliver der Fabriqverede, som Isen-Kræmmere har derfra at ordinere?

1. Mange Sorter af Esker, store og smaa, mahlede og hviide.
2. Adskillige Sorter af Træe-Kander.
3. Regne-Tafler.
4. Skriv-Tafler med Steen- og Papiirs-Blade.
5. Ordinaire Speigl-Rammer.
6. Alle Sorter af ordinaire Fløyter.
7. Blick-Skriiner og Urte-Skriiner.
8. Grifler, Ollie-Steene og Hvæd-Steene.
9. Børne Fioler, og andet Ducketøj.
10. Fortinnede og sorte smaa Søm.

Hvad Myndt er der gangbar?

Rigsdaler, Groschen og Pennings.

Hvormange Groschen paa een Rixdaler dèr? 24 Groschen.

Er der nogen forskiel imellem Danske Penge og deris Penge?

Differerer 13 à 14 pro Cento, at deris Penge er ringere end Danske Penge.

Hvad betales af et Skippund i Fragt derfra og til Lübeck?

6 a $6\frac{1}{2}$ Rixdaler.

XIV.

Hvorfra og med beste Avantage, kand forskrives fortinnede og sorte Blick-Plader?

Fra Sonnenberg, Anneberg, Adorff eller Dyringen og fra adskillige Stæder i Saxen.

Hvormeget weyer Et Fad hvidt Kreutz Blick her?

In circa, bør det at weye med Fadet 236 \mathfrak{R} .

Dito hvidt Fuder Blick, hvormeget bør det at weye her?

Omtrent 204 \mathfrak{R} med Fadet.

Dito Sort Kreutz Blick, hvormeget bør det weye her?

400 \mathfrak{R} .

XV. SMALKALDEN

Hvad Fabriqveres der af Isen-Kram?

1. Alle slags Skoemager Reedskab som: Syeler, Tænger, Pinde, Skomager Staal og Skomager Knive.
2. Mange Sorter af Bord-Knive, saavel som ordinaire Faalde-Knive.
3. Henge Laase mange Sorter.
4. Ordinaire Saxer.
5. Ordinaire Bohrer og Frit Bohrer.
6. Saugblade.
7. Baandknifve.
8. Lyse-Saxer.
9. Fiiler og Rasper.

10. Heste-Søller, sorte og fortinnede.
11. Knibe-Tænger.
12. Hæste-Kiæder eller Jern-Griimskaffter.
13. Baand-Knive og Hacke-Knive.
14. Staal, 3de Sorter, Fiint, Middel, og Grofft.

Hvad Myndt Roullerer der?

De fører der Regning paa Rixdaler, Groschen og Pennings.
 Hvormange Groschen paa een Rixdaler der? 24 Groschen.
 Er der og forskiel imellem deris og Danske Penge?

Ja, 3 pro C^{to}, at deris Penge er ringere end Danske Penge.

Hvor meget er Fragten derfra og til Lübeck å Skippundet?
 6 a 6^{1/2} Rixdaller.

XVI. HAMBORG

Hvad Sorter bliver Fabriqveret der, som sorterer under Isen-Krammen, og derfra ordineres?

1. Støbte Messing-Søm.
2. Elfenbeens-Kamme og Horn-Kamme.
3. Messing-Knapper og Tin-Knapper.

Er der nogen forskiel imellem Dansk og Hamborger Cour : Mynt?

Er meest Al pari.

XVII. LÜBECK

Hvad Sorter bliver der Fabriqveret, som tilhører Isen-Krammen og derfra haves at ordinere?

1. Messing Fyrbeckener.
2. Kridhuusse af Messing og Blick.
3. Messing Harpen-Traad.
4. Messing Knappenaale.
5. Kniv-Skeeder og Kam-foeder.
6. Peber-Qverner.

Er nogen forskiel paa Dansk og Lybsk Vægt?

Ja, et Skippund efter deris Vægt der, gjør ickun 17^{1/2} l[⊕] Dansk Vægt, altsaa tabes paa deres Vægt her paa Skippundet = 40 [⊕].

Er nogen forskiel imellem Dansk og Lübecker Courant?

Er meest Al pari.

XVIII. DANTZIG

Hvad Sorter bliver der Fabriqveret, som behøves til Isen-Krammen, og derfra at ordinere?

1. Kufferter.
2. Flaske-Foeder.
3. Staal.
4. Bogbinder-Spænder.
5. Fioler.

Udi hvad Myndt fører de Regning der?

I Gylden og Groschen.

Hvor mange Groschen paa een Gylden?

30 Groschen.

Hvormeget kand da een Gylden der regnes imod Danske Penge?

Omtrent 26 β i Danske Penge.

XIX. STOCKHOLM

Er noget derfra af Isen-Kram at ordinere, som bliver der Fabrigveret?

1. Alle Sorter af Jern Plader, dobbelt og enkelte.

2. Runde og lange Steege-Pander.

3. Waffel-Jern, Krumkage-Jern og Gode-Raads-Jern.

4. Sorte og fortinnede Blick-Plader.

Er de Svendske Blick Plader af lige bonité med de Saxiske Blick-Plader og i lige Priis med det Saxiske Blick?

Det Svendske Blick, sort og fortinned, er bedre i Materien end det Saxiske, men er og dyrere i Priis.

Er nogen Forskiel imellem Dansk og Svendsk Vægt?

Ja, et Skippund Svendsk Vægt er ickun $17\frac{1}{2}$ l b Dansk Vægt.

Hvad er Differencen imellem Danske Penge og Svendske Penge?

En Rixdaler i Dansk Courant Mynt, er omtrent = 9 Marck i Svendsk Sølv Mynt.

Med hvad Skibe kand Vahrerne best hidføres?

Med danske Undersaatteres tilhørende Skibe, saa og med Engelske og Hollandske Skibe.

Hvorfor ickel ligesaavel med andre Puisancers Skibe?

Formedelst dend Commerce-Tractat eller Foreening, som er oprettet imellem Danmark, Holland og Engelland; med alle andre, uden med ovenmelte Skibe, maa mand betale af Vahrerne her $\frac{1}{3}$ deel meere i Told.

Hvad PROTOKOLLER behøver een Isen-Kræmmer at holde og betiene sig af?

1. Daglig Klade-Bog.

2. Cassa-Bog.

3. Een Hoved-Bog.

4. Een Brev Copie-Bog.

Kiøbenhavn dend 9de Aprill A^o 1742.

Denne Udsigt over, hvad enhver veludlært Isenkræmmer paa den Tid burde vide, giver, foruden sine specielle Oplysninger, en Oversigt af betydelig Interesse, idet den viser, i hvor høj Grad Kræmmerne havde vidst at rette sig efter Regeringens Ønske: at frigøre den hjemlige Handel fra Hamborgs, Lybæks og Amsterdams Formynderskab og søge den direkte Forbindelse med Produktionsstederne etableret. Da de første Vanskeligheder herved var overvundne, begyndte Lønnen at vise sig, først deri, at de handlende fik mere Fortjeneste paa de her i Landet solgte Varer, dernæst i, at Muligheden for en Transithandel aabnedes, og de københavnske Handlende nu kunde optage Konkurrencen med Hamborg og Lybæk om Markedet i Østersølandene, og endelig dannede denne nye Handel et godt Grundlag for den hjemlige Industri; thi mange her i Landet fabrikerede Varer fandt, sammen med de transiterende Varer, Vej til Nabolandene, idet København fik Ry for at kunne fremskaffe alt fornødent.

Naar man nu betænker, at den under Peter Baadhs Forsæde udarbejdede Oversigt igennem mange Aar blev den obligatoriske Vejledning for enhver ung Isenkræmmer, tør man ikke undervurdere den Betydning, som dette hans Arbejde har haft for Standen. Herigenem udførte han sin største Gerning, og selv om han, som Laugets Bisidder, i en Aarrække deltog i Overvejelserne af de fleste Detailspørgsmaal indenfor Styrelsen og derigennem maatte tage sig af mange Sager af Betydning for hans Fagfæller, er hans Navn ingensinde knyttet til nogen anden større Plan.

PETER BAADHS SIDSTE AAR

Alder og Sygdom begyndte nu ogsaa at melde sig hos Peter Baadh. I Midten af Fyrrerne betænkte han Ordningen af sine Forhold, hvis han skulde dø, og opnaaede kgl. Konfirmation paa en testamentarisk Bestemmelse, hvorefter han eller hans Hustru maatte hensidde i uskiftet Bo efter Ægtefællens Død.¹

¹ Rigsarkivet. Sjæll. Registre, Bd. 59, fol. 756, 8. Okt. 1745 Nr. 356.

Ogsaa indenfor Lauget trættede Arbejdet ham. Paa det første Møde i 1749 begærede han sin Dimission fra Sessionen, hvad der bevilligedes ham; samtidig med ham tog tre andre Laugsbrødre deres Afsked som Laugets Embedsmænd.

Hans ældste Søn OCTAVIUS HOLLMANN BAADH, som han skrev sig, arbejdede stadig som Svend i Forretningen, og Ledelsen er da naturligt mere og mere gledet over til denne, som baade efter Privilegierne og efter Faderens Dispositioner var udpeget som hans Efterfølger.

I sine sidste Aar oplevede Peter Baadh Marie Conradsdatters Død; hun endte sit Liv den 25. Maj 1751. Før sin Død havde hun delvist ordnet sine pekuniære Forhold. Af sine Penge havde hun laant Stedsønnen 6000 Rdl. (Obligation af 12. Jan. 1751); faa Dage efter maatte hun dog selv udstede en Obligation paa 400 Rdl. til Peter Baadh. Det er ovenfor omtalt, at hun i hele sin Enketid roligt forøgede sin Velstand, og hendes Ejendomme er opregnede.¹ Nu ved hendes Død opgjøredes hendes Formue til 17.713 Rdl., en ret stor Formue paa de Tider; desuden opførtes en Del tvivlsomme Fordringer.

Kort efter hendes Død begærede de to Hovedarvinger Boets Forsegling, og den da forfattede Registrering² giver os et Billede af, hvorledes hun havde indrettet sig i Ejendommen. Den Stue, som var den fornemste, var »den guule Stue til Gaarden«. En Synsforretning³ fra 1735 beretter, at Væggene var panellerede, anstrøgne (altsaa med gul Farve) og med forgyldte Lister, paa Gulvet laa der sorte, brune og hvide Marmorfliser. Af Møbler forefandtes: En Tresoir, En Dragkiste, To Spejle i sorte Rammer, Et Skab med Glasdøre, Et sammensl. Bord, Fjorten adskillige Skilderier, Seks Lampetter, En Throneseng, Seks Læderstole, en Taburet, en Gveridon, Seks Vindves Gardiner, To Taburetter og en Lænestol. Saa følger Køkken, Spi-

¹ Landsarkivet. Københavns Skiftekommission; Extrakt af Skifteforretningen; 1752 Nr. 66. — Se ovenfor S. 47.

² Landsarkivet. Københavns Forseglingsprotokol 1751 p. 514.

³ Landsarkivet. Københavns Brandforsikring. Vurderingsforretning over udgaaede Ejendomme. Police Nr. 1510.

sekammer, Pigens Kammer og Stuen til Gaden, hvor der var et stort Spejl i forgyldt Ramme, to Stueuhre i Fouteraler, 6 Guldlæders Stole, en Dragkiste og et Skab paa Fod; i en anden Stue tales om indlagte Skabe og Contorer; alt viser saaledes en solid, men allerede for Datiden gammeldags Stil. Helt mærkeligt virker det at se omtalt »M. Baadh's Kammer«, der bl. a. indeholdt et Bord med to Fløje, et Sengested og et Skab. Da hverken Lagener eller Haandklæde omtales, og Værelset saaledes ej var i Brug, tør man tro, at det er den Stue, hvori Peter Baadh i sin Tid logerede, som siden har beholdt sit Navn. Ogsaa i de andre Etager har hun haft Værelser, men de har aabenbart, hvad ogsaa Mandtallene udviser, været udlejet møblerede til velhavende Personer. Saaledes omtales »Mr. Thibyes Kammer«, der maa være en af de store Sale, og som var meget rigt udstyret, nemlig med 4 Spejle i forgyldte Rammer, seks Lampetter, et Bord og to Gveridoner, tre Borde, syv Guldlæders Stole, ni andre Stole, to Lænestole, en Caminskærm, en Seng med rødt Omhæng og deri tre Underdyner, to Overdyner og fem Hovedpuder samt et Par Hørlagen, et Haandklæde, Ildtøj og Skuffe, to gamle Stole, endnu en Seng med to Underdyner, en Overdyne, to Hovedpuder og et Par Blaarlagner (aabenbart en Tjenerseng), ti Gardiner og fem Kapper. Mærkeligt er det at se, at i underste Forstue, hvorfra Indgangen til Boden jo var, stod der et Skab, et Natskrin og en Bænk.

Dette store Indbo blev solgt, men baade Peter Baadh's Hustru og Svoger købte paa Auktionen en meget stor Del deraf tilbage.

Over selve Ejendommen blev der berammet Auktion den 9. Juli, trykte Plakater derom udsendtes, og i Konditionerne bestemtes, at Pengene for Gaarden skulde fuldt indbetales næste Termin og Køberen dække alle Omkostninger ved Salget; desuden indføjedes den Betingelse, at Peter Baadh skulde have Ret til at blive boende, til hans Lejemaal udløb¹; der oplyses ellers, at Ejendommen under 15. Juni 1735 var bleven assureret for 6500 Rdl. Ejendomsbeskrivelsen giver dog intet væ-

¹ Landsarkivet, Københavns Skødeprotokol. 1752 p. 66.

sentligt nyt vedrørende Hovedbygningen; Isenboden med tilhørende Reoler, Skuffer og Disk omtales udtrykkeligt som liggende i Forhuset og i Stueetagen. I Sidebygningen fremhæves en indmuret Kobberkedel paa 4 Tønders Størrelse.

For Peter Baadh har Dagene før 9. Juli sikkert været alvorlige. Det viste sig dog, at han paa Auktionen blev den højstbydende ved et Bud paa 7004 Rdl., en ret ringe Sum, idet hele den store Grund med Udkørsel til Læderstræde saaledes kun betaltes med 500 Rdl.; de 6500 Rdl. var jo Bygningernes Værdi.

Det var utvivlsomt Meningen, at Købet skulde indfries ved de arvede Penge. Ifølge det ovenfor omtalte Testamente af 1731¹ skulde Peter Baadhs Hustru og Svoger dele Arven efter Stedmoderen; det blev 2882 Rdl. til hver; efter sin Fader fik hun yderligere 1616 Rdl.², ialt saaledes op imod halvfemte Tusinde Rigsdaler.

Men ogsaa i den Tid gik det langsomt at faa et rigt Bo sluttet. Auktionsskødet paa Ejendommen udstedtes ganske vist 31. December 1751, og allerede 15. Januar 1752 indgik Peter Baadh til Brandassurancens Direktion med en Ansøgning om en Omtaxering, dels fordi han selv paa forskellig Vis havde forbedret Ejendommen, dels fordi Maria Conradsdatter ved 1741 at købe et Hus i Læderstræde havde skaffet Udkørsel³. Den 1. Februar mødte Vurderingsmændene og underkastede Ejendommen en Undersøgelse, som dog ikke melder os nyt af Betydning udover, at Frontespicen til Gaden var prydet med Stenhuggerarbejde; Hovedbygningen sættes til 3600 Rdl., Sidebygningerne til 3700 Rdl. og Længen til Læderstræde til 1200 Rdl., ialt forhøjedes Værdien saaledes til 8500 Rdl., hvilket beviser, at det ikke var noget daarligt Køb Peter Baadh havde gjort.

Men netop som dette stod paa, var Peter Baadhs Dage talte. Synet fandt Sted den 1. Februar; den 11. Februar 1752 maatte Elisabeth Magdalene Hollman løse Begra-

¹ Rigsarkivet. Sjæll. Registre, Bd. 54, fol. 177. 8. Maj 1731 Nr. 171.

² Landsarkivet. Københavns Skiftekommission. Extrakt af Skifteforretningen 1752 Nr. 66.

³ Landsarkivet. Københavns Brandforsikring. Vurderingsforretning over udgaaede Ejendomme. Police Nr. 1570.

velsesbrev for sin afdøde Mand, Peter Baadh¹. Som Dødsaaarsag anføres i Kirkebogen et Slagtilfælde. Hans Alder var 73 Aar. Han blev stedet til Hvile i den Hollmanske Begravelse i St. Petri Kirke.

Saaledes endte Peter Baadh sit arbejdsomme og flittige Liv. Den Forretning, som han havde modtaget i ødelagt Stand, havde han nu bragt paa Fode. Sit Navn havde han gjort velkendt indenfor det københavnske Borgerskab. Han efterlod sin Familie i solid Velstand og havde ved sin Virksomhed bygget den faste Grund, som var nødvendig, for at Sønnerne kunde naa frem til ledende Stillinger indenfor det borgerlige København.

»AFGANGNE BAADHS ENKE OG SØNNER«

Efter de kgl. Privilegier skulde det være en Enke uformet at fortsætte sin Mands Forretning. Elisabet Magdalene, sal. Baadhs, havde saaledes en fuldt betrygget Stilling. Sønnen vedblev at være Svend hos hende, og da han nu rykkede op til at være Forretningens Bestyrer, antoges en Dreng THOMAS EEG af Sjælland.

Den 27. Marts 1752 begærede Enken Assurancen paa Ejendommen forhøjet i Overensstemmelse med Vurderingen; men først i Juni Maaned udbetalte hun Købesummen, hvorefter Skødet kunde tinglæses 5. Juni 1752. Den 28. November sluttedes Skiftet efter Octavi Hollmann, og i 1753 fik hun Boets Overskud udbetalt.

Skønt Enken havde faaet Ret til at hensidde i uskiftet Bo, har hun dog fundet det naturligt, at der blev truffet en Ordning med de to voksne Børn; thi omkring Midten af Halvtredserne nævner Laugsprotokollen gentagne Gange Forretningen under Navne som »P. Baadhs Seel. Witwe & Söhne« og »afgangne Baadhs Enke og Sønner«.²

Halvtredserne var i det hele taget en Opsvingstid for dansk Handel; ogsaa Detailhandlerne høstede godt deraf; hvor indbringende Forretningen har været, fremgaar deraf, at Baadhs Enke i 1757 maatte betale 40 Rdl.

¹ Rigsarkivet. Sjæll. Registre. Bd. 62, fol. 519, Nr. 39.

² Laugsprotokol IV, fol. 137, 173.

i Skat af sin Næring. Mere illustrerende end Ord er nedenstaaende Tal over Dreng- og Svendeholdet i Lauget i disse Aar:

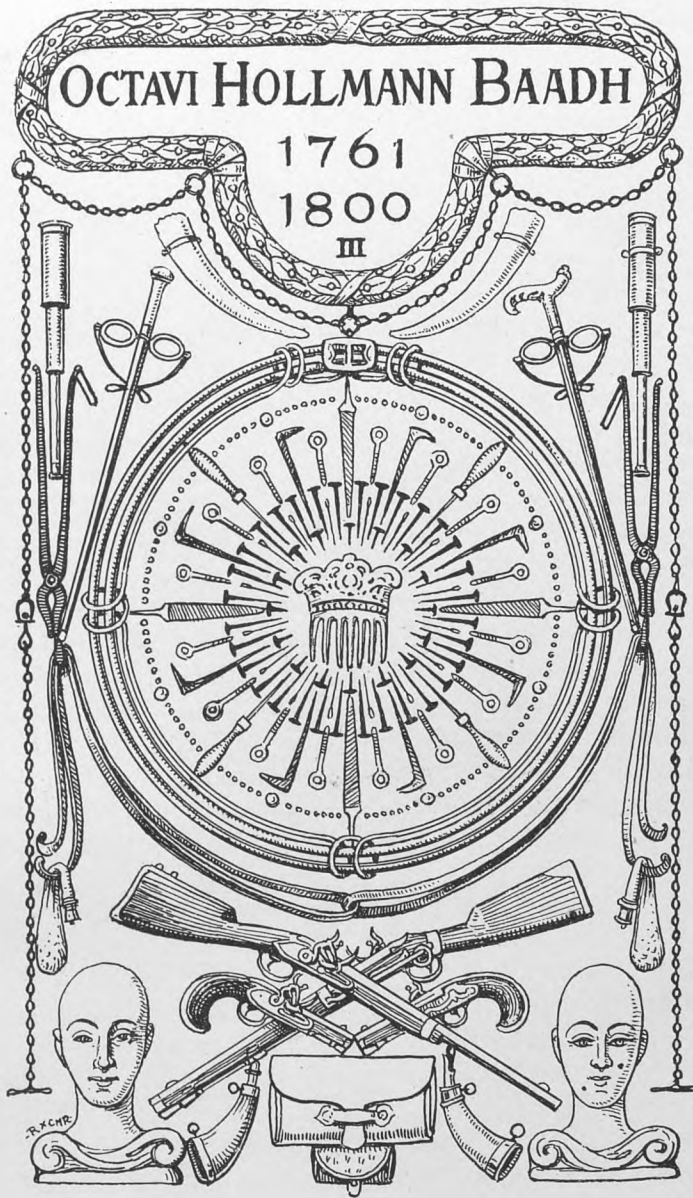
1750:	80	Laugsbrødre,	7	Enker,	49	Svende,	66	Dreng.
1756:	76	—	3	—	58	—	81	—
1760:	82	—	5	—	53	—	94	—

Tilstrømningen af Dreng til Lauget har saaledes været meget stor.

Men som Tiden gik blev det alligevel for besværligt at bevare den gamle Tilstand i Huset paa Amagertorv. Børnene var ikke blot voksne, men i deres fulde Manddomsaar. For den yngste Søn Olaus blev der sørget paa den Vis, at han 1758 erhvervede den store Gaard paa Hjørnet af Compagnistræde og Knabrostræde (Snarens Quarter Nr. 66)¹ og fortsatte den derværende Bryggervirksomhed. Ogsaa den ældre Søn Octavius burde nu være selvstændig; thi selvom det ikke er tyngende at lede en Moders Forretning, er det dog bedre at have sin fulde Frihed og være sin egen Herre. Da ogsaa personlige Forhold gjorde sig gældende, blev det formentlig besluttet, at Octavi Hollmann Baadh skulde lade sig indtage i Lauget og overtage den Forretning, han nu i mange Aar havde ledet; thi den 9. April 1761 underkastede han sig Eksamen og løste derefter sit Borgerskab som Isenkræmmer.

¹ Lundberg, pag. 153.

OCTAVI HOLLMANN BAADH

1761

1800

III

R. X. CHR

DET er ofte vanskeligt for et Nutidsmenneske at sætte sig ind i, hvilken Betydning den Sondring af Samfundet, som gennem Efterrenaissancen og Rococotiden iværksattes ved Laugsskranker og Standsprivilegier, maatte faa for Menneskene. I Virkeligheden skabte alle disse Indhegninger Smaasamfund, hvis Medlemmer knyttedes til hinanden i godt og ondt. De trælsomme Aar under Lære- og Svendetiden fik deres Belønning ved den Sikkerhed under Livets Forhold, som Laugsinstitutionen ydede dem, der tjente sig op til Mester. Lauget regulerede Konkurrencen, Lauget bød sine Medlemmer taalelige Livsvilkaar, og Lauget overtog Brødrenes familiære Forpligtelser efter deres Død, idet det oplærte de forældreløse Børn, sørgede for Medlemmernes anstændige Begravelse, ja pensionerede ligefrem ofte Enkerne, og for den Sags Skyld ogsaa de gamle Laugsbrødre, som ikke havde forstaaet under deres Virksomhed at samle sig tilstrækkeligt til en betrygget Alderdom.

Det er derfor intet Under, at Brødrene var stolte af deres Korporation og deres Virksomhed og med Respekt og Haan saa ned paa de Individier, som, uden at være bundne til en bestemt Korporation, søgte at naa frem i Tilværelsen.

Men var Forholdene saadanne, er det indlysende, at den fasteste Position indenfor et Laug tilfaldt dem, der ikke blot havde tjent sig frem, lovlydigt, gennem alle Grader, men desuden hørte til Familier, hvis Medlemmer i Generationer havde været knyttet til Lauget.

OCTAVIUS HOLLMANN BAADHS UNGDOM

Octavius Hollmann Baadh fandt hurtigt sin faste Plads mellem Laugets Spidser. Han, som var født 1728, var jo allerede 1742 indskreven i Drengbogen; Privilegiernes Paragraf 17 bestemmer om Kræmmernes Søner, at de, »dersom de ville blive ved den Handel, som deris Forældre haver drevet, og de Stedse haver været i deris Huus indtil attende Aar og haver lært Handelen, da maae de strax der Efter for Suenne indskrives«.

*Jeg Octavi Holman Baad, Søn min Fader,
 min Fader, som som med mig som min Fader,
 min Fader min Ungdom og min Fader,
 min Fader Peter Baads Boed og min Fader,
 min Fader, og velbemt min Fader nu haver
 behaget at forfremme mig til Svend, saa er og bliver
 min Forpligt Ord til andet ligesom oven anført er,
 hvilket jeg hermed eegenhændig underskriver og bekræfter.
 Datum Kiøbenhavn den 1te Sept. 1747*
Octavius Hollmann Baadh

Octavi Hollmann Baadhs Svendeløfte.

I Kraft heraf blev han allerede 1747 Svend og underskriver sin Forpligt i Svendebogen med følgende Ord:

»Da ieg Octavi Holman Baad, som een Kræmmer Søn, haver været ved Isenkram Handelen fra min Ungdom ved min kiære Fader Sr Peter Baads Boed og førende handel, og velbemt min kiære Fader nu haver behaget at forfremme mig til Svend, saa er og bliver min Forpligt Ord til andet ligesom oven anført er, hvilket ieg hermed eegenhændig underskriver og bekræfter.

Datum Kiøbenhavn den 1te Sept. 1747.

Octavius Hollmann Baadh.«¹

¹ Kgl. Bibliotek. Ny kgl. Saml. Folio Nr. 382 ab, IX. Laugets Svendeprotokol p. 160.

Vi finder ham snart efter som en af Underskriverne paa en Henvendelse til Magistraten i en Sag, hvor Svendene ansaa deres Ære for krænket. Men da Skrivelsen giver Oplysninger, som er typiske for Tiden og Laugsfølelsen, og selv belyser Sagen, hvorom det drejer sig, er det tilstrækkeligt her at anføre den uden Kommentarer. I Ansøgningen beretter Svendene, »hvorledes vi til vores største Fornærmelse maa erfare«, at en Person Fridrich Eberhard har faaet Attest af en Isenkræmmer paa, at han har været i Lære i 7 Aar, trods det at han i de Aar desuden har »appliceret sig til at studere Theologien og formodentlig til den Ende opholdt sig 3 Aar i Nykjøbing i Aads Herred hos een Præst, nafnl. Thorup, hvor hand og adskillige Gange har Prædiket, dernest virkelig her ved Accademiet som Student deponeret og saavit fortsat sine Studia, at hand endog nogle Gange her i een af Stadens Hoved Kirker som Student har Prædiket, samt i blant andet siunged paa Vall (d. v. s. konkurreret) til et Degne-Kald ved Wallö Closter«. Med al Respekt for hans Værdi som Theolog, føler alle Svendene sig krænkede og forurettede, om en saadan skal indtages i Lauget.

Dette vidner om en udviklet Laugsstolthed, thi Teologer var paa den Tid i meget høj Kurs indenfor Samfundet. Desværre havde de ingen Fornøjelse af deres Henvendelse; thi skønt Oldermændene støttede dem, opnaede Eberhard 30. August 1754 kgl. Resolution om, at han skulde have Ret til at indtræde i Lauget¹.

Samme afvisende Stilling overfor Studenters Indtrængen indtog Baadh senere som Oldermann, da Niels de Hemmer søger Urtekræmmerbevilling og som fremmende Moment anfører, at han i sin Ungdom har studeret og taget tvende Examinere ved Akademiet, hvortil Oldermændene med Rette bemærker, at disse vel næppe kan bevise, at de Hemmer har Forstand paa Urtekram.²

Til Octavius Baadhs Tjenestetid som Svend kender vi ellers intet; han boede stadig i Gaarden paa Amager-torv og var beskæftiget i Forretningen der.

¹ Laugsprotokol IV, fol. 103, 109 b.

² Laugsprotokol V, fol. 22 (13. Juni 1776).

Imidlertid blev han en voksen Mand og begyndte selv at tænke paa at stifte Fámilie. Først søgte han dog at sikre sin Fremtid fuldt betryggende og kom til en Ordning med sin Moder om Forretningen. Dernæst underkastede han sig den 9. April 1761 Laugets Prøve, hvor han svarede »til nøye« paa de til ham rettede Quæstioner; »desaarsage han af Hr. Raadmanden og øfrige tilstædeværende blev gratuleret«¹, hvornæst han

Den underhøvede Hanserig. Jeg Octavius Holman Baadh, som haver udlært og lært min Tid som Dreng og Svend paa den Kræmmer for min kære Fader som Sal Peter Baadhs Borger og Isenkrammer her udj Staden, effter de Kongl. Allernaadigste Articler og Privilegiers tilhold, og paa høje og velædle Magistratens Vegne, saa og i Dag undertegnede Dato aflagt vores Borgerskabs æd som Kræmmer i Lauget, saa skal vi enhver i sær efterleve

Octavius Holman Baadh Svend Bång

Octavius Hollmann Baadhs Laugsløfte.

underskrev sit Laugsløfte, som hidsættes som Modstykke til Peter Baadhs Ed:²

» — Jeg Octavius Holman Baadh, som haver udlært og tient min Tid som Dreng og Svend paa Isenkrammen hos min kiære Fader, nu Sal. Peter Baadh, borger og Isenkrammer her udj Staden, effter de Kongl. Allernaadigste Articler og Privilegiers tilhold — — tilstaaer herved, at som vi sidstl. 9de hujus hver paa sin Kram ere blefne Examinerede, i Overværelse af Velædle og Velb. Hr. Raadmand Johan Christoph Willebrand paa høj og velædle Magistratens Vegne, saa og i Dag undertegnede Dato aflagt vores Borgerskabs æd som Kræmmer i lauet, saa skal vi enhver i sær efterleve

¹ Laugsprotokol IV, fol. 250.

² Laugets Inscriptions-Protokol VIII, p. 152.

og fyldestgiøre alt, hvis ovenanfört er, og af de, som før os udi Compagniet ere indtraade, er vedtaget og underskrevet; hvilket vi med egen hænders underskriftt bekræfter.

Kiöbenaun den 13de Aprillis A^o 1761.«

OCTAVIUS HOLLMANN BAADHS FAMILIEFORHOLD

Aarsagen til, at Baadh netop paa det Tidspunkt ordnede sit Forhold til Forretningen, maa søges deri, at han var betænkt paa at gifte sig. Kun to Huse fra Familiens Ejendom paa Amagertorv laa en Gaard, der tilhørte CHRISTIAN ROSENBERG (1699—1776), som 1731 løste Borgerskab¹ som Silke- og Klædekræmmer, og som 23. Nov. 1736 i St. Petri Kirke blev viet² til Jfr. Christiane Gerdsen (Gertzen) (1708—80).

Naboskabet og den fælles Kirke har sikkert bragt Baadherne i nært Forhold til denne Familie; det var med en Datter herfra, med Jfr. ANNA MARIE ROSENBERG, født 1740, at Octavius Hollmann Baadh agtede at indgaa Ægteskab.

Da han nu sad som Indehaver af Isenboden, stod Brylluppet i St. Petri Kirke den 18. September 1761; Forloverne var for ham Broderen Olaus, for Bruden naturligtvis Faderen, Sr. Chr. Rosenberg fra Vimmelskift (!), »wo selbst die Hochzeit stehet«².

Elisabet Magdalene Hollman, Sal. Peter Baadhs, blev boende i den gamle Ejendom hos de nygifte.³

Medens ellers alle synlige Minder om Slægten Baadh, baade Portraiter, Brugsgenstande og Sølvsager, nu er forsvundne, findes der hos Professor Vilhelm Andersen, der er en Sønnedatters Sønnesøns Søn af Elisabet Magdalene Hollman, Peter Baadhs, en gammel Sølvmedaille paa 5³/₄ Lod, hvortil en Række Minder fra den Baadh-ske Familie er knyttet. Det er en Medaille i Anledning af Tønningens Overgivelse 20. Maj 1713.

Om Medaillen er der nu svøbt et gammelt Stykke

¹ Raadstuearkivet.

² Landsarkivet. St. Petri Kirkebog.

³ Rigsarkivet. Extraskatteregnskabet 1762.

Papir, hvorpaa Octavius Baadh den 23. October 1763 har skrevet:

»Anno 1761 den 19de September, som var Dagen efter min Bryllupsdag, kom min nu Salige Moder Elisabeth Magdalena Baadhs om Morgenen klokken 7 slett, og ønskede mig en god Morgen, og derved forærede mig denne herudi liggende Medaille, som stedse af mig, Hende til erjndring, skal blive forvaret, og ønsker ieg,

Den Octavius H. Baadh af hans Moder skænkede Medaille.

at samme igien af mine Arvinger maa blive som et gammelt familie Stycke forvaret.

NB. Denne Medaille er af min Salig Grand Mama Maria Conradsdaatter sal. Hollmans bleven min Fader salig Peter Baadh foræret.«

Uden paa Papiret har Peter Andersen efter Octavius Baadhs Død skrevet: »Denne Erindrings Medaille maa ikke udgives, men bestandig efter min Svigerfaders forlangende forblive udj familien. Den 23 Febr. 1800.«

Forholdene i Octavius Baadhs Hjem synes at have været ret store; de holdt til Exempel tre Piger. Logerende vedblev de at have paa anden Etage. Endnu boede Regimentskvartermester Thiby i Huset med sin Tjener; i den anden Sal har nogle norske Knagenhielmer med Tjener og Oppasser til Huse. Paa Kvisten boede Svenden og nogle Studenter (bl. a. en Rørdam).

Enken var dog nu allerede kommen til Aars, og 13. April 1763 afgik hun ved Døden og blev bisat i St. Pe-

tri Kirke ved Siden af sin afdøde Mand,¹ kun 3 Maaneder efter, at hendes eneste Broder, Guldtrækkeren Johan Jürgen Hollmann, var afgaaet ved Døden.

Sønnerne delte Arven mellem sig uden retslig Mellemkomst, og under 2. Januar 1764 udstedte Olaus til Broderen Skøde paa Ejendommen paa Amagertorv; det tinglæstes 30. Januar 1764. Ejendommen steg i Octavius Baadhs Levetid stadig i Værdi. 1781 forhøjedes Assurancesummen med 3500 Rdl., saa Gaarden ialt repræsenterede en Værdi paa 12.000 Rdl. foruden Grunden. Samtidig voksede Baadhs Formue paa anden Vis. Af Procentskattens Regnskaber² — denne besynderlige aarlige $\frac{1}{4}$ % Ydelse til Staten af de Penge, man havde optaget som Laan i sin Ejendom, altsaa en Skat paa ens Gæld — ved vi, at Baadh 1770 kun havde 4000 Rdl. indestaaende i Gaarden, og at dette Beløb 1794 var nedbragt til 3000 Rdl.

I sit Ægteskab havde Octavius Baadh ikke den Lykke at faa en Søn, som kunde fortsætte Forretningen; der fødtes ham kun Døtre. Den ældste, der kom til Verden 24. Januar 1764, altsaa noget efter hans Moders Død, blev naturligvis opkaldt efter hende og fik Navnet ELISABET MAGDALENE BAADH. I Tyveaarsalderen ægtede hun 1784 Revisor ved Rentekammeret PETER ANDERSEN (1750 — 1833), der senere 1794—1804 var Amtsforvalter for Københavns Amt og fik Titlen: virkelig Kammerraad. Hun døde først 1835 og efterlod sig tre Børn, hvis Efterslægt endnu blomstrer i Slægten Andersen (fra Lindholm), dels findes i Familierne Graae, Hofman Bang, Barfoed, Fabricius, Neumann, Lindholm, Hastrup, Bredal og Troels Lund.³

Den yngste af Octavius Baadhs to Døtre blev født 20. Januar 1767 og fik Navnet CHRISTIANE BAADH efter sin Mormoder; hun afgik dog allerede ved Døden 1783 af en ukendt Sygdom.⁴

Det viser Sans for at bevare Forretningen i Familien, at Octavius Baadh i Aaret 1785, da den ældste Datter

¹ Begravelsesbrøv af 22. April. Sjæll. Registre, Bd. 67, fol. 514, Nr. 256.

² Rigsarkivet.

³ Elvius: Patriciske Slægter. 1891. pag. 1.

⁴ Landsarkivet. St. Petri Kirkebog.

var gift og den yngste død, tog sin Broders ældste Søn Peter Nicolay i Lære.

*OCTAVIUS HOLLMANN BAADH
OG HANS ISENBOD*

Opgangstiderne i Handelen vedblev i Aarene, efter at Octavius Baadh havde overtaget Forretningen, og han har utvivlsomt forstaaet at drage sin Fordel deraf. Det er dog ikke meget, vi nu kan finde til Belysning af hans Virksomhed i den Henseende. At han 1761 afgiver en Erklæring om, at han aarlig vil kunne afsætte 20 Dusin Par Karter¹, siger ikke meget, selv om det højest angivne Salg var paa 40 Dusin. Af større Betydning er det, at han 6. September 1765 ansøgte om og senere fik Tilladelse til at holde to Dreng²; det tyder paa Forretningens Vækst. I Modsætning til tidligere ser vi nu større Medhjælp anvendt i Forretningen, i 1785 endog 2 Svende og en Dreng.

Den første Læredreng, THOMAS CHRISTIAN EEG af Sjælland, voldte Husbonden Kvaler. Efter udstanden Læretid blev han vel 1762 Svend, fik Baadhs Attest for Troskab og Flid og fortsatte sin Tjeneste i den gamle Forretning; men den vundne Frihed steg ham til Hovedet, og han blev opsagt fra sin Plads. Da han nu ikke kunde faa nogen anden Plads, fattede han den store Plan at ned-sætte sig som Kræmmer og indgik derfor til Kongen med Ansøgning om Dispensation fra Svendetjenesten og om Ret til straks at indtræde i Lauget, da han havde tjent 7½ Aar som Svend og Dreng. Oldermændene erklærede, at denne hans Opgivelse for saa vidt var rigtig; ganske vist havde han kun aftjent det halve Aar som Svend, og Ansøgeren var endnu umyndig og kunde let faa en Plads som Svend hos en af Laugets Interressenter, men »han ønsker at blive sin egen Herre uden at dependere af andre, hvilket hand ligesom de fleeste af disse Tidens unge Mennsker, icke siunes at kand finde sig udi«³. Konklusionen i Oldermændens Erklæring er,

¹ Laugsprotokol IV. 261.

² Sjæll. Tegn. Bd. 85, fol. 558. Nr. 651. 20. Dec. 1765.

³ Laugsprotokol IV, fol. 289 b, 290. (29. Juni 1763).

at fordi Eegs Husbond ikke var fornøjet med ham, bør han ikke præmieres med at slippe for Svendetjenesten.

Efter denne Erklæring henlagdes hans Ansøgning. Eeg gav dog ikke op, og Konjunkturerne var ham gunstige. Kongens Kammertjener Jessen havde af Monarken faaet overladt Bygningerne ved Raadvad, som ogsaa Isenkræmmerne havde ønsket at komme i Besiddelse af, og havde der sammen med Kabinetetsnedker Lehman anlagt et meget kostbart Filehuggeri. Da Indretningen deraf slutte saa store Summer, at de ikke kunde forrentes og afdrages, naar Salget af Produkterne skete paa almindelig Vis gennem Kræmmerne, skaffede Ejerne sig en kgl. Bevilling til at holde Udsalg i København.

Denne Konstellation benyttede Eeg sig af; han fornyede sin Ansøgning, omtalte atter, at han ingen Plads kunde faa indenfor Lauget, meddelte, at han havde benyttet Mellemtiden til en Rejse til Tyskland, hvor han havde lært mere, end en Svend herhjemme lærte paa mange Aar — Oldermændene reducerede det dog til en kort Lystrejse til Lybæk og Hamborg — og indflettede snildt, at han, hvis han benaadedes med Bevilling til at handle med Isenkram, ikke som de andre Kræmmere vilde fylde Landet med indførte Varer, men patriotisk forhandle Raadvaddams Produkter, hvad han allerede havde truffet Aftaler med Jessen om.¹

Naar man ikke har Fanden til Morbroder, kan det være ganske gavnligt at knytte en kgl. Kammertjeners Fordel til sin Skæbne. Trods Oldermændens Protest gaves den ønskede Tilladelse.²

Da imidlertid Lauget et Par Aar efter overtog Fabrikken, var Eegs Rolle ude.

Den næste Dreng, Octavius Baadh havde, hed CHRISTIAN WINTHER fra København; han nævnes første Gang 1761; 3. Maj 1769 blev han Svend³, men forblev næppe i København, da han ikke senere omtales i Laugets Protokoller.

Heller ikke den følgende Dreng, HENRIK GOTIER fra

¹ Laugets Protokol IV, fol. 333.

² Sjæll. Registre 27. Sept. 1765.

³ Laugets Svendeprotokol, Bd. IX, pag. 215.

»Holsten«, der blev Dreng 1765 og Svend 1773¹, fik nogen Plads indenfor Lauget; han underskrev sig Hinrich Christian Gæhtje eller Gohtje; udfør hans Navn har en gammel Haand skrevet: Død.

Samtidig med ham tjente FRIDERICH WINTHER fra Kiøbenhavn; han kom i Lære 1772, blev Svend 20. Januar 1780, men var stadig knyttet til Forretningen og har aabenbart været den en fast Støtte gennem Tiden.

Endnu to unge Mennesker fik Plads hos Octavius Baadh; den ældste, H. J. MYLIUS af Kiøbenhavn, kom i Lære 1778 og blev Svend 1784²; den anden var, som nævnt, PETER NICOLAY BAADH af Kiøbenhavn, Octavius' Brodersøn.

Mylius blev nogen Tid som Svend hos Baadh, men fik senere Afsked og gik arbejdsløs i København, søgte derefter Employ udenfor Lauget og blev ansat paa et Handelskontor i Helsingør. Da der viste sig Lejlighed for ham til at overtage en Isenbod i København, hvorfra Ejeren var ved at flytte, søgte han under 24. April 1787 Kongen om Dispensation fra Svendeaarene. Lauget fraraader dette med den Motivering, at de mange tilkomne Isenkræmmere har bevirket Tilbagegang i de enkelte Forretninger og som Følge deraf Arbejdsløshed hos Svendene. Da Mylius nu ovenikøbet har en Plads, saa han kan »soutinere« sig, er der ingen Grund til Medlidenhed med ham. Han opnaaede dog kgl. Bevilling under 25. Maj.³

Det efter Tidens Skøn store Folkehold i Baadhs Forretning viser, at Forretningen blomstrede. Blandt Firmaet »Baadh & Winther«s faa gamle Papirer findes endnu et gammelt Brev fra Oct. H. Baadh til Firmaet Bünger i Barmen; det er skrevet 1792 og indeholder hovedsagelig en Ordre paa Jernvarer; Kvantiteterne er dog ikke synderlig store, f. Eks. 60 Spader, 500 Pd. Pander, 200 Slagterknive. Af Interesse er alene Bestillingen af 2050 Pd. Staal i forskellige Sorteringer; endnu hundrede Aar efter var Bünger en af Firmaets Hovedleverandører af Staal. Karakteristisk for Datidens Til-

¹ Svendeprotokollen Bd IX, pag. 222.

² Laugets Svendeprotokol IX, pag. 252.

³ Laugsprotokol V, fol. 162.

lidsforhold i Handelen er det, at Baadh kun skriver, hvilke Ting han ønsker, uden Prisangivelse, men nøjes med at føje til »von allerbeste Qualität und genaueste Preisen«.

OCTAVIUS BAADH OG LAUGET

Besad en Borger paa de Tider administrative Evner, var der ét Sted, hvor han var prædestineret til at spille en Rolle, og det var i sit Laug.

Som Søn af en Isenkræmmer og i nedarvet Besiddelse af en Forretning, som havde bestaaet siden Laugets Stiftelse, var Octavius Baadhs Stilling mellem Laugsbrødrene sikret. Han gav ret regelmæssigt Møde ved Laugsforsamlingerne, og dels hans daglige Virksomhed, dels den Position, han, som en af de ledende indenfor den tyske Menighed, besad, bevirkede, at hans Evner hurtigt blev taget i Brug af Brødrene. Allerede 18. Marts 1768 »blev Sr. Baadh anmodet om at indtræde i Sessionen (Bestyrelsen), som han sig paatog og dertil blev gratuleret«, som Protokollen formelder.¹

Da man 26. Januar 1776 skulde vælge ny Oldermann, var Octavius Baadh blandt de indstillede², og skønt han kun havde fire Stemmer, mens andre havde 23, 9 og 5 Stemmer, foretrak Magistraten dog ham, og han blev den ledende i sit Laug.

Compagniet havde dengang forlængst afhændet Laugshuset, og Møderne holdtes i lejede Lokaler; Baadh meddelte straks, at han hos sig havde Rum dertil, og med Tilslutning fra den foregaaende Oldermann, hvor Samlingerne hidtil var holdte, flyttedes de over til Amager-torv, hvor de vedblev at have til Huse, selv nogen Tid efter Baadhs Afgang som Oldermann, i hvilken Anledning han aarlig oppebar 72 Rdl.

Laugets Bestræbelser udadtil havde ikke undergaaet store Forandringer, siden hans Fader deltog i Ledelsen; som dengang var de to Punkter: Toldspørgsmaal og Privilegiernes Hævdelse de alt overvejende.

Hvad nu Oppositionen mod Regeringens Toldpolitik

¹ Laugsprotokol IV, fol. 366 b.

² Laugsprotokol V, fol. 20 b.

angaar, saa søgte Lauget 6. Juli 1763 at nedlægge en kraftig Indsigelse mod Forhøjelsen af Tolden paa Isenkram. Vel kunde en Del fabrikeres her i Landet, men langt fra tilstrækkeligt til Byens Forbrug; en Indførsel var nødvendig, og da København efterhaanden var bleven en Stabelstad for hele Landet og delvis ogsaa for Sverige, vilde en Toldforhøjelse i alvorlig Grad sætte Transithandelen i Fare; Forholdene var i Øjeblikket saaledes, at henimod $\frac{2}{3}$ af de importerede Varer blev afsat udenfor Byen, dels til Landets »Provincier«, især dog til Skaane. Skulde nu disse Varer fortoldes højere i København, vilde deres Udsalgspris i Skaane hæves, og for Lybækkerne og Hamborgerne vilde Konkurrence atter blive mulig.¹

En lignende Tendens gjorde sig gældende i en af Baadh konciperet Erklæring af 6. August 1784 som Svar paa et Andragende fra Gørtlerne om Indførselsforbud mod Messingvarer. Paa den Tid var Isenkræmmerne i slige Sager komne i en vanskelig Stilling; thi da de havde købt Raadvaddams Fabrikker, var de blevne producerende og som Følge deraf tilbøjelige til at anbefale Toldbeskyttelse, medens de i deres Egenkab af handlende og Importører var mod Toldmure.

I det foreliggende Tilfælde indrømmede de, at deres Fabrik, saavel som Gørtlerne, forfærdigede: Dragkiste- og Chatolbeslag, enkelte og dobbelte Lysearme, Messing Ildtænger og Skuffer, Lysestager og Urklokker. Men hvad f. Eks. Møbel-Beslagene angik, var Isenkræmmerne trods den hjemlige Fabrikation »nødsagede ogsaa deraf fra Engelland at lade komme, da Snedkerne ellers vilde blive derover forlegen til de her forfærdigede moderne Meubler, hvortil de ikke med her forfærdigede Beslage kan være tient, og af hvilke Beslage en deel herfra til andre Stæder, i Særdeleshed til Sverrig bliver sendt, og findes og deraf en deel paa de Meubler, som sælges paa Meubel Magazinet«; disse finere Beslage fra England var baade bedre og billigere end de hjemlige; »thi i England regnes Materialernes Værdi og ikkun liden Arbeydsløn, da derimod her regnes meere paa Arbeydslønnen

¹ Laugsprotokol. IV. fol. 291.

end som Materialerne«. Et Forbud mod Indførsel vilde svække Handelen og ikke hjælpe Gørtlerne, som ikke kunde lave finere Beslag. Thi var de i Stand dertil, vilde de sikkert have gjort det, som Forholdene laa, idet de havde den Fordel, at de engelske, naar de solgtes, skulde indbringe: 1) Købesummen i Engelland, 2) i Transport og Told 40—50 % og 3) Importørernes Fortjeneste c. 10—12 %¹.

Sagen ordnedes senere paa den Maade, at Isenkræmmerne til de hjemlige Producenter skulde afgive Tegninger af de Beslag, som kunde sælges, og Oplysning om de Priser, de kunde give derfor.

Vi faar saaledes atter her Oplysning om, at en Del af den Velstand, Isenkræmmerne besad, skrev sig fra Export til Sverige. For den hjemlige og udenlandske Møbelindustris Historie er denne Meddelelse om Beslagenes Nationalitet af Interesse; baade i Sverige og her gik man tidligere ud fra, at de fremmede Beslag altid var Import fra Frankrig.

Ogsaa Kampen mod uberettigede Handelsmænd fortsattes i sidste Halvdel af 18. Aarhundrede; der findes i Regnskaberne hvert Aar opført lange Rækker af Bøder, som Lauget har faaet de Smaahandelsmænd idømt, der havde krænket Laugets Privilegier. Ogsaa Striden med Galanterihandlerne optoges ved hver given Lejlighed, snart ved Klager og Erklæringer, snart ved retslige Forbud og Processer. I Februar 1775 anmoder for Eksempel samtlige Isenkræmmere Lauget om at bestoende en Sag, Laugsrettighederne vedkommende, som de vil føre til Højesteret; den var anlagt mod Jøden Abraham Moses Henriques, som havde solgt Knapper; det kostede Lauget 64 Rdl.²

Som Eksempel paa Tonen og Stemningen mellem Laugsbrødrene paa den Tid, Octavius Baadh var Oldermann, aftrykkes her en Erklæringen, som Baadh indgav, da Joseph Gugenheim, en Svoger og Plejesøn af den bekendte berlinske Filosof Moses Mendelssohn, Lessings Elev og Ven, ønskede kongelig Frihed til at

¹ Laugsprotokol V, fol. 114 f.

² Laugsprotokol V, fol. 13, 19.

drive Forretning her i Landet, fordi han var bleven gift med en dansk Jødinde. Paa en ret flot Maade har han i sin Ansøgning omtalt, at hans og hans Hustrus betydelige Midler paa den Maade kunde komme Landet til Gode. Ansøgningen var af 23. November 1781; men Baadhs Erklæring fremsendtes først 6. September 1782¹. Baadh skriver:

UNDERDANIGST ERKLÆRING

Supplicanten, Jøden Joseph Gugenheim, som er en gandske fremmed Jøde, begiærer frit og uden undseelse tilladelse at maa handle med og faldholde her i Staden alle slags *Galanterie* og *Fabrique* Vahre, hvilket, om det blev ham bevilget, var til største fornærmelse for 4re Allernaadigst *etabilerede* og *priviligerede* Lauge; thi under saadan Tilladelse og *Privilegium* kunde han have en fuldkommen Klæde- og Silkehandling, samt alt Guldsmedde- og *Juveleer*-Arbeide saa og Uhrer, hvoraf Jøderne indfører en stor mængde, som største parten er et slet Arbejde og uduelige, hvormed *Publicum* bliver bedragne; det øvrige, som henhører til *Galanterie*-handel er *Metal*- og *Staal*-Arbejde, som alt er Isenkram.

De Jøder, som nu paa nogen Tiid har erholdt *privilegier*, især *Agent Henriques* anmasser sig ald denne handel, ligesom de havde Ret dertil efter deres *privilegier*, og handler nu med den beste deel af Isenkram og i særdeleshed med Kiol- og Erme-Knapper, Spen-der, Tobaksdaaser, Knive og Saxer, og det er ikke nok, at de sælger dette i deres huuse og boeder, men mange Jøder og Jøde-Drenge løbe om huus fra huus dermed, Animerer og paanøder høye og lave at kiøbe samme, hvorved Isenkrammerne bliver betaget deres beste handling og *ruinerede*, som ikke allene er tvært imod de dem Allernaadigst forundte Laugs-Articler, men endog imod et seenere *Privilegium* af 21de Marts 1769, som befaler, at ingen maa handle med Isenkram, uden han er kræmmer i Lauget og Interessent i *Raadvads*-

¹ Laugsprotokol V, fol. 81 f.

dams Fabrique, hvilken imellem Aar og dag koster Isenkræmmerne Anseeligt, og hvortil de ey har kundet erholde nogen Kongelig understøttelse, ja end ikke Penge-Laan.

De ere med denne *Fabrique* kommen i en Anseelig Gæld og kan ingenlunde være i Stand til at fortsætte samme, naar dem af Jøderne skal betages deres Næring og den handel, hvortil de og ingen Anden er berettiget. Under det Navn *Galanterie* handle Jøderne, som sagt, med de fornemste Articler af Isenkram, hvorfor det var at yndske, at det ved en Kongelig allernaadigst Anordning maatte blive fastsatt, at Jøder ikke maatte handle med Isenkram og *in specie* med Knapper, Spænder, Daaser, Knive og Saxer. De øvrige, som Jøderne i Almindelighed handle med, ere kostbare og *contrabande* Vahre, som de til deels *inpracticere*, og som ere unødvendige og tiene kuns at forøge Overdaadighed, hvorved endeel Penge udføres af Landet og *Fabriquerne* ruineres. Men saalænge Jøderne maa handle med fremmede Vahre, kan dette ikke forebygges; blev det derimod befahlet, at de ey maatte handle med andre end her *fabriquerede* Vahre, vilde *fabriquerer* (Fabrikanter) og andre dermed vinde Anseeligt, og da vilde endeel af Jødernes Svighandel hemmes.

De have nu Anmasset sig ald *detail* handel, leverypperlig, klæder sig prægtig, købe de beste og beqvemmeste huuser i Staden for de Penge, de med Ret og Uret har vundet fra de Christne landets egne Børn, og tildeels daabeliige Indvaanere, og vil de formodentlig om en føye Tiid drive Landets egne Børn af den christelige *Religion* fra ald handel; thi med den sammenhængende Jødiske *Nation* og de der af mange underfundige, som ikke undseer sig med, paa hvad maade de kan forskaffe sig Fortienester, er ingen udkomme for nogen oprigtig handlende.

Supplicanten beraaber sig paa, at vil indføre Penge i Landet, men det bliver vist ikke mange, og inden kort tiids forløb vil han ufeilbar udføre langt fleere, end han har indført, for unødvendige og *Contrabande* Vahre saasom Thee- og Kaffe-Tøy paa Kobber med Sølv belagt,

hvormed et stort Bedragerie i Tiden kan begaaes, da dette Kobber-Tøy kan sælges for reent Sølv, og for andre dislige Vahre, som aldrig burde indføres og forhandles. Det vilde og være meget ubilligt, at saadan en fremmed Jøde fra Berlin, som endog er ung og uerfaren, fordi han har forliebt sig i en Jøde-Pige, her skulde needsette sig og tage Brødet fra Landets Børn og Indfødde, som har lært deres Handling, er paalagt svære Byrder og som befatter sig kuns med det reelle og nyttige, *soutinerer* Fabriqverne, indfører ey uden det nødvendige og det, som er tilladt, hvoraf de betaler Kongen sine Rettigheder, og var det beklageligt for Isenkræmmerne og andre handlende, om denne Jøde bekom det ansøgte *Privilegium*, hvilket endnu ingen af anden *Nation* har dristet sig til at begiære.

Jeg maa derfor paa Isenkræmmernes Vegne Underdanigst og ydmygst bede, at Deres Excellence og høye Herrer Naadig og Gunstig vil bringe det derhen, at denne Ansøgning ikke nyder Kongelig Allernaadigst Bønhørelse, især da *Supplicanten* er en Jøde og en fremmed Persohn, at der maatte udvirkes en Kongl. Allernaadigst Ordre, at Jøder ikke her efter maae handle med Isenkram-Vahre og deriblandt Kiøl- og Erme-Knapper, Spender, Tobaks-Daaser, Knive og Saxer, paa det de ikke skal betage Isenkræmmerne som landets Børn, der foruden afgifte, gjør Staden Personelle Tienester, Deres lovlige Næring, og at disse desformedelst skal komme i Armod og faae Aarsag at Sukke efter det Daglige Brød.

Kiøbenhavn d. 6. Sept. 1782.

O. H. Baadh.

Om det var denne Skrivelse, som gjorde Virkning, skal være usagt; Ansøgningen fra Gugenheim bevilligedes ikke. I hvert Fald blev han ikke Isenkræmmer i København.

Til Farerne fra Smughandlere og særligt privilegerede Købmænd kom et endnu mere truende Forhold, farligt, fordi det havde sit Udspring indenfor selve Standen. Efter Christian Vs Privilegier skulde en

Laugsbroder have gjort Tjeneste 7 Aar som Dreng og mindst 4 Aar som Svend; dette Forhold var yderligere blevet skærpet af Christian VI,¹ som 1744 fastsatte Svendetiden til 7 Aar og krævede en Kapital paa 1000 Rdl. af hver, som ønskede sig indtagen i Lauget. Vel afbødedes disse, for Svendene ugunstige, Bestemmelser noget derved, at det formentes de handlende at have mere end een Dreng; men da Dispensationer herfra blev givet i stor Udstrækning, affødte det snart en tiltagende Arbejdsløshed hos Svendene. Disse revancherede sig dels ved al drive ulovlig Handel underhaanden, dels ved at søge Kongen om Fritagelse for Svendetjenesten, saaledes som det er omtalt ovenfor i Sagen med Thomas Eeg².

Da Kancelliet meget ofte imødekom Svendenes Ønsker, blev der en faretruende Tilgang til Lauget, hvorfor Brødrene alvorligt optog Kampen mod disse Ansøgere, dog som Regel uden Held. Thi dels nærede Regeringskredsene ikke overvejende Sympati for de privilegerede Handelslaug, dels maatte det altid være en vanskelig Sag at tvinge en ung Mand, som gerne vilde have Arbejde, men maatte gaa arbejdsløs, fordi de handlende efterhaanden indskrænkede Svendeholdet, til uvirksom at opspise sine møjsommeligt opsparede Penge, medens han, ved at faa Ret til at nedsætte sig, ikke alene selv kunde existere, men endog ved at betale Skat blive til Gavn for Staten.

Opnaaede en Svend ikke Dispensation, lejede han blot en forhenværende Kræmmer eller Kræmmerenkes Borgerskab og handlede uhindret under dette Skjold.

Desuden stod de handlende ikke endrægtigt sammen; som omtalt i Sagen mod Eberhard³, lod de sig tit bevæge til at afgive urigtige Erklæringer i de søgende Svendes Favør.

For at faa Orden i disse Forhold tog Baadh som Oldermænd kraftig fat. Da i 1777 en Urtekræmmer Mølmark til Fordel for en saadan Ansøger ved Navn P. W. Schinkel havde attesteret, at han havde været i

¹ Laugsprotokol III, fol. 322.

² Se ovenfor S. 84 f.

³ Se ovenfor S. 79.

Lære hos ham 2^{1/2} Aar, skønt Laugsbogen intet havde derom, undgik Baadh at komme ind paa Spørgsmaalets Rigtighed, men idømte Mølmark en Bøde, fordi han ikke i sin Tid havde indskrevet Schinckel.¹

For at tilvejebringe en fast Praxis indgav derfor Baadh den 30. November 1780 følgende Ansøgning² til Kongen; den kaster ikke blot Lys over Handelsvilkaarene paa den Tid, men viser ogsaa, at Baadh ikke alene kunde se, hvor Skoen trykkede, men ogsaa klart forstod, at noget maatte gøres derimod, omend hans Forslag er lovlig rigoristiske. Skrivelsen lyder saaledes:

TIL KONGEN!

Hvorledes Urtekræmmer Lauget tiid efter anden er bleven svækket og foraarsaget indgreet i deres Handel og Nærings Vej, samt i de Lauget af Deres Kongelig Maytt. og Høy Sal. Forfædre allernaadigst forundte Laugs *Articler* og *Privilegier*, giver vi os herved den Allerunderdanigste Friehed, efter vores med *Interessenteres* begiæring og paa deres og egne Vegne at andrage:

Allernaadigste Konge! Her er en overmaade stor mængde af de saakaldte handlende, som deels handler med Urtekram uden Tilladelse og deels have erholdt *Privilegier* til at handle, enten med alle eller visse sorter og som vil have Navn af at være Kiøbmænd, endskiøndt de slet intet veed eller forstaaer, hvad en Kiøbmand og Urtekræmmer bør at forstaae; thi de have i almindelighed været Brøgger-Karle, Gaardskarle, Tienere, Kudske og deslige, eller og lært *Professioner*, hvormed de kunde og burde ernære sig, og ikke foruden det, at endeel deraf bruge deres *Profession*, derved tillige Handel, til Fornærmelse for Urtekræmmerlauget, som er stridende imod de samme Laug allernaadigst med Deelte *Articler* og *Privilegier*, naar Disse i Handelen aldeles ukyndige Folk paa en eller anden maade har erhvervet dem noget, søger de strax *Privile-*

¹ Laugsprotokol V, fol. 31.
Laugsprotokol V, fol. 56.

gier, endskiøndt endeel af dem hverken kan læse eller skrive, og liige saa lidet veed de at omgaas de Vahre, som de vil være *Priviligeret* at handle med, hvorover det ey allene har været dem ofte selv til Skade, men endog de, som have forstrakt dem Penge, til Tab og Ruin.

Spekhøkere, som og ere af de for ommelte slags Folk, søge og en efter anden at indtrænge sig i Urtekræmmernes handel, deels hemmelig og deels aabenbar, uagtet at de ved fordeelen paa de Vahre, som de faldholde, meget rundelig kan have deres udkomme, og kan saadanne Folk med saamegen meere fordeel (*drive*) handel, som Deres udgifter i hensigt til paabudne Skatter og Byens Tyngder neppe er $\frac{1}{4}$ part imod det en Virkelig Kiøbmand eller Urtekræmmer betaler.

Foruden anførte, søger og nu de ved Urtekram Handelen udlærte Drænge, at fornærme Lauget; da de enten strax eller nogen kort tiid efter, at de ere blevne Svende, paa Grund af, at de ikke har kundet erholde *Condition* i Lauget, ansøger Tilladelse at indtræde som Kræmmer, endskiøndt de uden Føye har forladt den *Condition*, de har haft, og ikke har gjort sig mindste umage for at erholde nogen anden, for at udtiene de Anbefalede 5 aar som Svend, hvilken tiid ey heller kan være kortere, naar de skal erhverve sig den fornødne Indsigt og Kundskab i handelen og det deraf *Dependerende*. Af disse søge og adskillige at indgaa en saa kaldet *Compagniehandel* enten med en fattig Kræmmer-Enke eller en forarmed Kræmmer, og under Deres Navn, imod at give disse en liden *Doceur*, *drive* Handelen.

Ved alle disse Fornærmelser, lider Laugets *Interessentere*, som er et Anseeligt antall, meget, og tilsidst med *famillien* maae blive *total ruinerede*, især da endeel af *Interessenternes* Vilkaar er meget slette, hvorfor vi og fortrøster os paa Laugets Vegne Deres Kongelig Maj^t Allerunderdanigst at ansøge og bønfalde om:

- a) at ingen for eftertiden med slige *Privilegier* og tilladelser til fornærmelse for Urtekræmmer-Lauget og de samme Allernaadigst forundte *Privilegier* og *Articler* maae blive benaadede, men at Urte- og Isenkræm-

merlauget ved sine Rettigheder og *Privilegier* allernaadigst maae *Soutineres*, og

b) om det desuden ikke maae blive *Rescriberet* og befalet:

1) at naarnogen Compagnie-handel imellem en Kræmmer og en Kræmmers Enke og en Svend, som ikke haver udtient de Svende Aar, som han efter Laugs *Articlerne* og *Privilegier* er paalagt, oprettes, de *Contracterende* da skal være forpligtede strax at forevise *Contracten* for Laugets Oldermænd og deraf levere *verificeret Copie*, samt at, naar denne Handel *supponeres* at være *pro forma* og at Kræmmeren eller Enken kuns haver laant sit Navn til Svenden, for derunder at handle, saa at hun ingen Væsentlig Deel haver i Handelen, saaledes at Kræmmeren eller Enken ikke i det mindste eyer det Halve af Vahrene eller de til deres Indkiøb *fournerede* Penge, og at de ikke nyder den halve fordeel eller fortieneste, da maa disse *Contracterendes* Forhold efter Oldermændens Anmeldelse ved *Politie-Cammer-Retten* nøye undersøges og begge være pligtige herom dør at aflægge Eedelig Forklaring, og skulde da herunder findes noget utilbørligt og imod foranførte stridende, saa skal *Contracten* være Ugyldig, og baade Kræmmeren eller Enken og Svenden, have saavel ald Laugs-Rettighed, som de hos dem forefundne Vahre, efter det Lauget allernaadigst meddelte *Privilegium* af 11te Sept. 1744 dets 6te Post, forbrudt.

2) Og paa det Svendene i deres Ansøgninger ikke heretter urettelig skal kunde beraabe sig paa, at ingen *Condition* for dem har været at *obtinere*, om det ikke Allernaadigst maae paalægges de Urte- og Isenkræmmer Svende, som er eller herefter bliver uden *Condition*, naar de vil have nogen anden, da strax og siden hver fierding aar at anmelde sig hos Oldermænden, for om nogen ved Lauget maatte være, som deris Tieneste kunde behøve, paa det dem da

saadan *Condition* kunde anviises, hvor om dem siden i fornødent fald, efter forholdet kan meddeles *Attester*.

Som forestaaende formodes i nogle deele at kunne *Soutinere* Lauget, saa udbedes og forhaabes allernaadigst Bønhørelse.

Kiøbenhavn den 30te Novembr. 1780.

Octavius Hollmann Baadh.

Først 30. Juli 1781 fik Lauget Svar herpaa. Kancelliet fastslog, at arbejdsløse Svende skulde melde sig hos Oldermændene; men naar en Svend havde været uden Ansættelse i 3 Maaneder, skulde han kunne tage Plads hos en Grosserer i sit Fag, og hans Tjenestetid der regnes med i Svendeaarene.¹

Baadhs Fasthed og Initiativ er falden i god Jord blandt Laugsbrødrene. Aar efter Aar blev de ved med at »overtale« ham til endnu et Aar at blive i Oldermændsposten. Han beklædte saaledes Stillingen i 7 Aar; først 21. Februar 1783 frasagde han sig Værdigheden. Dog spillede han ogsaa i de følgende Tider en betydelig Rolle, og i Isenkræmmerforhold blev han som Regel den bestemmende; ligeledes tilkaldtes han stundom til Sessionens Møder, naar vigtigere Sager skulde afhandles.²

LAUGETS FABRIKKER

Medens Octavius Hollmann Baadh var Medlem af Lauget, skete der den betydelige Ændring i dets Forhold, at Compagniet begyndte at drive Fabrikker. Allerede Privilegierne af 1693 paabød i Paragraf 8, at Isenkræmmerne skal »dennem være angelegen og Beflitte dennem paa at lade indrette Poleer- og Slibemøller paa Bequemme Stæder her i Landet«. Overfor dette Paabud havde de handlende hidtil kunnet henpege paa, at de efter Evne havde støttet det private Initiativ i den Branche, og efterhaanden var Kravet

¹ Laugsprotokol V, fol. 66 f.

² Se ovenfor S. 88. — Laugsprotokol V, fol. 88.

om en Fabrik gledet helt i Baggrunden. Men da de private Værker havde ophørt at existere, og da, efterhaanden som Aarhundredet skred fremad, Regeringens Iver for Anlæg af hjemlige Fabrikker voksede til en udpræget Mani, blev Stillingen kritisk, og en skønne Dag fik Lauget Tilhold gennem Magistraten om for Eftertiden at vide at efterkomme de givne Forpligtelser, saafremt de ikke vil have deres Privilegier forbrudte,¹ idet Anlægget og Driften af disse Fabrikker skulde være Vederlaget for den beskyttede Stilling, Lauget indtog.

Det var for saa vidt en uretfærdig Bebrejdelse paa det Tidspunkt, den fremkom; thi Aar i Forvejen (15. Nov. 1757)² havde Isenkræmmerne haft Planer for om Oprettelsen af en Slibemølle og anmodet Kongen om til det Brug at faa overladt Raadvaddams Fabrik, der havde været anvendt til Krudtfabrikation, men nu var nedlagt. Kongen skænkede den imidlertid, som omtalt, til sin Kammertjener Nicolaj Jacob Jessen, som vilde anlægge et Filehuggeri og en Redskabsfabrik. Efter at have øst opimod 200.000 Rdl.³ ud til et kostbart Anlæg, tilbød han og hans Kompagnon, Kabinetsnedker Lehman, Lauget $\frac{2}{3}$ Part deri for en Pris af 100.000 Rdl.⁴, hvad man naturligvis afslog. Kræmmerne lovede dog at ville forhandle hans Fabrikater, men han fik kongelig Tilladelse til at lade dem sælge fra aaben Bod i København, som berettet om i Sagen med Thomas Eeg.⁵

Denne Begunstigelse hjalp dog ikke; Fabrikken var anlagt efter en meningsløs stor Plan; den kunde end ikke forrente de dertil anvendte Penge, saa Jessen gik fallit. For c. 40 % af Anlæggets Assuranceværdi erhvervede da samtlige Isenkræmmere Fabrikken og betalte den ved Auktionen med 27.490 Rdl.; dette skete den 17. Juli 1767.⁶

Det var dog ikke den første Fabriksvirksomhed, Isenkræmmerne i Fællesskab drev; der havde allerede

¹ Kgl. Rescript. 10. April 1761. — Laugsprotokol IV, fol. 251.

² Laugsprotokol IV, fol. 174.

³ Laugsprotokol IV, fol. 360.

⁴ Laugsprotokol IV (1764), fol. 312, 314, 334.

⁵ Se ovenfor S. 84 f.

⁶ Laugsprotokol IV, fol. 360.

1761 været Planer oppe om Grundlæggelsen af en Kartefabrik, og 1767 var alt i Orden og Regeringens Støtte dertil erhvervet i Form af Toldfrihed for Raamaterialer.¹ — I begge Foretagender var Octavius Hollmann Baadh Medstifter og Interessent.

Man havde ogsaa oprettet en Spejlfabrik² og drev desuden en Spaanfabrik i Jylland.

Raadvaddams Fabrikker var dog det mest omfattende Foretagende; enhver Isenkræmmer skulde være Aktionær deri for to Aktier à 250 Rdl., men de forhøjedes senere Aar for Aar betydeligt.

Det viste sig snart, at det var en daarlig Forretning, man havde gjort; Driftsudgifterne var større end beregnet. Desuden blev Isenkræmmerne selv grebne af Manien for hjemlig Fabrikation, og et Utal af forskellige Haandværkere knyttedes til Virksomheden: Kammagere, Bendrejere, Klokkestøbere, Gørtlere, Filehuggere og Tøjsmede nævnes. Endelig kom Regnskabsvæsenet snart i den frygteligste Uorden, og en meningsløs Mangel paa Kapital hindrede den metodiske Anvendelse af Fabrikken.

Det blev ofte anført, at Fabrikkens Drift var en pekuniær Byrde for Interessenterne, og det er upaatvivleligt; stadig maatte der gøres Tilskud og indbetales à conto Forskud paa de Varer, man ønskede. Men det maa ikke glemmes, at da alle Aktierne sad paa Kræmmernes Hænder, havde disse visse Fordele deraf, baade ved Leverance til Fabrikken af Raaprodukter, ved gennem Købet af Værket at være blevne fritaget for dets direkte Konkurrence og ved nu selv at kunne bestemme Fabrikkens Salgspriser, som de ofte selv ansatte saa lavt, at der ingen Fortjeneste kunde blive for Fabrikken, men nok for dem selv som dens eneste Kunder.

Octavius Baadh synes at have været ret ivrig under Forhandlingerne om Fabrikkens Overtagelse. Allerede i 1757 havde han tegnet sig for 3 Aktier i den projekterede Fabrik; hos ham anbragtes efter Købet hele

¹ Laugsprotokol IV, fol. 256, 266, 272, 309.

² Laugsprotokol IV, fol. 251 b.

Fabrikkens daværende Lager; 1775 blev det fordelt mellem Interessenterne.¹

Ligeledes var han Storleverandør af Jern til Værket; 1773 havde han saaledes 897 Rdl. tilgode. Det følgende Aar blev han valgt til kasseførende Direktør for Virksomheden, hvilken Stilling gav overmaade megen Besvær og udsatte Indehaveren personlig for pekuniær Risiko; Stillingen lønnedes med 1 % af Omsætningen.

Baadh tog straks fat paa at bringe Regnskaberne i Orden, hvad der delvis lykkedes; han indsaa, at kun rigelige Pengemidler kunde stabilisere Foretagendet, og lod derfor Interessenterne søge Kongen om et Laan paa 30.000 Rdl., hvad man dog ikke opnaaede. Da det desuden viste sig umuligt i nogen større Udstrækning blandt Participanterne at rejse de fornødne Pengesummer, blev Resultatet, at Baadh personlig maatte forstrække Virksomheden med Laan; 1778 havde han saaledes 2500 Rdl. tilgode.

Resultatet af Pengeknapheden blev, at Fabrikken kun ujævnt var i Drift, og at Gælden selvfølgelig voksede. Ved Udgangen af 1778 hvilede der paa Foretagendet, foruden Aktiekapitalen, en Gæld paa 34.000 Rdl., hvilket praktisk talt vilde sige, at Virksomheden var insolvent.

Baadh trak sig ved denne Tid ud af Direktionen. Men Forholdene forbedredes langt fra i de følgende Tider, saa Fabrikken efterhaanden stadigt krævede Tilskud fra Interessenterne. Da Privilegierne paabøde, at en Isenkræmmersvend, som nedsatte sig som selvstændig handlende, skulde have mindst to Aktier i Fabrikken, og da disse Papirer holdtes i en høj Pris, blev det saaledes kun relativt velhavende Folk, som kunde drive Isenkramhandel, og Tilgangen til Compagniet indskrænkedes derved betydeligt. Indirekte lukrerede Isenkræmmerne saaledes en Del ved dette Foretagende.

Var der saaledes forbundet i hvert Fald nogle Fordele for Isenkræmmerne med Driften af Raadvaddams

¹ Galle og Høyer: Meddelelser om Urte- og Isenkræmmer- samt Sukkerbagerlauget (Kbhvn. 1893) p. 174.

Fabrik — dette Laugets Smertensbarn! —, saa havde Foretagendet ogsaa sin Værdi for Staten, fordi det gav mange Mennesker Brødet og i vanskelige Tider viste sig i Stand til at fournere Landet med forskellige Fabrikater, som ellers ikke havde kunnet fremskaffes og var nødvendige til at holde andre Foretagender i Gang. Det bør da ikke glemmes, at i en af de før Fabrikken vanskeligste Tider var det Octavius Hollmann Baadh, som tog Ledelsen, bragte megen økonomisk Slendrian til Ophør og kun ved personlige Opofrelser holdt Virksomheden i Gang.

OCTAVIUS BAADH OG ST. PETRI MENIGHED

Af de gruppedannende Faktorer indenfor det københavnske Borgerskab var de kirkelige Interesser ikke de mindste, og blandt de forskellige Menigheder var der næppe nogen Kirke — den reformerte maaske undtagen —, som havde en saa afgrænsende Tendens som St. Petri.

Det var ikke Sproget alene, som gav Anledning hertil; thi enhver københavnsk Borger — tør man vel sige — forstod den Gang tysk. Men Kirken havde fra gammel Tid haft en Særstilling, og ved Christian Vs Privilegier af 1678 fik Menigheden indrømmet fuldstændig Selvstyre. Den blev saaledes ved sin Organisation, sine Valg og sine Forpligtelser til aarlig at tilvejebringe de ret store Summer, dens Opretholdelse krævede, noget haandgribeligt og konkret i dens Medlemmers Øjne. Den dannede saa at sige en Stat i Staten.

Naar man dertil tager i Betragtning, at en meget stor Del af Landets høje Embedsmænd hørte til denne Menighed eller i hvert Fald havde deres faste Stol i Kirken, at en betydelig Del af de driftige Handelsmænd og mere fremragende Haandværkere sluttede sig til denne Kirke, vil man forstaa, at dette Samfund indtog en fremskudt Plads i Københavns offentlige Liv. Disse Virkninger strækker sig langt ud over Datidens Grænser, helt ned mod vor Tid. Man undersøge blot, hvor

stor en Del af de Navne, som senere har faaet Klang indenfor vor Handels- og Embedsstand, man første Gang træffer dèr i Kirkebøgerne, og man maa indrømme, at St. Petri tyske Kirke var et af Brændpunkterne for Byens aandelige Udvikling, og at dens Medlemmers Indsats i Byens offentlige Styrelse i Tidernes Løb har været uundværlig.

Menigheden lededes af to Kirkeforstandere, som valgtes paa 4 Aar mellem dens »ærbare og rige« Medlemmer; de havde Kirkens almindelige Regnskaber under sig. Kirkens Kapitaler var henlagte under Kuratorernes Bestyrelse, fire »suffisante og velhavende« Borgere. Endelig valgte Menigheden paa Livstid to af de fornemste og rigeste til at være »Kirkens Ældste«, der sammen med Forstanderne besatte Kirkens mindre Embeder og traf Bestemmelser for Menigheden.¹

I Aaret 1768 blev Octavius Hollmann Baadh Kirkeforstander og havde som saadan først Regnskabet over Stolepenge og Fattigforsorg under sig, senere Kirkens Regnskab og Tilsynet med Bygningerne. Han maa have fungeret upaaklageligt; thi 30. April 1770 bestemte de ældste, at Baadh, naar han 1772 afgik som Kirkeforstander, skulde udnævnes til 4. Kurator. Det var i disse Aar selve Danmarks udmærkede Udenrigsminister, Grev Johan Hartvig Ernst Bernstorff, som beklædte Patronatet for Kirken; det virker i nogen Grad som Udslag af oppositionelle Følelser mod Struenseetidens Folk, naar Kirkens styrende Mænd paa den sidste Dag i 1771 sendte den da afskedigede Stormand deres Hyldest og Tak til hans Bopæl ved Hamborg. I disse Aar faldt det i Octavius Baadhs Lod som Medlem af Styrelsen at underskrive Reglementet for den storslaaede Velgørenheds-Stiftelse, Menigheden havde faaet efter et af sine Medlemmer, det saakaldte »Brødrene Petersens Jomfrukloster« paa Amagertorv.

Da Bernstorff 1772 døde, blev gamle Grev Otto Thott valgt af Menigheden til Kirkens Patron, et mærkeligt Tegn paa, hvor populær denne gamle Mand, der under

¹ A. W. Boldt: Gesammelte Nachrichten zur Geschichte der St. Petri Kirche. Kbhvn. 1875.

Struenseetiden levede tilbagetrukket paa Gaunø, dog var blandt den københavnske Handelsstand. Baadhs Stilling som Kirkeforstander forlængedes nogle Aar; først 1774 blev han Kirkens Kurator¹, og 1781—86 var han første Kurator; det blev saaledes i hans Tid, at Kirken skulde vælge en ny Patron som Efterfølger efter Grev Otto Thott, som døde 1785 og havde vist, at han paaskønnede Menighedens Hengivenhed, ved at legere St. Petri Kirke en betydelig Kapital. Den nye Kurator blev Danmarks berømmelige Udenrigsminister, Grev Andreas Peter Bernstorff. Ved et Møde mellem de ældste, Kuratorer og Kirkeforstandere i Baadhs Hjem paa Amagertorv nedlagde Baadh 1786 sin Værdighed, da hans Tid var udløbet. Han havde et Par Gange været paa Valg til Kirkeældste, men de ældre Kuratorer var stadig blevet foretrukket. 1791 opnaede han endelig denne eftertragtede Værdighed, som han beklædte til sin Død.

Hans Virksomhed falder saaledes i den Tid, hvor den tyske Menighed her i Byen under Ledelse af Præsten Balthasar Münter havde sin Blomstring. Paa denne Vis er Octavius Baadh kommen de mest udvalgte aandelige Kredse i vort Samfund nær, og vi tør da tro, at Paavirkninger herfra har sat sit Præg paa det daglige Liv i Gaarden paa Amagertorv.

BRØDRENE BAADH OG DET OFFENTLIGE LIV I KØBENHAVN

Forholdene i København var den Gang saa indskrænkede, at vi med Sikkerhed kan gaa ud fra, at en Mand, som baade indenfor sin Menighed og sit Laug kom frem blandt de ledende, var prædestineret til at spille en vis Rolle i Byens offentlige Liv.

Omkring Midten af 18. Aarhundrede styredes København af en Overpræsident, 3 Borgermestre, 4 Viceborgermestre og 14 Raadsherrer; ifølge Byens Privilegier skulde endvidere de 32 eligerede Borgere høres i Sager, som angik Byens pekuniære Interesser eller berørte Privilegierne og Rettighederne.

¹ St. Petri Menigheds Hauptbuch. Dels i Klosteret, dels i Præsteboligen.

Hele dette store Apparat slog Struensee ved en Kabinetsordre af 2. April 1771 over Ende og indsatte en mindre talrig Styrelse.¹ Men næppe var han styrtet, før man maatte vende tilbage til det gamle System; der indsattes en Overpræsident, 2 Borgermestre, 4 Viceborgermestre og 4 Raadmænd, desuden 10 Viceraadmænd, som arbejdede uden Løn, men efterhaanden rykkede op til de lønnede Pladser.²

De 32 Mænds Raad oprettedes atter; men da en stor Del af de udvalgte Borgere var døde eller ønskede at fratræde, traf man straks efter deres første Sammentræden Foranstaltninger til at supplere Antallet; i alt var der 17 Pladser vakante. 39 Borgere, udelukkende tilhørende Handelslaugene og Bryggerne, blev foreslaaede, og blandt dem var begge Brødrene Baadh; Octavius Baadh blev indstillet med 15, Olaus med 14 Stemmer, og Magistraten valgte begge.³

Vel var den Myndighed, som var tillagt de 32 Mænd, ikke meget stor. Deres væsentligste Arbejde bestod i Revision af Kommunens forskellige Kasser. Men det havde dog sin Betydning at være iblandt dem; thi af deres Tal udvalgte ofte Magistratspersonerne, og selv fordelte de indbyrdes nogle af Pladserne i de talrige Kommissioner, som havde specielle Opgaver i Byens Administration. Desuden havde Medlemmerne en Del personlig Indflydelse i de mindre Sager, som Magistraten afgjorde.

At deres Anseelse heller ikke var ganske ringe, kan man se deraf, at den nye Overpræsident G. A. Braëm i sin Indstilling om Ordningen af Styrelsen i København skriver, at de for Staden er »af største Betydning, da de have imellem sig deelte tilligemed og uden Magistraten Tilsyn og Forretninger, saa at intet uden det, som rett og Byen tienlig er, kand foretages, da de 32 Mænd, som gierne er de vittigste, beste og suffisante Borgere, dertil vorde valgte«. ⁴

Vi maa antage, at det er Octavius Hollmann Baadhs

¹ H. Trier: Revolutionen paa Raadstuen April 1771. Kbhvn. 1905.

² Marcus Rubin: 1807—14 (Kbhvn. 1892) pag. 118 ff.

³ Borgerrepræsentationens Arkiv. De 32 Mænds Protokol, 1772.

⁴ H. Trier pag. 26.

De Belædle og Belfornemme

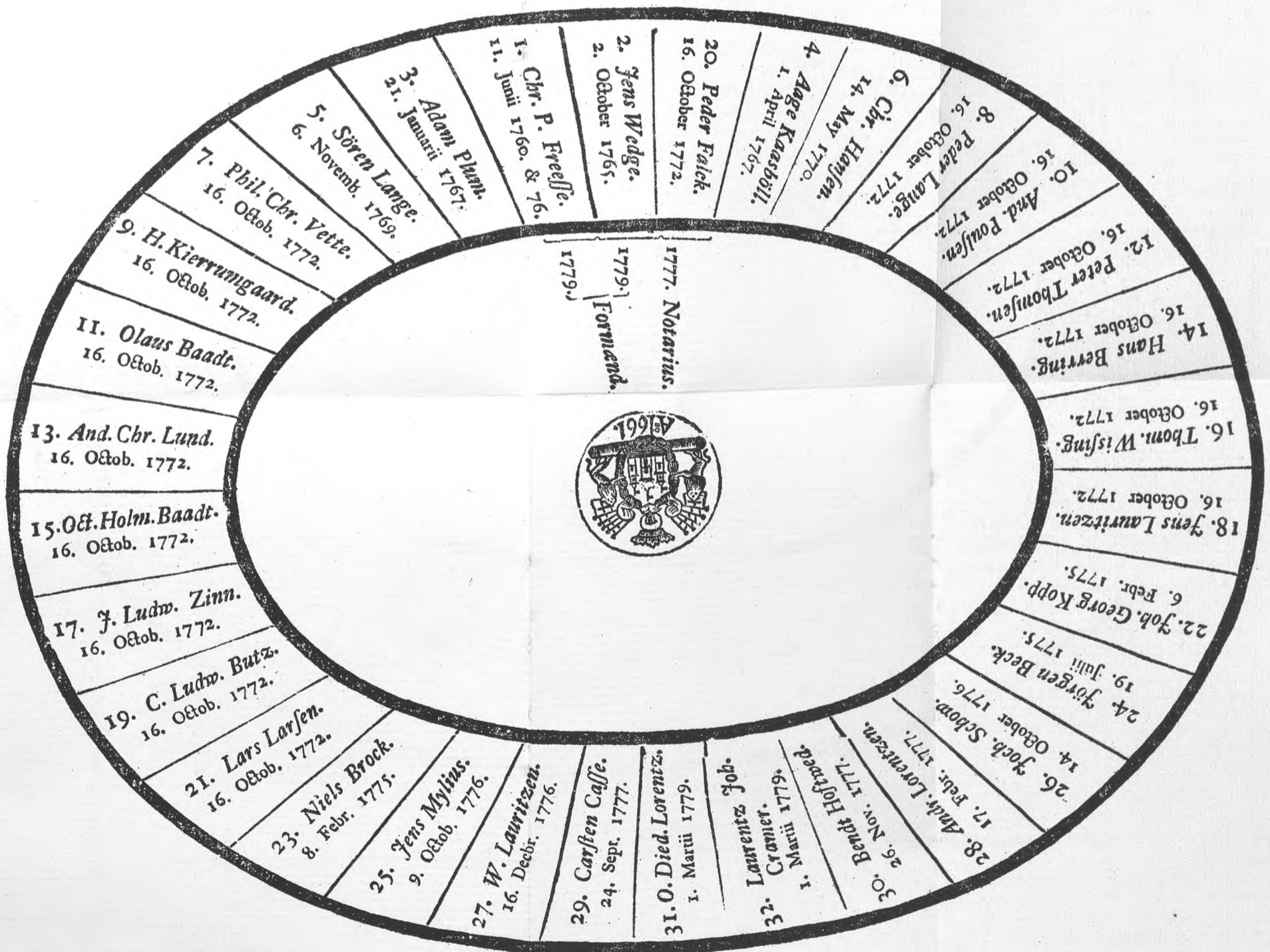
Herrer Deputerede Lo og fredive Borgere,

Deres Anciennitè og Sæde udi Collegio paa Stadens Raadhuus Sahl

her udi den Kongelige Residence og Stabel-Stad Kiøbenhavn;

Ligesom De Tid efter anden ere indkomne, og findes complete til

Nye-Mars Dag den I^{te} Januarii 1780.

Stilling indenfor Menighed og Laug, som i Forening med hans økonomiske Situation har udpeget ham som Kandidat. Fra Kirken havde Slægten desuden fortrinlige Forbindelser, og det ser ud som en Tanke, at Gotthardt Albert Braëm, som i Foraaret 1771 blev Overpræsident, den 5. Juli som Fadder gav Navn til Olaus Baadhs yngste Søn og 5 Dage efter indgav den Allerunderdanigste Forestilling om Genoprettelsen af de 32 Mænd, hvorefter Baadherne fik Sæde iblandt disse.

I Forsamlingen forefandt Octavius sin Svigerfader, den gamle Christian Rosenberg, der 1753 var indtaget blandt de eligerede; 1774 søgte han dog om Afsked paa Grund af Alder.

Protokollerne over de 32 Mænds Virksomhed giver ikke mange Oplysninger. Man ser, at de to Brødre ikke var helt flittige til at møde, men meget ofte var undskyldte med lovlig Grund, enten det nu var Bortrejse eller Forretninger, som bevirkede deres Fraværelse. Da de kom ind 16. Oktober 1772, har de Del i Stiftelsen af de 32 Mænds Skole i København det følgende Aar. Den opretholdtes derved, at hver af de eligerede Borgere aarlig betalte 10 Rdl. dertil.

Et karakteristisk Exempel paa, hvor stor en Tillid Borgerskabet endnu efter 1772 havde til Kongen personlig, viser en lille Affaire fra Forsamlingen i disse Aar.

Regeringen havde truffet Bestemmelse om, at Københavns Regnskab skulde revideres af Kancelliet, hvad de 32 Mænd heftigt protesterede imod; thi dette var, efter Byens Privilegier, deres Hverv. En ret hidsig Brevveksling udspandt sig nu derom.

Men efter Struensees Fald havde det udtrykkelig været paatænkt at lade Kongen overfor de 32 Mænds Forsamling udtale sin Misbilligelse af, at ingen af dem havde udført den dem paalagte Pligt, »at vende dem med vedbørende allerunderdanigst Forestilling og Tillid« til Kongen med deres Klage, da Struensee ved Forsamlingens Ophævelse aabenbart havde krænket Stadens Privilegier. Det var jo saa let at brøle efter Løvens Død.

Da Borgerne nu saa deres Ret krænket af Kancelliet, mente de derfor, at det var deres Pligt at gaa til Majestæten for at forebringe Sagen. Præsidiets søgte Audiens, men de Overordnede fik det maget saaledes, at Forsamlingen først skulde fatte en bestemt Beslutning om, hvad der skulde forebringes Kongen, og da en Adresse var bleven vedtaget, lød Svaret, at Majestæten ikke kunde modtage Deputationen, idet deres Henvendelse var unødvendig; han kendte deres Ærinde. Borgerne havde saaledes ikke megen Glæde af denne Aktion.

Medens Octavius Hollmann Baadh Resten af sit Liv vedblev at være en af de menige eligerede Borgere og fik sit hovedsagelige Arbejde som »Lem i Prøvekammerets paa Politie-Kammeret holdende Ober-Ret«, lykkedes det Olaus Hollmann at svinge sig højere i Vejret. Vejen, ad hvilken dette skete, er besynderlig og karakteristisk for Tiden.

Han havde 1765 købt en større Grund i Norgesgade (nu Bredgade), nemlig de daværende Matrikelnumre 197—203, hvorpaa laa nogle faldefærdige Rønner.

Da Regeringen senere var stærkt optaget af Byens Forskønnelse, var disse skæmmende Hytter den en Torn i Øjet, og Olaus Baadh har saa faaet en Henstilling, formentlig underhaanden, til at faa dem ændrede. Dette Aar 1776 var et uheldigt Aar for ham; først maatte han møde for Magistraten, fordi Politiet havde klaget over hans Fortov; saa maatte han søge Kancelliet om Begunstigelse i en Proces mod Finansraad Koës; endelig kom nu Henstillingen til ham om at ombygge Ejendommene. Han søger paa forskellig Maade at knibe ud¹, forespørger, om han ikke kan nøjes med en Mur til Gaden, eller om han kan faa et Forskud til Ombygningen paa 16.000 Rdl. Endelig anmoder han om at faa Expektance paa Auktionsdirektør-Stillingen eller Stempel-papirforvalter-Embedet til Gengæld for de Omkostninger, han ved Ombygningen maatte sætte sig i. Men noget Løfte af den Art opnaaede han ikke.

Han tog dog fat paa Arbejdet, og 1779 var to Byg-

Magistratens Resolutionsprotokoller 24. October 1774, 22. Juli 1776.

ninger færdige, i hvilken Anledning han fik 10 Aars Skattefrihed. Da Resten af Husene i de følgende Aar var byggede, opnaaede han sin Løn. En Kabinetsebaling af 16. Oktober 1782 til Kancelliet bestemte, at »da Olaus Baadh af de 32 Mænd til hans Majestæts største Fornøjelse i Stedet for slette Hytter har opført smukke Huse i Norgesgade, og derved virkeligen erhvervet sig en Fortieneste«, skal Kancelliet udstæde hans Udnævnelse til Viceraadmand i København, og det gratis¹.

Kancelliet svarede tilbage, at hans Bestalling nu efter Ordre sendes til Kongens Underskrift, men henstiller samtidigt, om der ikke var Grund til at give den en senere Dato, idet de 32 Mænds Formand Kaasbøll, der er foreslaaet til Raadmand af Oberpræsidenten og »er bekendt for en skikkelig og duelig Mand, der er yndet in publico«, ellers vil faa Anciennitet efter Baadh. Dette afslaar Kongen.

Olaus Baadh blev saaledes Medlem af Københavns Magistrat, og det følgende Aar opnaaede han 15 Aars Skattefrihed for de nye Huse. Det er karakteristisk for Forskellen mellem de to Brødres Virksomhed, at medens man baade i Kancelliets og Magistratens Protokoller stadig træffer Olaus Baadhs Ansøgninger om Smaabegunstigelser, mest af økonomisk Art, findes Octavius Hollmann Baadh næppe nævnt.

Olaus Baadh blev samme Aar, som han udnævntes til Viceraadmand, tillige Stadskaptain i Borgervæbningen for Snarens Quarter, og denne Plads beholdt han, indtil han i Aaret 1790 tog Sæde som virkelig Raadmand. I Mellemtiden har han søgt at tjene sig Penge ved almindelig Handel; snart søger han om Ret til at indføre Køer til København, saa faar hans Mælkevogn Lov til uhindret at passere Vesterport — med Bryggerivirksomhed stod Koholderi jo som oftest i Forbindelse —, til anden Tid overtog han Entreprisen af Renovationen, hvad der skaffede ham adskillige Ubehageligheder.

Sin Hustru havde Olaus Baadh valgt sig blandt det

Olaus Baadhs
Segl.

¹ Sjæl. Registre Bd. 75, fol. 560, Nr. 810 med Bilag.

velhavende og fremskudte københavnske Borgerskab; hun hed CATHARINE MARIE SCHIØTT (1747—1808) og var en Datter af Kancelliraad, Brygger og Branddirektør Peter Nicolai Schiøtt, som boede i Kompagnistræde gl. Nr. 68, og Hustru Marthe Sophie Daldorph. Ægteskabet fandt Sted 1768; de fik fem Børn, Sønnerne Peter Nicolay (om hvem nedenfor) og Gotthard Albert Baadh (født 1772, † 1840 i Slagelse som Overretsprokurator), Døtrene Elisabet Magdalene Baadh (født 1769, † 1816; gift 1788 med Lærredskræmmer Peter Lorentzen paa Amagertorv), Martha Sophia Baadh (født 1771, † 1807; gift 1799 med Overkrigskommissair Jacob Bang) og Engelke Cathrine Marie Baadh (født 1774, † 1825; gift 1801 med Oberstlieutenant Mogens Hveberg)¹.

Det er ogsaa karakteristisk for Forskellen mellem de to Brødre Baadh, at den mere stille, almen ansete og velhavende Isenkræmmer Octavius som Faddere til sine Børn indskriver Slægtninge og gode Borgere, medens den senere Raadmand Olaus, hvis pekuniære Forhold synes undertiden at have været i Uorden, og hvis Anseelse trods hans Embedsstilling ikke skal have været saa befæstet som Broderens, blandt Fadderne indskriver baade Overpræsidenten, Etatsraader, Hofmedici og lignende Folk i Rangen og i større Embedsstillinger, de fleste ganske vist Folk, han ved sit Ægteskab var beslægtede med.

OCTAVIUS HOLLMANN BAADHS SIDSTE AAR

Der var noget underbygget og solidt over Octavius Baadhs senere Aar. Han var anset blandt Borgerskabet, indtog den øverste Stilling indenfor sin Menighed og var i Besiddelse af en Forretning, som aabenbart voksede og trivedes. Henimod Aarhundredskiftet holdt han saaledes tre Svende².

Han blev dog ingenlunde forskaanet for Sorger, og en af de største var, at den gamle Gaard paa Amagertorv ved den store Brand i 1795 lagdes i Aske.

¹ Lundberg, pag. 154. Lengenick: Stamtavle over Niels Sørensen Salling.

² Laugsprotokol V, fol. 379, 408, 433.

I en Del Notater, hans Svigersøn, Peter Andersen, har efterladt sig, beskrives Katastrofen saaledes, at Ilden fra Gammelholm bredte sig til Nicolai Stræde og derfra til Gammel Strand, og »in der Lederstrasse und aufm Amackermark verbreitet und allgemein ward. Gegen Mitternacht fingen die Gebäuden meines Schwieger-vaters nach der Lederstrasse zu brennen an, und kurz nachher stand der schöne hof meines Schwiegervaters in vollen flammen und bis den 7. Junij Vormittag 11 Uhr, da das Feuer am Norderwall gelöscht ward«.

Som husvild og berøvet sin Næringsvej har Stillingen sikkert været meget ubehagelig for Baadh, som nu nærmede sig de halvfjerdsindstve Aar. Med Hjælp fra sin Svigersøn fik han dog snart sine Forhold ordnede.

Peter Andersen havde i 1793 for 12.100 Rdl. erhvervet sig en Gaard paa Købmagergade, daværende Matrikelnummer Kiøbmager Quarter Nr. 20, den Ejendom, hvor nu Philipsons Thehandel har til Huse (Købmagergade Nr. 24). Ejendommen var fra gammel Tid Sæde for Isenkramhandel. Da Bygningerne efter Branden 1728 opførtes, havde Isenkræmmeren Oluf Caspersen Hegelund Bod der; han overgav Gaard og Forretning til Laurits Svindt i 1737. 1757 var Ejendommens Besidder den store Tømmerhandler, Commerceraad, senere Justitsraad Bortmann, der var en af Olaus Baadhs Hustrus fjernere Slægtninge. Efter at en Etatsraadinde Top i faa Aar havde ejet Gaarden, købtes den af Peter Andersen. Komplekset var værdifuldt; Andersen lod straks Assurancesummen forhøje til 13.000 Rdl.¹

Man har endnu bevaret nogle Synsforretninger over Ejendommen fra denne Tid. Forhuset havde en Sokkel af Bornholmersten, og Façaden var prydet med fire murede Lisener med Sandstenscapitæler og Sokler; øverst var der en Kvist over tre Fag. En Port med Billedhuggerarbejde omkring fandtes i Husets ene Ende.

Kælderens naaede $1\frac{3}{4}$ Alen over Jorden. Man gik derned ad seks Trin af bornholmske Sten og et Trætrin

¹ Raadstuearkivet, Mandtallene. — Landsarkivet, Københavns Brandforsikring, Policeprotokol. Nr. 357.

og fandt der en Butik indrettet med Reoler, Disk og Skuffer¹.

Her havde i 1795 Thehandler Chr. Rosenberg Butik; da han kun betalte $\frac{1}{2}$ Rdl. i Næringsskat, har hans Handel næppe været betydelig²; utvivlsomt var han en Slægtning af Octavius Baadhs Hustru. I første Etage, der var fornemt indrettet med Stukkaturlofter, havde Peter Andersen sin Bolig. Paa anden Sal, som var meget herskabeligt udstyret og blandt andet rummede en Sal med 5 Døre, boede Jøden Joseph Nathan David, som betalte $1\frac{1}{2}$ Rdl. i Næringsskat. Han gav aarlig 350 Rdl. i Leje.

Den første Følge af Branden var, at Chr. Rosenberg maatte fortrække. Octavius Baadh aabnede i Kælderen atter sin Isenbod. Først boede han og Hustru i et Par Sideværelser paa anden Sal; senere flyttede de ned paa første Etage.

Ruinerne af Gaarden paa Amagertorv solgte Octavius Baadh til Tømmermester Laurits Thrane for 8000 Rdl.³; denne opførte et nyt Hus. Intet Minde om den Hollman-Baadhske Periode er nu tilbage. Brandassurancen fik Baadh udbetalt med 9000 Rdl., idet 20 % fra-droges.

Den 7. September 1796 mistede Octavius Baadh sin Hustru Anna Maria, f. Rosenberg. »Sie war eine vor-treffliche Frau«, skriver Peter Andersen. Baadh havde været nøje knyttet til hende og hendes Slægt, indenfor hvilken han nød stor Tillid; han var saaledes Exekutor i flere af Familiens Boer (f. Eks. efter kgl. Fuldmægtig Anders Rosenberg 1781). Baade han og Hustruen tog sig meget af Slægtens Børn, og efter Hustruens Død an-moder Octavius Baadh Overformynderiet om at indtage 100 Rdl.⁴, som hans afdøde Hustru havde bestemt for hvert af Broderbørnene, Christiane, Anne Marie, An-dreas og Cathrine Elisabeth Dorothea Rosenberg. Selv efterlod han dem ligeledes efter sin Død 100 Rdl. hver⁵.

¹ Landsarkivet, Brandforsikringen. Bilag til Vurderingsforretninger for Kiøbmager Quarter Nr. 22.

² Raadstuearkivet. Skattemandtal.

³ Lundberg S. 152.

⁴ Magistratens Resolutionsprotokol 19. Dec. 1796.

⁵ Magistratens Resolutionsprotokol 5. Februar 1800.

Ogsaa Broderens Børn maatte han yde Bistand. Peter Nicolay tjente ham som Svend i Forretningen; Gotthard Albert, hvem Faderen vilde poussere frem og derfor lod tage juridisk Examen, gjorde Forhaabningerne til Skamme. Den 2. Februar 1798 anmoder Olaus Baadh Magistraten om en Umyndiggørelse af Sønnen, da han »har været uhædlig nok til at falde i saadanne Hænder, der have vidst at benøtte sig af hans Ungdoms Daarlighed ved at laane ham Penge, som han i sin nærværende Stilling ikke behøvede; for nu at forebygge, at Skalkhed ikke skal profitere af dette unge og uerfarne Menneskes Skrøbelighed« — han var da 26 Aar — udbedes hans Umyndiggørelse, hvilken iværksattes samme Dag.

Kort Tid efter maatte Olaus Baadh søge om en ung Slægtning Chr. Schiøtts Umyndiggørelse, og 27. December 1799 blev Onkelen Octavius Hollmann Baadh beskikket som Værge for Gotthard Albert Baadh¹.

Octavius Baadhs grundmurede Stilling havde bevirket, at hans Hjælp ogsaa paakaldtes af Folk udenfor Familien, saaledes blev han 1792 Værge for en Fr. C. Knoblauch.

Medens Octavius Baadh saaledes stod paa sin Anseelses Tinde, naaede Døden ham. Den 1. Februar 1800 blev han ramt af et Slagtilfælde og blev bisat i St. Petri Kirke hos sin Slægt. Svigersønnen noterer om hans Endeligt: »Am Todestage war dieser nicht starcke und daher mit hypochondrie und obstruction geplagte Mann ungewöhnlich munter, fuhr nachmittags um 4 Uhr mit meiner Frau nach seinem Bruder dem Rahts- verwandten Baadh, kam davon in der Dämmerung gegen 6 Uhr zu hause und klagte erstlich gegen 8 Uhr darüber, dass seine rechte Hand Ihm so ungewöhnlich schwer wäre, klopfte nachher nach seinem Mädchen der alten Inger Friskov«, men faldt derpaa lammet om. Nævnte Inger døde 1817, 79 Aar gammel; hun havde tjent Octavius Baadh og hans Forældre i 50 Aar.

Et virksomt Liv var ved Baadhs Død bleven afsluttet og en anseet Borger gaaet bort. Meget tyder paa, at han

¹ Magistratens Resolutionsprotokoller 2. Febr. 1798, 28. Okt. og 27. Decbr. 1799.

ogsaa indenfor sine nærmeste har været i høj Grad respekteret og afholdt; Forholdet til Svogerens Børn er et Tegn paa hans Omsorg for sine paarørende. Sin Forretning havde han drevet i Vejret og bjerget under vanskelige Forhold.

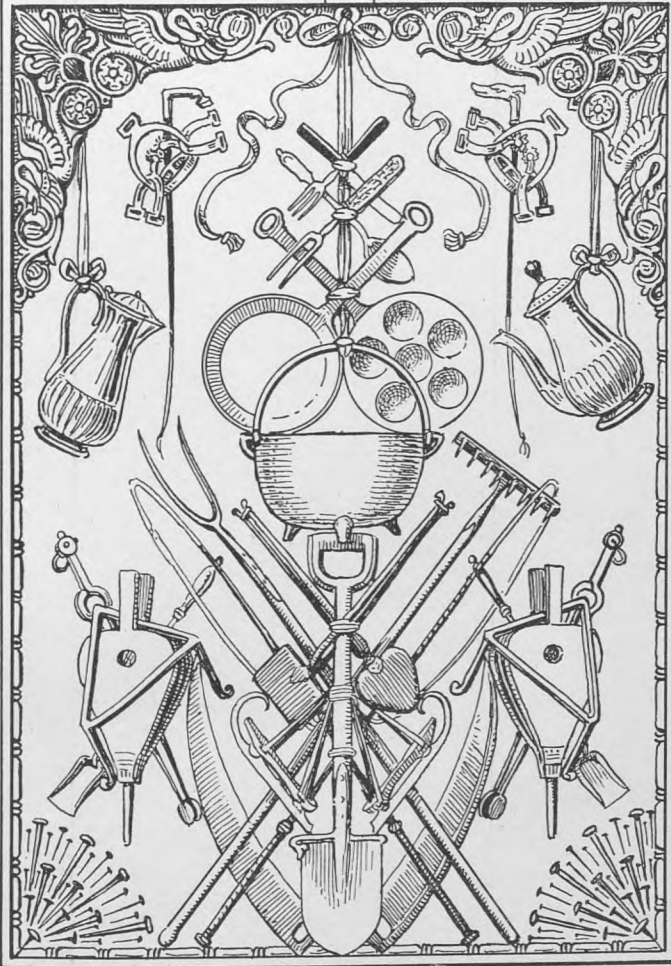
Han døde utvivlsomt som en meget velstaaende Mand.

Baadh & Winther

1800 — 1832

IV

-RXCNR-

DET var et Anfald af Apoplexi, som berøvede Octavius Baadh Livet. Man maa derfor antage, at han før sin pludselige Død ikke har faaet Forretningens Forhold ordnede. Hans Svigersøn PETER ANDERSEN, som da var Amtsforvalter, overtog Boet for sin Hustru som eneste Arving og udbetalte de 400 Rdl., som aabenbart har været lovet Chr. Rosenbergs Børn. At Boet har været rigt, kan man skønne af hele Baadhs Stilling, og et Fingerpeg i den Retning er det vel ogsaa, at Peter Andersen faa Aar efter kunde tage sin Afsked og siden leve som Privatmand. Han blev ganske vist Deputeret i Ober-Brand- og Vand-Commissionen for København, men det gav næppe synderligt Arbejde eller Indtægter. I Extra-Skattemandtallet fra 1810¹ anføres han dog med en aarlig Indkomst paa 4700 Rdl.

Før Octavius Baadhs Død tjente i Boden tre Svende, hvoraf de to havde lært i Forretningen, nemlig Friderich Winther og Peter Nicolay Baadh. Det har muligvis været Meningen, at Nevøen skulde overtage Handelen, men det skete ikke af Grunde, som nu kun kan anes.

PETER NICOLAY BAADH OG FRIDERICH WINTHER

FRIDERICH WINTHER var utvivlsomt Søn af en af Baadhs Laugsbrødre, af Urtekræmmeren Mathias Winther, som havde staaet i Lære hos Laugets berømmede Oldermænd Niels Titchen og blev indskreven som Svend 1744, trods det at han allerede var udlært 1740, og nedsatte sig som Urtekræmmer 1748. Thi Trinitatis

¹ Rigsarkivet.

Kirkebog¹ melder, at »4. Sept. 1758 havde Monsr. Matthias Winther, Urtekræmmer, og kiæreste Inger Nielsdatter paa Rosengaarden et Barn til Daaben, kaldet Friderich«. Fadderne var dels Medlemmer af Titchens, dels af Brygger Knaps Familie. Han er den eneste af det Navn, som det paa den Tid har været muligt at finde i Københavns Kirkebøger, og Theorien om, at dette Barn er identisk med Svenden hos Octavius Baadh, bekræftes derved, at dennes ældste Søn fik Navnet Mathias.

Friderich Winther kom i Lære 1. Januar 1773 og blev Svend 1780, i hvilken Anledning han underskrev

*Mathias og Svend Baadh - Friderich Winther
søn af Matthias Winther, Urtekræmmer, kaldet paa den Tid
saa Rosengaarden. Fadderne, dels Medlemmer af Titchens og
dels af Brygger Knaps Familie. Han er den eneste af det Navn,
som det paa den Tid har været muligt at finde i Københavns
Kirkebøger, og Theorien om, at dette Barn er identisk med
Svenden hos Octavius Baadh, bekræftes derved, at dennes
ældste Søn fik Navnet Mathias.*

Friderich Winther

Friderich Winthers Svendeforpligt.

vedstaaende Svendeløfte². Senere er han stadig opført som Svend hos Octavius Baadh.

Hvad PETER NICOLAY BAADH angaar, saa forløb hans Liv saaledes, at han fødtes 9. April 1770 som Olaus Baadhs ældste Søn; Onkelen Octavius Hollmann Baadh var en af Fadderne ved hans Daab. Allerede i Isenkræmmerens Mandtal 1785 findes han opført som Lærling, og fra 1792 nævnes han sammesteds som Svend; men der er enkelte Smaatræk, som bringer en til at stille det Spørgsmaal, om ikke hele hans Lære- og Svendetid hos Onkelen i Hovedsagen har været en Slags Proforma-Ordning; thi det ret usædvanlige Tilfælde er indtraadt, at han ikke er bleven indført i Svendebogen, og da han

¹ Landsarkivet.

² Laugets Svendeprotokol IX, pag. 233.

delige Driftsudgifter. De to Kompagnoner behøvede ikke hver to Aktier i Raadvaddam, og de skulde kun sammen betale de aarlige Tilskud til Driften.

I hvert Fald blev Kompagniskabet snart en Kendsgerning; begge indstillede sig samtidig den 19. Februar til Interessentexamen¹, ved hvilken selve Raadmand Olaus Baadh paa Magistratens Vegne præsiderede og deltog i Examinationen, og de underskrev den følgende 21. Februar 1800 deres Laugsløfte; dermed var Firmaet Baadh og Winther traadt i Kraft. De særlige Forpligtelser, de maatte indgaa, drejer sig om Aktionærforholdet til Raadvaddam, idet de maatte love, hvis de opløste Kompagniet, og hver begyndte sin Forretning, da hver

*Jeg Peter Nicolay Baadh søn for Carl Sjøhantværgs sønhen for min
) Svendebods sønnesøn O. N. Baadh, som først var forflyttet
 mig for at indvise mig i Huset som Svend, der senere forsvandt. Aus min
 i i Globus til Næstads 1799, for resten af Opholdet i Svendebods
 og lige som Svendebods sønnesøn, der senere forsvandt. Aus min
 i i Globus til Næstads 1799, for resten af Opholdet i Svendebods
 indprintet i den Bog. København den 18. Juli 1800.*
 Peter Nicolay Baadh

Peter Nicolay Baadhs Svendeforpligt.

at skaffe sig 2 Aktier. Det var ikke gaaet helt let for Peter Nicolay Baadh at blive indtaget i Lauget, da han ikke var bleven indført i Svendebogen. Han maatte derfor, et Par Dage før Examinationen, lade sig indskrive som Svend og erlægge en Bøde paa 10 Rdl. til Lauget.

Men da han var bleven Interessent, blev han hurtigt anvendt i Laugets Tjeneste. Den 18. Juni 1801 fik han den ubehagelige Opgave at inkvirere om ulovlig Handel, og da han havde udfyldt sit Hverv, maatte Friderich Winther 1802 indtræde i hans Sted; ved Winthers Afgang betakkedes han erkendtligt for sin udviste Flid².

Der er i Laugets Protokoller fra denne Tid kun lidt, som minder Læseren om de bevægede Dage i Aarhundredets Begyndelse. En Bidragsliste til de saarede efter Slaget paa Rheden beretter, at Lauget kun tegnede sig for 409 Rdl., hvoraf de to Kompagnoner tilsammen

¹ Laugsprotokol V, fol. 465.

² Laugsprotokol VI, pag. 20, 55, 110.

bidrog 5 Rdl.¹; lignende Summer ydedes af de andre Kræmmere, hvilket virker besynderligt, naar man erindrer, at Laugets Medlemmer næppe 10 Aar før ved Christiansborg Slots Brand tegnede sig for 2350 Rdl.; Octavius Baadh saaledes for 100 Rdl.²

Maaske var det Tiderne, som var blevne fattigere, maaske var Forretningen ved Baadh og Winthers Overtagelse gaaet tilbage.

Men satte Landets ydre Begivenheder ikke Laugsbrødrenes Sind i Bevægelse, var de saa meget desto mere optagne af Laugets indre Forhold. De fælles økonomiske Interesser, hvorved Isenkræmmerne var bundne til de Fabrikker, som de var tvungne Parthavere i, havde indenfor Lauget delvist afsondret dem fra Urtekræmmerne; de dannede en fast Gruppe mellem Laugsbrødrene. Og alt som Handelens Former og Veje gennem Tiderne ændredes, fjernedes Isenkræmmernes Interesser mere og mere fra Urtekræmmernes. Det var tilsidst bleven Skik, at Oldermændene i specielle Sager vedrørende Isenkræmmerne altid afæskede Raadvadams Direktion dens Erklæring. Og da Direktionen valgtes af alle Isenkræmmerne, var der saaledes dannet en afsluttet Gruppe Laugsbrødre med deres specielle Interesser og særlige Repræsentation.

Men ikke tilfreds hermed, indsendte Isenkræmmerne den 31. Maj 1803³ til Kongen en af 24 handlende underskrevet Ansøgning om at blive udskilt fra Urtekræmmerne som særligt Laug; Oldermændene satte sig ikke aabenlyst herimod, men gjorde opmærksom paa, at de 24 Ansøgere tilsammen kun havde 19 Boder; Kanceliet afviste dog Sagen⁴.

I disse Forhandlinger deltog de to Compagnoner sammen med deres Kolleger og skrev hver sit Navn under Ansøgningen; ellers ser man som Regel, at de altid underskriver med Firmanavnet »Baadh og Winther«.

I den gamle Bod havde JOHAN CHRISTIAN EBBESEN,

¹ Laugsprotokol VI, pag. 15

² Laugsprotokol V, fol. 303 b. »Frivillig Subscription af Urte- og Isenkræmmerlaugets Interessentere i Anledning af det d. 26de Febr. 1794 uhældige og for hver veltænkende Borger og undersøgt saa smertelige Tildragelse.«

³ Urte- og Isenkræmmerlaugets Protokol VI, pag. 124.

⁴ Rigsarkivet. Brevbog for 2. Departement. 1803. 10. Sept. Nr. 1971.

der havde lært hos Peter Faber og senere dannede Firmaet »Ebbesen & Selmer«, været den tredje Svend; efter de andres Overtagelse af Boden blev han nogen Tid hos dem, men maatte rejse, efterat en St. Hansdag 1800 antaget Lærling FRANTZ PETER THOMSEN var bleven nogenlunde husvant. Thomsen blev 20. Juni 1807 indskreven som Svend i Lauget, men blev ingensinde Interessent. Allerede 1806 nævnes han dog i Mandtallet som Svend¹. Endnu i 1813 opføres han som Svend hos Baadh & Winther.

Fællesskabet fik en brat Afslutning. Allerede den 29. September 1805 afgik Peter Nicolay Baadh ved Døden af Slimfeber (Lungebetændelse), som Kirkebogen meddeler. Han blev kun 35 Aar gammel². Da han var ugift, hans Fader endnu levede, og hans Søskende var voksne, fandt der ingen offentlig Skiftebehandling Sted; man har derfor ingen Oplysning om hans økonomiske Stilling.

Med Peter Nicolay Baadh ophørte den Slægt, der gennem snart 100 Aar havde drevet Isenboden, at have Part og Del i dens Drift. Navnet førtes dog stadig videre, saa længe en af Wintherne havde Ledelsen af Forretningen.

FORRETNINGEN I FRIDERICH WINTHERS TID

Peter Nicolay Baadhs Død har utvivlsomt været et alvorligt Uheld for Fr. Winther. Efter alt at dømme har der staaet en Del fremmede Penge i Forretningen. At træffe en Overenskomst med Kreditorerne var da den første Opgave, men da Hovedkreditor var hans forrige Chefs Svigersøn Peter Andersen, som havde overladt ham Aktierne i Raadvaddams Fabrikker, og som var en rig Mand, er Forholdet til Baadhs Arvinger vel bleven løst paa en ikke altfor generende Maade. Friderich Winther fortsatte i hvert Fald Firmaet som Eneindehaver.

¹ Kgl. Bibliothek. Ny kgl. Samling. Fol. 382 i, Nr. II. Isenkræmmernes Svendeprotokol pag. 300. Jfr. samme Saml. Fol. 382 ab, Nr. IX. Urte- og Isenkræmmernes Svendeprotokol pag. 312.

² Landsarkivet. St. Petri Begravelsesprotokol.

Boden paa Købmagergade havde i Kælderen et Gulvfladeindhold paa henved 60 Kvadrat-Alen, og Stueetagen havde en Udstrækning paa 350 Kv.-Alen¹. — Da imidlertid Peter Andersen i 1805 solgte Ejendommen for 20.000 Rdl. til Sekretær Philip Hane, flyttede Winther bort derfra; Forholdene har været for store.

Han havde fundet sig et bekvemt Hus ganske nær derved, nemlig i Silkegade, nuværende Nr. 4, daværende Kiøbmagerkvarter Nr. 48, gl. Nr. 67. — Ejendommen havde igennem det 18. Aarhundrede hyppigt skiftet Ejer. Efter Branden 1728 havde Rødemesteren Henrich Hoe ladet den vurdere (4500 Rdl.) og derefter assurere for 3500 Rdl. Han solgte den imidlertid i 1747 til Hofkunstdrejer Lorentz Spengler, Kunstkammerets berømmelige Inspektør og Forvalter, som 1765 forhøjede Assurancesummen med 3000 Rdl., formentlig paa Grund af en Del Forbedringer. Da han imidlertid 1776 erhvervede Ejendommen, hvor nu Bikuben ligger, og flyttede derhen, kom Gaarden over paa andre Hænder og skiftede den følgende Tid hyppigt Ejer. 1796 var det Juvelereren Pierre Frontin, som ejede Huset, 1804 Meubelhandleren David Moyel og 1807 endelig de to Skolebestyrere Herman Jacob Bing og Levi Isaac Kalisch, som de følgende Aar foretog ret store Ombygninger, hvorved Værdien bragtes i Vejret, saa at Ejendommen 1814 sættes til 16.000 Rdl.² Fladeindholdet af Stueetagen var 1812 ca. 175 Kv.-Alen.

Herhen flyttede Friderich Winther 1806 sin Butik og sit Lager.

Begyndelsen af 18. Aarhundrede var en haard Tid for Detailhandlerne. Krigen med England havde gjort Fremskaffelsen af Handelsvarer meget besværlig; thi Indførslen af fjendtlige Fabrikater var pure forbudt, og omvendt nedlagde Napoleon Forbud mod, at Varer fra Solingen o. s. v. udførtes over de Grænser, Franskmandene havde besat.³

Københavns Bombardement havde ødelagt store Værdier, og selvom Genopførelsen af de nedskudte Huse

¹ Raadstuearkivet. Ildstedskatten. 1812. Købmagerkvarter Nr. 16.

² Landsarkivet. Københavns Brandforsikring. Police Nr. 972.

³ Isenkræmmernes første Brevbog. pag. 155, 8. Oct. 1811.

havde givet Isenkræmmerne nogen Fortjeneste, lammedes deres Initiativ ganske af Pengevanskelighederne. En Mængde privilegerede Handelsmænd dukkede op — fra 1809 til 1819 fik saaledes 18 Personer Dispensationer vedrørende Isenkramhandelen — og Armodens sædvanlige Følgesvende, de omstrejfende Gadehandlere, florerede i en utrolig Grad; specielt gennempløjedes Byen af ganske unge Piger, som ved lidt Smaasjakren søgte at redde sig tilstrækkeligt til deres og deres Families Ophold; ja de drev endog deres Frækhed saa vidt, at de tog Stade udenfor Butikkerne og antastede alle Kunder. Af Frygt for Opløb vilde Politimesteren ikke »gøre Jagt« paa disse Pigeboern, men kun tiltale dem, naar deres Navn og Bopæl opgaves ham; det hjalp dog noget, da Oldemanden meddelte Politiaassistenten, at Lauget frafaldt Krav paa de Varer, som konfiskeredes; de skulde alene tilfalde Betjentene.¹

Endelig havde Handelens Udvikling og Specialisering medført, at Isenkræmmerne saa sig truede fra alle Sider. Haandværkerne krævede Ret til at holde aaben Bod med deres Varer; specielt sagkyndige Folk aabnede, i Ly af Privilegier, Musikhandler, hvor Instrumenter og Strenge solgtes; Klædehandlerne forhandlede Damepynt, selv om den var lavet af Metal; Thehandlerne falholdt Papir og Lak, og Galanterihandlerne holdt Lager af alle de lettere Isenkramvarer. Den ny Tid var tilbøjelig til at sætte Grænserne mellem de handlende efter Varernes Formaal, den gamle Tid havde givet Privilegierne efter Varernes Stof. Der var derfor altid Uroligheder. En indviklet Dom blev afsagt i Anledning af en Strid om Dametasker, idet det blev fastslaaet, at Tøjtasker maatte alene Klædekræmmerne sælge, Tasker med Metallaas og Indfatning begge Parter, men Lædertasker kun Isenkræmmerne.

Under disse Forhold kom der altfor mange Konkurrenter til Isenkræmmernes Handel, og det blev for mange Laugsbrødre besværligt at holde Forretningen i Gang, saa talrige Falliter indtraf.

At Fr. Winther allerede 1806 flyttede hen til en min-

¹ Laugets anden Brevbog, pag. 31, 123, 165.

dre og mere afsides liggende Butik, tyder paa, at Forretningen allerede da havde Vanskeligheder, og de Oplysninger, Nutiden har kunnet komme i Besiddelse af, men som dog har en noget tilfældig Karakter, rokker ikke dette Indtryk. Da Lauget saaledes 1812 søger om Indførselstilladelse¹ for adskillige Smaating, som ikke fabrikeredes her i Landet, og de forskellige Isenkræmmere derfor opgiver, hvad de venter aarligt at kunne sælge, lyder de 14 Kræmmers Ønskeseddel paa 588 Gros Fingerbøller, 70 Gros Syringe, 74²/₃ Dusin Fioliner og 646 Dusin Fløjter, hvoraf »Baadh og Winther« kun skriver sig for henholdsvis 18 og 4 Gros og ¹/₂ og 48 Dusin.

Men maaske var det særlig sværere Varer, Firmaet den Gang lagde Vægt paa; i en Erklæring fra Fr. Winther, til Oplysning for Magistraten, meddeles det, at hans Firma i 1810 har købt Jernplader fra Frederiksværk til en samlet Vægt af 7 Sk. 4 L 6 Pund, og i de 2 første Maaneder af 1811 til 4 Sk. 1 L 1 Pund.²

At han har drevet en Forretning, som kun var af ringe Størrelse, fremgaar endvidere af, at da Raadvad-dam 1806 kræver Extratilskud, og 8 af Interessenterne fritages paa Grund af deres ringe Forbrug af Fabrikater, er Winther vel mellem de resterende 12 Kræmmere, som maa bære Byrderne³; men da man i Slutningen af nævnte Aar søgte at fastsætte en bestemt maanedlig Sum, for hvilken Interessenterne skulde tage Varer, og der paalignes et Firma 150 Rdl., fem 100 Rdl., et 60 Rdl., to 50 Rdl. og tre 30 Rdl. D. C., er Winther klassificeret blandt de sidste.

Om hans økonomiske Vilkaar er endelig Extraskattekommissionen for Indkomstskats Ansættelse oplysende; han taxeres 1810 til 1200 Rdl.s Indkomst og maa betale 44 Rdl. i Indtægtsskat.⁴

I Forretningen havde Friderich Winther den første Tid til Hjælp Svenden F. P. Thomsen; senere kom HANS JØRGEN HOLSTEBRØE i Lære. Dennes Lærekontrakt

¹ Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. Folio Nr. 382 i, III. Isenkræmmer-Laugets første Brevbog, pag. 235.

² Laugets første Brevbog p. 133.

³ Galle og Høyer p. 199 f.

⁴ Rigsarkivet.

udløb 1. Januar 1813, og 18. Marts følgende Aar blev han indskreven som Svend i Lauget¹; siden blev han 1820 Interessent, havde Forretning i Vimmelskafte og var 1829 første Direktør for Raadvaddam. Han var unge Winthers Kurator og Forlover ved hans Bryllup.

Den næste Dreng, som antoges til Oplæring, var PETER GOTTFRED TRESCHOW, en Søn af en Lakfabrikør J. F. Treschow; han skulde tjene fra 1. August 1814 til 1. August 1821, men blev aldrig indskreven som Svend.² — Den 31. Marts 1815 sluttede Winther en ny Lærekontrakt, nemlig med FREDERIK GENRICH.

Da selve Kontrakten giver et godt Billede af en Lærlings Stilling paa denne Tid, gengives den her efter Drengbogens Afskrift:

»Jeg underskrevne FREDERICH WINTHER, Issenkræmmer og Borger her i Staden, tilstaaer herved at have antaget Frederich Genrich, barnfødt i Kiøbenhavn, for ved min Bod og Handel, som føres under Firma Baadh & Winther samt deraf dependierende Forretninger, at lære paa Issenkrammen, udi Sex efter hinanden følgende Aar, hvilken Lære tager sin Begyndelse 1ste Januari 1815 og endes 1ste Januari 1821.

Udi bemeldte Tid forsyner jeg ham med fornøden Underholdning, Huus og Vask, Saa og efter udstandne Lære-Aar giver jeg ham en anstændig Æres Klædning, med hvad videre jeg efter hans befundne Opførsel finder billigt at meddele ham.

Tillige forbinder ieg mig end videre til, at lade ham lære de befalede Lærdomme ifølge Laugs-Artiklernes Bydende af 5te Juni 1807 § 20, samt endelig derefter ved Contractens Udløb at udskrive ham som Svend.

Derimod forpligter ieg FREDERICH GENRICH mig herved at tiene forbemeldte min Principal Frederich Winther udi ommeldte Sex Aar, troe og lydig, holde mig i alt, hvad mig anfortroes til Taushed, i alt søge hans Gavn og Beste og forebygge alt, mig er mulig, som kan blive ham til Skade; ikke uden Tilladelse at gaae ud,

¹ Isenkræmmernes Dreng- og Svendeprotokol p. 304.

² Isenkræmmerlaugets Drengbog pag. 39.

ey heller søge nogen utilladelig Omgang, men stedse i alle mine Foretagender, saavel i som uden for huus, samt i hans Nærværelse, som og Fraværelse, have mine Pligters Opfyldelse mod Gud og Mennsker, og en god Samvittigheds Bevarelse til mine Bestræbelsers sande Formaal.

Og underkaster ieg mig i øvrigt i alle Maader de af Hans Majestæt Allernaadigst meddelte Laugsartikler af 5te Junij 1807 den 22 og 23 §, saavidt samme er Svende og Drengede vedkommende til allerunderdanigst Efterlevelse, for hvilke Pligters Opfyldelse min Sted-Fader Meelhandler C. Krarup som Cautionist indestaar og herpaa underskriver. Denne Contract underskrives og forsegles hermed af os alle tree. Originalen beholder ieg Frederich Winther og en ligelydende Copie meddeles mig Frederich Genrich.

Kiøbenhavn d. 31 Martii 1815.

Frederich Winther.

C. Krarup.

Frederich Genrich.«

Genrich blev 14. Februar 1821 examineret og indskreven som Svend »med god Character«; den 26. September 1827 indtoges han som Interessent i Lauget, men hans Forretning blev aldrig særlig stor.¹

Den følgende Lærling hos »Baadh & Winther« var ingen anden end Fr. Winthers Søn MATHIAS FREDERIK OCTAVIUS WINTHER; han indskreves 1. Maj 1822.

I 1824 lod Fr. Winther hele to Drengede indskrive, nemlig dels sin Hustrus Brodersøn ARNT FERDINANT MARTIN², født 1807, som skulde tjene i 5 Aar til 1. Januar 1829, dels CARL DOMINICUS CREEMERS, født 1808 i København, med samme Læretid. Den førstnævnte aflagde ikke Prøve som Svend før 22. April 1836 og blev aldrig selvstændig. Den sidstnævnte lod sig allerede 6. Maj 1829 indtegne som Svend og 4. Juni 1835 som Interessent i Lauget. Han drev Forretning i Nygade, gik fallit 1854 og døde 1887.³

¹ Isenkræmmerlaugets Drengede pag. 42, 306. — Laugsprotokol pag. 71, 77.

² Drengede pag. 121, 315.

³ Drengede pag. 117, 311. — Laugsprotokol pag. 93.

FRIDERICH WINTHERS STILLING I LAUGET OG TIL RAADVADDAM

Det er ovenfor omtalt, at der ingenlunde herskede noget hjerteligt Forhold mellem Urtekræmmerne og Isenkræmmerne indenfor Lauget; de sidstnævnte følte sig tilsidesatte i Laugsstyrelsen, og da de alle var tvungne Aktionærer i Raadvaddam, var denne Fabriks blandt Isenkræmmerne indbyrdes valgte Direktører bleven deres faste Tillidsmænd i alle Sager, der vedrørte deres Metier. En Udskillelse fra Urtekræmmerne var tidligere søgt iværksat, men Kancelliet havde afvist Sagen som ubeføjet¹.

Kancelliets Afslag var falden Isenkræmmerne for Brystet; Direktionen for Raadvaddam tog da Affaire, og Faber, Mossin og Heining rettede atter den 13. April 1804 en indtrængende Ansøgning til Kancelliet om Laugets Deling². Disse Folk, der bag sig havde en stor Fabrik, som var af afgørende Betydning for Landets Forsyning med Redskaber, og hvori Staten i meget høj Grad var pekuniært interesseret, havde mere Held med sig. Da de bestemt betonedede, at Isenkræmmerne hverken ønskede en Udvidelse af Privilegierne eller en Forurettelse af Urtekræmmerne, men blot Ret til selv at varetage deres egne Sager, blev Anmodningen velvilligt optaget til Undersøgelse, og under 20. Juli 1804 resolverede Kongen, paa Kancelliets Forestilling, at Isenkræmmerne maatte danne et selvstændigt Laug².

Samtidig opfordredes Isenkræmmerne til at indsende et Forslag til de nye Privilegier, og efter at dette Udkast havde faaet alles Underskrift (ogsaa »Baadh & Winther«s) den 19. Maj 1806, gik Kancelliet i Gang med Sagens Behandling. Alle mulige Laug, som kunde have Interesse i de nye Privilegier, fik Erklæring afæsket; da imidlertid Isenkræmmerne kun havde medtaget, hvad de gamle Privilegier fastslog, suppleret med nogle faa Bestemmelser vedrørende Laugets Styrelse efter den da almen gældende Praxis, og da de viste sig imøde-

¹ Se ovenfor S. 119.

² Rigsarkivet. 2. Departements Forestillingsprotokol 1804. pag. 739.

kommende i enkelte Detailspørgsmaal, fik de 5. Juni 1807 kgl. Konfirmation paa de nye Privilegier¹.

Urtekræmmerlauget var fornærmet, men, bøjende sig for Bestemmelsens Realitet, gjorde det formelle Vanskeligheder og nægtede at forhandle med den af Isenkræmmerne valgte Delegation, — da ingen Magistratsperson havde været nærværende ved Valghandlingen!

Medens Striden rasede om dette Punkt, skete den Katastrofe i dansk Historie, som endte med Københavns Bombardement. Den 12. August afgav Magistraten sin Betænkning til Kancelliet i Sagen, den 16. gik Englænderne i Land ved Vedbæk.

Som ventelig bragte Landets Ulykker en ydre Forsoning; Kancelliet traf et Aar senere Afgørelse i Isenkræmmerens Favør, og den 30. Juni 1808 fandt Laugenes Adskillelse Sted². Den 28. Juli holdtes det første Laugsmøde indenfor Isenkræmmerlauget.

Det nye Laug var ingenlunde nogen stor Korporation; i Fr. Winthers Tid naaede det højst op paa c. 30 Interessenter, Enker og Fallenter medregnede; der var stadig næppe mere end c. 15 virkelige Isenkræmmere med regulære, leveringsdygtige Boder, saa Chancerne for driftige handlende var ikke smaa, trods de Gøner, Gadehandelen og Regeringens rigeligt uddelte Privilegier forvoldte.

Heller ikke Frederik VI's Tid saa med blide Øjne til Handelslaugene, og hvad man før kun sjældent traf i Regeringskontorerne, den brøsigke Bureaukrativigtighed, viser sig nu overalt. Da Lauget saaledes i Anledning af Toldforbudet af 14. October 1808 forespurgte den kgl. Fabrik-Direction, hvor i Kongens Riger man fabrikerede en Del Varer som Grifler og Skoletavler, Violiner, Fiskerkroge, Fingerbøl o. s. v., hvis Indførsel var forbudt, erholdt Lauget kun følgende Svar, »at det maae ansees for nødvendigt og passende, at Lauget først oplyser og forklarer, hvilke Midler der ere anvendte for at forskaffe de behøvende Varer i Landet selv«³, hvad der dog ikke forhindrede General-

¹ Rigsarkivet. 2. Departements Registrant. 1807. — Fol. 206 b. — Nr. 693 med Bilag.

² Urtekræmmerlaugets Protokol VI, pag. 372.

³ Isenkræmmerlaugets første Brevbog pag. 62. 22. Juli 1809.

Toldkammeret i den 9. September at bevillige Indførselstilladelsen. Og da Oldermænden 1817 henstillede til Politimester Hvidberg i Lighed med hans Forgængere at lade Betjentene skride ind mod Gadehandlerne, som krænkede Laugets Eneret, modtog han Svaret, at »om Politiet i 1808 har foretaget sig saadanne Paagribelser, da er saadant sikkert ikke sket af Hensyn til Isenkræmmerlauget, men af andre Aarsager«¹.

Denne overlegne Behandling fra de offentlige Kontorers Side kom ogsaa til Orde i en Sag, som Lauget havde med en ny Klasse af Galanterihandlere, »Nürnbergkræmmerne«; det var de handlende Blanckensteiner og Søn, Jacob Hois og Granelli, hvem Isenkræmmerne lod tiltale for Krænkelse af Laugets Privilegier, og som derfor søgte Kongens Beskyttelse for deres Handel, idet de henviste til en Række Erklæringer fra kendte Folk og Institutioner om, at de nu var de eneste som solgte de Sager, de var anklagede for at handle med, eller at de havde de bedste Varer; blandt de attesterende Kunder var de kgl. Militærinstituter (Tegnematriel), Bogbinderlaugets Oldermænd (farvet Papir), Døvstummeinstituttet (hvis Fabrikater de forhandlede) og Signaltelegrafien (Kikkerter). Trods Laugets udtrykkelige Protest bestemte Kancelliet, at hvis Nürnbergerkræmmerne vilde erlægge 1000 Rdl. D. C. til Kongens nærmere Bestemmelse, skulde de være berettigede til at lade sig indtage i Lauget². Lauget saa derved deres Interesser ofrede for en relativt ubetydelig Pengesum. Ansøgerne indtoges i Lauget, og Blanckensteiner blev endog 1818—1823 Laugets Oldermænd.

Selv denne Tilgang til Lauget hindrede ikke privilegeredes Konkurrence. Der er uendelige Klager til Politiretten fra Lauget, og med Triumf fremhæver Oldermænden 1820, at han har faaet Vexellerer R. Henriques straffet, fordi han har solgt forgyldte Knapper, og 1824, at Fr. Winthers forrige Vært Bing er bleven overbevist om at have solgt Isenkram og er ifaldet en Bøde; han havde 1819 søgt Kongen om Tilladelse til at sælge

¹ Isenkræmmerens anden Brevbog pag. 31.

² Kgl. Resolution af 9. Juli 1812. — Laugets Protokol, pag. 24 og første Brevbog, pag. 176, 219.

Skrivematerialier, medens hans Kompagnon og Kollega Kalisch ønskede en Tallotterikollektion. — I det hele taget havde Lauget et godt Øje til Jøderne, hvilket viser sig under Jødefejden 1819, da man meddeler, at man vel, som sømmeligt var, har gjort alt for at hindre, at nogen af ens Husstand deltog i Optøjerne, men vil benytte Lejligheden til at paapege, at Jøderne med deres Snighandel var en Kræftskade for Handelsordningen.¹

Et Strejfflys over Tidens Smag kaster en Ansøgning fra 1817 fra den spanske Officer Pierre Perego, som vil have Lov til at sælge nogle af ham selv forfærdigede Papiersager: Syæsker, Templer, Bakker, Ruiner, Smaahuse, Ridiculer, forskellige Slags smaa Æsker m. v.²

I Laugets Kamp imod Konkurrenter og Autoriteternes Vrangvillie havde man kun een Trumf paa Haanden, Raadvaddam; men dette Kort udspillede ogsaa stadig, og Understregningen af, hvad denne Fabrik kostede Lauget, lød i alle Tonearter og til enhver Tid.

Driftens Vedligeholdelse var en Betingelse for Opretholdelsen af Laugets Privilegier; det var nødvendigt, at Fabrikken arbejdede. Men det er ovenfor omtalt, at Fabrikationen paa ingen Maade dreves efter sunde, merkantile Synsmaader, hvorved Varerne afregnedes til den Værdi, de virkelig kostede; men de leveredes for billigere Priser, saa Fabrikken hvert Aar gav et Underskud, som Interessenterne maatte dække; desuden var dens økonomiske Konsolidering miserabel, der manglede en passende Driftkapital, og Direktøren maatte stadig lægge Penge ud. Forholdene havde paa ingen Maade forbedret sig siden Octavius Baadhs Tid. Hvert Interessentmøde betød Direktionens Tiggergang efter Kontanter.

Det var saaledes sørgelige Forhold at være Direktør under. Den 27. Dec. 1809 tiltraadte Friderich Winther denne Stilling, og han beklædte den under hele Pengekrisen, til han 20. Dec. 1815 trak sig tilbage.

Mangelen paa ordentlige Tilførsler af Raamateriale og

¹ Laugets anden Brevbog, pag. 89.

² Laugets anden Brevbog, fol. 28, 34.

Kul lagde Fabrikken store Hindringer i Vejen. Lige saa ødelæggende som Pengemængden var Prisernes Stigning. I 1808 kostede en Læst Kul 200—260 Rdl., mens den ordinært kunde faas for 28—34 Rdl., og et Skip-pund Jern, der under normale Forhold stod i 14—16 Rdl., steg til 24—28 Rdl. Ja i Oktober 1813 var Pri-serne paa gammel Messing, Malm og Bly henholdsvis 3200, 2560 og 1280 Rdl. D. C. pr. Sk^ø, medens de en Maaned senere noteredes i henholdsvis 1920 (2920?), 2240 og 640 Rdl.¹ Men Penge var dengang ikke meget værd; Fabrikken betalte saaledes 1200 Rdl. D. C. for et Stakit om en Arbejderhave, og Arbejderne krævede en aarlig Løn paa c. 15.000 Rdl. D. C. Det var ikke muntre Forhold at administrere et stort Foretagende under.

Hvorledes Direktionen red Stormen af, og om Win-ther har ydet nogen særlig Indsats, kan nu ikke oplyses; men Fabrikken existerede dog og var delvis i Gang, da Krisen var ovre, ja den var endog forbedret med en ny, stor Vandhammer efter tysk Mønster.

Nogle Tal for Produktionen i Aarene før Krisen viser, trods Pengenes faldende Værdi, at Produktionen steg. Der fabrikeredes i 1805 for 14.026 Rdl., i 1806 for 13.862 Rdl., i 1807 for 18.888 Rdl., i 1808 for 22.722 Rdl., i 1809 for 37.935 Rdl., i 1810 for 52.775 Rdl., 1811 for 93.088 Rdl., i 1812 for 173.724 Rdl. D. C. I 1813 maatte Fabrik-ken standse for nogen Tid.²

Kun i Kriseaarene gav Fabrikken Overskud, men det blev hurtigt spist op. I 1809 beskæftigede den 150 Personer. Fabrikens Værdi blev 1808 sat til 300.000 Rdl., efter Krisen blev den taxeret, og Bygningerne sat-tes da til 126.000 Rdl. r. S., medens den c. 1822 af andre regnedes for højst 100.000 Rdl. værd.³ I Fabrikkerne indestod c. 78.000 Rdl., deraf 63.750 Rdl. til de konge-lige Kasser. Foretagendet var saaledes tilsyneladende godt. Men Driften krævede aarlige Tilskud fra Interes-senterne, gennemsnitlig en 300 Rdl. rede Sølv fra hver.

Naar nu nye Interessenter skulde indtages, og der derfor skulde udstedes nye Aktier, blev det stadig et

¹ Isenkræmmer-Laugets første Brevbog, pag. 32, 314.

² Laugets første Brevbog, pag. 190.

³ Laugets første Brevbog, pag. 7, anden Brevbog, pag. 183, 173.

Stridsspørgsmaal, hvor meget de nyindtraadte skulde betale. Aktierne selv kostede kun 300 Rdl. Stykket, men de ældre Interessenter forlangte, at de nye desuden skulde yde de samme Tilskud, som de i Tidernes Løb havde betalt, og som kunde stige til c. 6000 Rdl. pr. Interessent.

Medens hele Lauget efter en Debat blev enig om, at de ny skulde betale 126.000 (Vurderingen) + 20,000 (Varelageret) ÷ 78.000 (Gælden): 21 (Interessenternes Antal) = c. 3000 Rdl., indtog Oldermænden Blanckenstein, som sent var indkommet, et andet Standpunkt, idet han ansaa Fabrikkens Værdi for mindre end de taxerede 126.000 og derfor mente, at 1500—2000 Rdl. var Aktiernes rette Værd. Forbitrelsen i Lauget mod Oldermænden var stor og Hoveringen stærk, da Danske Kancelli 22. Juli 1822 resolverede, at 2 Aktiers Værdi (hver ny Interessents Part) skulde sættes til 3000 Rdl. r. S.

Hele Spørgsmaalet var jo vanskeligt at løse paa en retfærdig Maade. Afgørelsen var uholdbar, idet det hele drejede sig om en Fantasiværdi, fordi Fabrikkens Assurance-Værdi ikke kunde gøre Udslaget, naar Foretagendet ikke kunde forrente Kapitalen, men aarlig krævede Tilskud. Paa den anden Side kunde Tilskuddene ogsaa betragtes som en særlig Skat, lagt paa Isenkræmmernæringen, hvorved de handlende fritoges for Konkurrence, og Praxis viste, at de fleste Isenkræmmere trods Tilskuddene blev holdne Mænd.

Fr. Winther nød indenfor Lauget en vis Anseelse; det bestemtes 27. Sep. 1816¹, at der ved Siden af Direktorerne skulde indsættes et Repræsentantskab; heri fik han 1819 Sæde, og han beklædte denne Post til 1827.

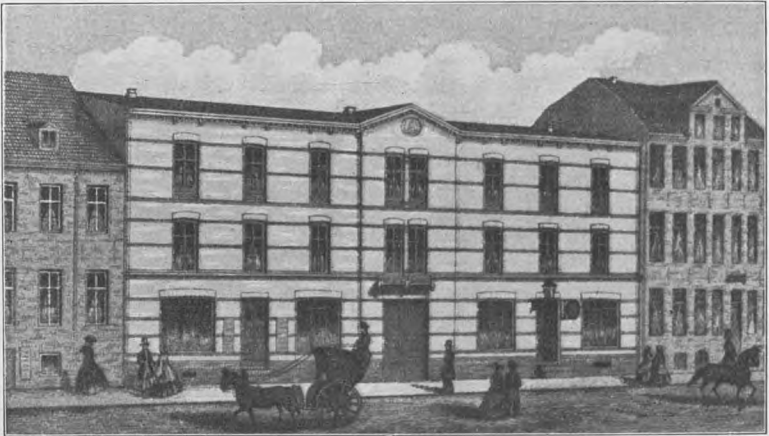
I Lauget valgtes han 1813 til Bisidder, og mens Oldermænd og Bisiddere stadig skiftede, beholdt han denne Plads helt til 2. Nov. 1825. En Gang fik han en Stemme ved et Oldermændsvalg (1821). Som Direktør, Repræsentant og Bisidder virkede Fr. Winther saaledes i 18 Aar fra 1809—27 for sine Fagfællers Interesser.

¹ Galle og Hoyer: pag. 217.

FRIDERICH WINTHERS SIDSTE AAR

Konjunkturerne var som sagt, trods alt, gode for Isenkræmmerne; ogsaa Fr. Winther arbejdede sig op, saa han, der tidligere regnedes til dem, man kun kunde paalægge de letteste Byrder, i 1825 anføres mellem de 7 højest betalende Interessenter.

Ved Siden af Bing & Kalischs Ejendom i Silkegade laa en Gaard (nu Nr. 6), som 1810 ejedes af Josva Glückstadt, og som 1822 var assureret for 14.000 Rdl.; den var

Silkegade c. 1865. Bygningen midt for er »Bikuben«s gamle Ejendom. Til højre i Billedet ses Huset, hvor »Baadh og Winther« havde til Huse.

noget større end den Ejendom, hvori Fr. Winter havde sin Forretning (485 □ Al. Bygninger mod 439 □ Al.). Da denne Ejendom 25. August 1823 kom til Auktion, købte Fr. Winther den for 10.280 Rdl. Sølv.¹ I Ejendommen indestod en Prioritet paa 6000 Rdl.

Kort efter flyttedes Forretningen hen til dette Sted, hvor den derefter havde til Huse i henved halv hundrede Aar.

Ejendommen, som nu er ombygget, bestod af 7 Fag til Gaden; den var 3 Etager høj og havde en Kvist øverst over 3 Fag. Ned mod Købmagergade var der en smal Port, hvorigennem Opgangen til de øvre Etager var; Butikken indtog Stuens 3 midterste Fag, hvoraf det ene var indrettet til Indgangsør, og var tilgængelig

¹ Auktionsskøde af 8. Dec. 1823.

op ad nogle Stentrin fra Gaden; mod Pilestrædesiden var der en to Fags Stue, som benyttedes til Lager.

I Gaarden var der et toetages Sidehus paa 7 Fag, et Baghus paa 6 Fag og et andet toetages Sidehus paa 3 Fag.

Fr. Winther blev tidlig en gammel Mand; han var sygelig, led af Depressioner, og blev tilsidst en Del aandsvækket. En fortræffelig Støtte synes han at have haft i sin Hustru, Anne Cathrine Helene f. Martin, hvem han ægtede i November 1806 i Hellig Gejsts Kirke¹. Hun var en fast og myndig Kone, som med Iver tog sig af sin Families Sager. Foruden Sønnen, som nedenfor skal omtales, havde de en Datter, Anne Marie Elisabeth Winther, der senere ægtede en gammel Ven af Huset, Kammerassessor Diderik Ehllern, og døde sindssyg.

Fr. Winther havde taget en Brodersøn af sin Hustru, Arnt Ferdinand Martin, til sig som Lærling; dennes Søster Marie Martin blev ogsaa indlemmet i Husstanden; hun døde ugift. Endelig var der i Huset en anden ung Pige, Thrine Ehllern, Datteren af en af Fru Winthers Veninder; hun blev senere (1841) gift med Forstraad Møller paa Petersværft og døde først 1892.

Denne Trang til Godgørenhed og Venlighed mod alle var et af Hovedtrækkene i det Wintherske Hjem. Nedbrudt af Sygdom afgik Friderich Winther 21. Oktober 1828 ved Døden. Enken søgte, ved den gamle Kammerraad og fhv. Amtsførvalter Peter Andersens Hjælp, at faa Bevilling paa at hensidde i uskiftet Bo, hvilket hun opnaaede under 6. November 1828². I Ansøgningen omtaler hun Tabet af »sin stræbsomme Mand«, og Andersen føjer til, at han, som i 50 Aar har kendt den afdøde, kan erklære, »at det ansøgte med Tryghed kan bevilliges«. Boets Masse opgaves kun til 2500 Rdl. Sølv. Hun vedblev derefter foreløbig at drive Forretningen, hvori Sønnen stod som Lærling.

Den gamle Forretning havde i Begyndelsen af 18. Aarhundrede haft en vanskelig Tid; nu var Besværlighederne overstaaede. Handelen gik godt, og Grundlaget

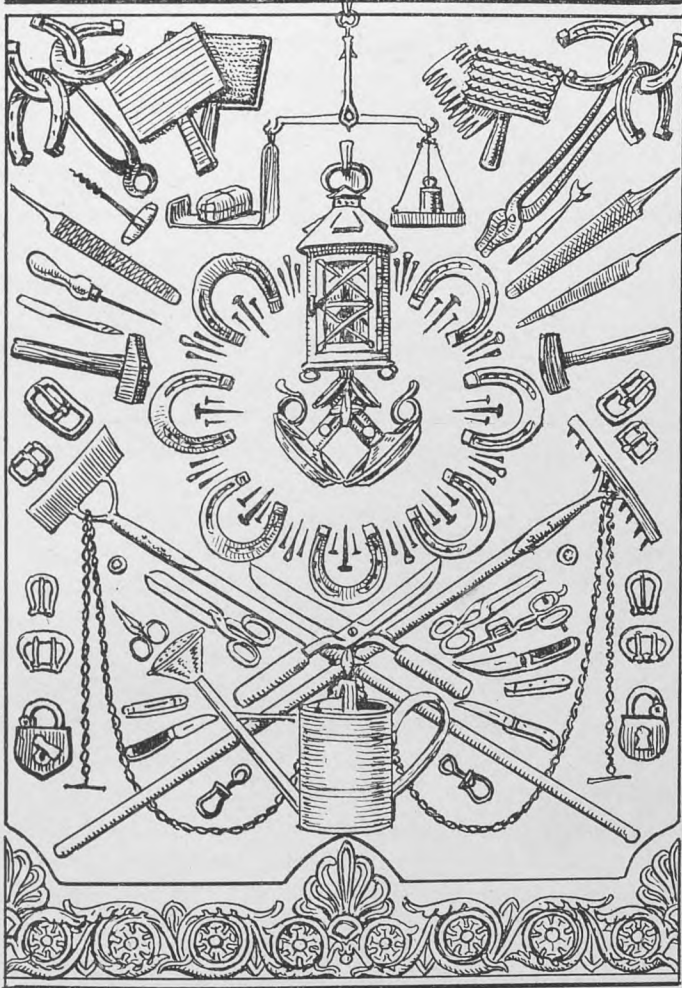
¹ Raadhusarkivet, Copulationsprotokollerne.

² Rigsarkivet. Danske Kancelli. 2. Departement. Blanketregnskaberne. 1828. Ansøgning af 22. Oktober.

for den Rigdom, Forretningen i de følgende Aar skulde kaste af sig, var tilvejebragt. Den afdøde Ejer havde visseligen ikke været nogen fremragende Mand i Samfundet, men man har Indtrykket af, at hans Venlighed og Paalidelighed havde skabt ham Venner, Anseelse og en god økonomisk Position.

Matthias Frederik Octavius
1832 Winther 1848

SLUTNINGEN af Frederik VI's Periode og især hans Efterfølgers Regering var en lykkelig Tid for den danske Isenkramhandel. Udførslen af Landbrugsprodukter til stigende Priser havde skaffet Penge til Landet. Omsætningen steg, og et stærkere Forbrug gjorde sig gældende. I København blev der bygget en Del, men især var det den kraftige Trang til rigeligere Brugsgenstande og til Luxus, som gjorde Trediverne og især Fyrreerne til saa gode Tider for Københavns handlende. Som før var København ikke blot toneangivende for det øvrige Monarki, men Provinserne, især Øerne, udviklede sig mere og mere til at tage deres Varer fra København, og som talrige Pionerer for Byens Handel virkede det betydelige Antal Svende, som Handelslaugene uddannede, men ikke kunde beskæftige her i Staden; de slog sig ned og etablerede sig i Provinserne.

Dampskibene med deres hurtige Gang og faste Ruter aabnede lettere Adgang for Indførslen fra Udlandet. De københavnske Isenkræmmere blev snart saa gode Kunder, at selve Cheferne for de store engelske og westfalske Handelshuse og Fabrikker rejste hertil paa Forretningsrejse, og deres herværende Repræsentanter søgte at drage deres Del af det indbringende Handelsliv til sig ved ikke blot at fungere som Sælgere, men ogsaa i rigeligt Maal ved Laan og Bankforretninger at støtte deres paalidelige Kunder. Pengerigeligheden og de gode Konjunkturer gjorde snart Isenkræmmerne til rige Mænd.

MATHIAS FREDERIK OCTAVIUS WINTHER

Friderich Winthers eneste Søn var født 24. Februar 1808 og havde faaet Navnet Mathias Frederik Octavius

Winther, hvorved Faderen ogsaa mindedes sin gamle Chef; den 20. Juni blev han vaccineret af »chirurgisk Assistent ved det borgerlige Artilleri« H. Søht, som siden skulde komme til at spille saa stor en Rolle i hans Liv.

Da han var 14 Aar, blev han Lærling, hvorom Laugets Svende- og Drengesprotokol¹ meddeler, »at 1ste Maj 1822 lod Laugs Interessent herr Fridr. Winther indskrive sin Søn Mathias Friderich Octavius Winther for at lære Isenkræmmerhandelen som Dreng ved hans egen Handel i fem Aar fra Datto indtil 1ste Maj 1827 og forbinder sig Faderen at lade sin bemeldte Søn undervise i de Kundskaber, som Laugs Articlerne af 1807 den 20. § befaler, hvilket de begge herved egenhændig underskriver«.

Oplysningstiden havde indenfor Lauget sat sit Spor i nævnte Paragraf og i Forordningen om, hvad Interessenterne skulde kunne. Lærlingen skulde før sin Indskrivning som Svend bevise, at han besad fuldstændig Kundskab i Regning, Vexelregning og Detailhandel-Bogholderi, forklare sig skriftligen paa dansk og tysk over en passende Materie og skrive en god Haand.²

Da Fr. Winther døde, var Sønnen, skønt Læretiden var udløben, endnu ikke indskrevet som Svend i Lauget, men en lille Maaned senere, 18. November 1828, bestod han Prøven og fik den Bemærkning, at Prøverne bleve ansete for meget gode; hans Haandskrift var jo ogsaa usædvanlig pyntelig. Fra da af har han utvivlsomt været den ledende i Forretningen.

Svendetiden var fastsat til mindst 3 Aar³, og en Interessent skulde være fuldmyndig. Da Winther var født 1808, skulde han først 1833 kunne indtages i Lauget; han søgte derfor om Fuldmyndigheds-Bevilling, og da ikke blot Sognepræsten, men Vexelmægler Bützow og Isenkræmmer Holstebro, anbefalede Ansøgningen, fik han 10. October 1832 sit Andragende bevilliget.⁴ Privilegierne af 1807 havde i § 10 og 11 fastslaaet, at den,

¹ Ny kgl. Samling Fol. 382i, Nr. II pag. 103.

² Laugsprivilegierne af 5. Juni 1807, § 20.

³ Kgl. Forordning af 23. April 1817, § 18.

⁴ Magistratens andet Sekretariats Referatprotokol. 1832. Nr. 2025. Winthers Enke opkaldtes for Magistraten og lovede dør at indtage Sønnen i Firmaet, saa han ikke ved at begynde en ny Forretning tilføjede Interessenterne forøget Konkurrence.

der vilde være Isenkræmmer, skulde underkaste sig en Prøve paa, »at han, med den nødvendige Indsigt i Handelsvidenskaberne og ordentlig Regnskabsføring, forener nøie Bekiendtskab til de Varer, hvilke hos Isenkræmmerne bør falholdes, saa at han ei alene veed, fra hvilke Steder disse Varer faaes, og hvortil de fornemmeligen bruges; men ogsaa retteligen kan bedømme deres Fortrin eller Mangler, og derefter beregne deres sande Værdie, samt gjøre Rede for Maaden, paa hvilken de bør behandles og giemmes.« Som Følge deraf skulde han i en Magistratspersons Nærværelse prøves af Oldermændene og »en bekendt Mechanicus eller Kunstner«, foruden i Handelsfagene, i Handels-Geographie og i »Technologie«; man mærker, hvorledes Isenkræmmerne ved denne skønne Plan, som de selv havde foreslaaet, arbejdede paa at hæve Standen og understrege de Vanskeligheder, Faget frembød.

Imidlertid maa man ingenlunde tro, at en Examen alene var Alvor; indenfor Lauget frembød den en Lejlighed til storslaaet Festlighed, og de ret ofte opbevarede Regninger viser, at det gik livligt til, om end Tractementet af Spisevarer var indskrænket til Conditorkager og Konfecturer til de tilstedeværende, samt noget Brød; derimod drak man ikke alene The, men Regningerne omtaler en 20—25 Flasker Rødvind, Rom eller Gammelvin; der har aabenbart været fejret et helt Kalas. Da unge Winther havde faaet sin Myndigheds-Bevilling, gav en københavnsk Raadmand, Justitsraad Skibsted, den 26. Januar 1832 Møde i Silkegade hos Winthers for at paase, at alt gik lovligt til. Desuden indfandt Oldermændene H. de Hemmert, Bisidder N. P. Steenberg og cand. philos. Dyssel, den senere Professor ved polyteknisk Lærestanstalt, som var Examinator og Manducent i »Technologie«, sig sammesteds; den unge Winther blev prøvet og svarede til de tilstedeværendes Tilfredshed. »Ifølge heraf vil Attest være at meddele Hr. Winther om at besidde saadanne Kundskaber, som den, der vil handle med Isenkram, bør besidde.«¹

Moderen sad i uskiftet Bo, som ovenfor omtalt; da

¹ Isenkræmmerens Laugsprotokol, pag. 86.

Sønnen stiftede Familie, ansaa hun det dog for rigtigst at skifte med sine to Børn, og 22. Marts 1835 overtog hun Ejendommen »som en Del af hendes Hovedlod«¹. Forretningen synes Sønnen da at have overtaget for egen Regning; thi samme Dag udstedte han til Moderen en Obligation paa 10.400 Rdl. Da Moderen 28. December 1837 afgik ved Døden, overtog han Ejendommen. Medens Boet efter Fr. Winther ti Aar tidligere regnedes til en Værdi af 2500 Rdl. S., var Formuen nu langt betydeligere. Winther jun. udstedte saaledes til Søsteren en Obligation paa c. 6000 Rdl. for hendes Arvepart².

Den 28. Februar 1835 holdt M. F. O. Winther eller, som han senere indskrænkede sin Underskrift til, »F. Winther« Bryllup med en af de mange Døtre, som hans Huslæge Dr. Hans Henrich Söht (1764—1836) var Fader til. Denne boede i Dybengsgade og havde en ret udstrakt Praxis. Hans Hustru var Laurence Euphrosyne Berhardine, f. Tietchen, som overlevede ham i mange Aar. Unge Winthers Hustru hed EMILIE SOPHIE FREDERIKKA SÖHT; hun var to Aar yngre end sin Mand. Traditionen beretter, at Emilie Söhts Ægteskab ikke helt skyldtes gensidig Tilbøjelighed; det var hans Moder, som havde henvendt sig til hendes Forældre og erklæret, at Emilie maatte gifte sig med hendes Søn, da hun ellers frygtede for hans Forstand. Forbindelsen skal dog i Tidens Løb være bleven lykkelig³.

De betydelige Midler, som Forretningen skænkede sin flittige Indehaver, satte ham i Stand til at føre et ret stort Hus, i hvis Selskabelighed Fruens Søsken og Slægtninge, f. Eks. Familien Arnesen, spillede en fremtrædende Rolle. Men da hele denne Side af den Wintherske Periode er skildret indgaaende af en af Husets faste Gæster, Fru Caroline Lindberg, f. Schulz, i en fordringsløs lille Piece, er der næppe nogen Grund til at dvæle mere derved. Det Billede, man derigennem faar af Forretningens Indehaver som den varmhjertede, godgørende og venlige Mand, stemmer med de andetstedsfra kommende Oplysninger.

¹ Pantegning paa Skødet

² Winthers Skadesløsheds-Brev af 21. Jan. 1838.

³ Caroline Lindberg: Erindringer fra det Wintherske Hus (Kbhvn. 1896), pag. 18.

Ligesom Kammerraad Peter Andersen, Octavius Baadhs Svigersøn, hørte til Faderens Venner, kom nogle af Nicolay Peter Baadhs Søsterbørn, Officererne Hveberg og deres Søstre, meget der i Huset, og Forbindelsen med de sidste af den Baadhske Slægt bestod, til begge Brødre faldt i Krigen, den yngste ved Slesvig 1848, den ældste — Magnus Olaus Baadh Hveberg — ved Dybbøl 1864.

Af Naturen tilbøjelig til Melankoli søgte Winther Adspredelse ikke blot ved udstrakt Selskabelighed, men ogsaa ved store Rejser, dels Fornøjelsesture, dels Forretningsrejser. Han besøgte baade sine Leverandører i England og Tyskland og rejste ret stort for de Tider. Man ser ham glimtvis omtalt i Datidens Memoirer, som i et Brev fra Jørgen B. Dalhoff fra Iserlohn 20. August 1837¹, hvori han beretter, at »Isenkræmmer Winther med Kone og Svigerinde boede igaar lige over for os«. Winther har aabenbart været en kendt københavnsk Skikkelse.

FORRETNINGEN I WINTHERS TID

De gode Aar i Trediverne og Fyrreerne kom de københavnske Isenkræmmere tilgode i dobbelt Grad; thi i Stedet for, at Tiden skabte flere Konkurrenter, viste det sig, at den bortkaldte mange af Interessenterne, uden at Tilgang opvejede Tabet. Medens Lauget i 1819 talte 24 Interessenter, 13 Svende og 31 Dreng, dalede Antallet til f. Eks. i 1833 og 1837 henholdsvis 17, 14 og 20. I 1847 var Tallene kun voksede til 22, 26, 22².

Isenkræmmerne havde derfor gode Dage, og for F. Winther jun. blev Forretningen virkelig det, som den i Spøg kaldtes blandt hans Venner, »Guldgruben«, uden at det dog nu er muligt at se, ad hvilke Veje han førte den fremad. Det er ikke utænkeligt, at det dels var Provinshandelen, dels den direkte Forbindelse med Udlandet, som gav ham de store Fordele. Laugsbrødrene havde jo efter Raadvaddams Privilegier Eneret paa Import og Salg af Isenkram.

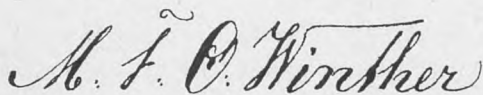
Winther var en arbejdssom og flittig Mand, som ikke

¹ N. Dalhoff: Jørgen B. Dalhoff. (Kbhvn. 1915), pag. 195.

² Isenkræmmernes anden Brevbog, pag. 297, tredje Brevbog, pag. 41, 164.

nøjedes med blot at incassere Overskuddet af Forretningen. Han var stadig paa Færde for at kontrollere, at alt var i Orden, og han beskæftigede sig i særlig Grad med den udenlandske Korrespondance, som han selv stadig besørgede. I Tidens Løb blev han dog mere og mere Kontormanden.

Hans højre Haand i Forretningen var Jyden Jens Sørensen, født 1811 i Hornborg; han var 1826 kommen i Lære

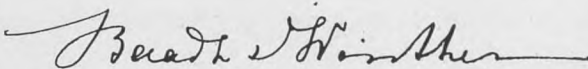

Winthers private Underskrift.

hos Winsløws Enke, en mindre og noget ustabil Forretning. Efter at være indskreven som Svend

den 22. November 1832, kom han til Firmaet »Baadh og Winther«, hvor han blev gennem Tidernes Omskiftelser, og hvortil han med Liv og Sjæl var knyttet¹.

Han skildres som en lang, tynd, blond Kontormand med et farve-

Firma-Signaturen i Winthers Tid.

løst og ukønt Ansigt efter Frederik VI, men præget af Ærlighed og Paalidelighed².

Forretningen havde Brug for megen faglig Arbejds-kraft, og det ses af Laugets Mandtal, at Firmaet, i hvert Fald i Fyrrerne, ikke alene var et af de Firmaer, som havde størst Folkehold, men det, som beskæftigede flest Svende. Aar efter Aar opføres: fire Svende og een Dreng; de øvrige større Firmaer holdt som Regel kun 2—3 Svende; skulde de have større Arbejds-kraft, tog de flere Drengene eller holdt Kontorister og Medhjælpere udenfor Lauget.

Foruden Jens Sørensen nævnes i 1840 Svenden Emilius J. C. W. Bang og i 1845 Claus B. W. Møller og Otto E. H. Hendrichsen.

Laugets Lærningebog giver Oplysning om de Lær-linge, som lærte i Forretningen. Kort efter, at M. F. O. Winther var bleven Interessent, optoges en ny Lærling

¹ Laugets Svendebog, pag. 133, 312. — Københavns Folketælling 1845. Silkegade Nr. 47.

² Caroline Lindberg: op. cit. pag. 5. — »Lang og tynd« maa skyldes en Forveksling med Hendrichsen. Sørensen var lille. (Etatsraad Rohde.)

JENS JACOB FEILBERG, født 1815, en Søn af Bogholderen i Lottoadministrationen; Læretiden var sat til 7 Aar. Den 2. Maj 1839 blev han indskreven som Svend, men han kom aldrig ind som Interessent i Lauget. Han drog senere til Argentina og døde i Halvfjerserne i Mendoza i Argentina, hvor han havde giftet sig.¹

Da Feilberg næsten var udlært, antoges en Søn af Borgerkaptajn, senere Oberstlieutenant og Hørfabrikant F. L. Lemvigh, JACOB JOHAN FREDERIK LEMVIGH (1824—76)². Han blev indskreven som Lærling for fem Aar den 28. December 1838 og tjente i hvert Fald i flere Aar; han blev dog aldrig indskreven som Svend, men døde som Grosserer, Forretningsfører for 4. Søforsikringsselskab og Capitain i det borgerlige Artilleri.

Omtrent samtidig tog Winther en anden Dreng FREDERIK STOUND NIELSEN³, født 15. April 1824, i Lære; 10. Maj 1843 blev han Svend, men naaede heller ikke at blive Interessent; endnu i 1845 var han dog knyttet til Firmaet som Svend.

Som sidste Lærling af Firmaet i Winthers Tid blev antaget CARL JOHAN LUDVIG WRISBERG, født 1828; han indskrives 18. Februar 1843 i Drengbogen og blev 16. April 1847 indført som Svend,⁴ dog først fra 1. Nov. 1847 at regne.

Foruden Svende og Lærlinge var der ansat een eller to Pakhuskarle. Da alle disse Folk efter gammel Skik var paa fuld Kost, kan man forstaa, at Husholdningen var betydelig; der holdtes baade Husjomfru og to til tre Piger.

Ligesom det voksende Folkehold viser Forretningens Væxt, gør Pladsmanglen i Ejendommen det klart, hvor stærkt Firmaet gik fremad; man begyndte at se sig om efter Kældere i Naboejendommene til Opmagasinerne af de sværere Vare.⁵

Og ligesom Firmaet »Baadh & Winther«, voksede de andre Firmaer.

Fortidens mere primitive Handelsteknik afløstes nu

¹ Svendebogen p. 179, 316.

² Svendebogen, pag. 220.

³ Svendebogen, pag. 219, 319.

⁴ Svendebogen, pag. 260, 321.

⁵ Lindberg, pag. 4.

af mere komplicerede Forretningssystemer. Alene Bogføringen giver et Billede af Ændringerne. Der findes en Erklæring fra Lauget, dog fra en lidt tidligere Epoke fra 1821, hvori det udtaltes, at en Isenkræmmer for Tiden *kun* behøvede at føre følgende Bøger:

- 1) en Memorial eller Journal, hvori anføres alt, som udliveres eller modtages i Vare eller Penge, og hvorfor Vedkommende debiteres eller krediteres; denne Bog er tillige en Slags Dagbog,
- 2) en Hovedbog, hvori Vedkommende krediteres eller debiteres i sin egen Conto efter Memorialen,
- 3) en Facturabog, hvori indføres efter Specification de Vare, som for andres Regning forsendes til Provinserne eller udenlands, og hvorefter Hovedsummen i Memorialen og derefter i Hovedbogen overføres,
- 4) en Ordinationsbog, hvori indføres de Requisitioner, som ere udfærdigede paa Vare fra Fabrikken eller fremmede Steder,
- 5) en Brev-Copie-Bog,
- 6) en Kasse-Bog,
- 7) en Acceptbog.¹

Som man ser, var Handelen allerede da ved at blive mere compliceret.

M. F. O. WINTHER I LAUGET OG FABRIKSTYRELSEN

I et Laug, som ikke talte en Snes Personer, og hvoraf næppe Halvdelen var større handlende, maatte en Mand som Winther jun. naturligvis gøre sig gældende. Men Tiderne havde forandret sig; Forholdene havde udviklet sig i Laugenes Disfaveur, og baade udadtil og indadtil sank Organisationens Anseelse. Kravet om Laugenes Ophævelse, som allerede havde rejst sig i Christian VII's Tid, voksede i Styrke og blev almindelig debateret.

Selve Laugsprotokollerne bliver magrere og magrere; Hovedprotokollen bliver næsten ikke andet end en Bog, hvori de nye Interessenter opskrives; Brevbogen indeholder, saa at sige, kun Protester og Erklæringer mod

¹ Isenkræmmer-Laugets anden Brevbog, pag. 145.

D. Monies pinx.

FREDERIK MATHIAS OCTAVIUS WINTHER

Ansøgere om Dispensationer. Organisationen var ved at tabe sin Berettigelse og sin Magt. Ud over Examinerne, hvor Gildet trak op til at blive Hovedsagen, holdtes der næppe mere end eet Laugsmøde aarligt. Embedsmændene kom heller ikke regelmæssigt paa Valg, og de Sager, som havde Betydning for Standen, blev ikke debatterede paa Laugsmøderne, men i Fabrikkens Interessentforsamlinger.

Var Forholdene saadanne, er det naturligvis kun som Tegn paa den Tillid, M. F. O. Winther nød blandt sine Fæller, at det her omtales, at han 1835 blev Revisor, 1838 Bisidder og 1840—41 Laugets Oldermænd, valgt med 7 Stemmer mod 2; senere tilkaldtes han oftere til Laugsmøder, naar en af Bisidderne var forhindret.

Det er karakteristisk for Laugets Betydningsløshed, at Protokollen i Winthers Oldermændstid væsentlig er opfyldt med Examensberetninger, med en Protest mod, at der gives Tobaksforretninger Tilladelse til at handle med Piberør, og med Jeremiader over Bings alt usurperende Forretning i Kronprinsensgade, »hvorved to Interessenter har været nødsaget til at gaa Fallit«¹.

Fabrikken paa Raadvaddam fortsatte sin kummerlige Tilværelse. Fabrikationen gik aarlig stærkt tilbage; 1825 var den paa 20.458 Rbdl., 1828 paa 14.441 Rbdl., men steg i de følgende Aar til c. 16.000 Rbdl., for saa at falde helt ned til 11.816 Rbdl. i 1832. Under disse Forhold blev Renter og Afdrag til Staten naturligvis ikke betalt, og 1834 fik Fabrikken mod Betaling af 5000 Rbdl. Restancerne (yderligere c. 18.000 Rbdl. rede Sølv) udslettede, rigtignok mod at indgaa paa, at hver Interessent fra 1838 at regne aarlig skulde betale 50 Rbdl. i Afdrag til Staten². Direktørernes Jammer efter Kontanter er som tidligere hjertegribende; men selv under den vanskeligste Periode vedtog Interessenterne ikke at forhøje Priserne paa de Varer, som fabrikeredes med Tab.³

Tilsynet med Arbejderne og Mestrene var ikke effektivt; de sløjede af. De ansatte Ledere bedrog Fabrikken

¹ Laugets anden Brevbog, pag. 110.

² Laugets anden Brevbog, pag. 318.

³ Galle og Høyer, pag. 233.

og alt forfaldt og ødelagdes ved Mangel paa Opsyn og Initiativ. Ja selv Interessenterne svigtede deres egen Interesse og begyndte at rekvirere Varer fra Udlandet.

Det er derfor intet Under, at Driften trods Tilskud fra Interessenter og trods Præmier fra det Reiersenske Fond og Commercefonden ikke kunde betale sig, skønt det aarlige direkte Tilskud fra Interessenterne beregnes til ialt c. 500 Rdl. pro persona i Tiden omkring 1838; saa højt blev det vel ikke, men nok over 400 Rdl.

1832—33 blev Winther Repræsentant i Styrelsen; 1838—41 var han anden Direktør og særlig beskæftiget med at sørge for Fabrikkens Material-Leverance; 1843—48 var han atter Repræsentant. Mens han var Direktør, fremkom et Forslag til et nyt Regulativ, som tyder paa en noget anløben Moral hos de Folk, der havde beklædt Posten som Direktører — Forslaget synes dog ingenlunde at have været rettet mod Winther —; det fastsatte nemlig, at den administrerende Direktør ikke maatte lade lave bedre Varer til sig selv, end dem, der udleveredes de andre Interessenter. Mærkeligt nok blev Forslagsstilleren af Regulativet nogle Aar senere, som Direktør, anklaget for at have leveret Materialer til Fabrikken fra sit eget Lager og beregnet sig særlig Avance derpaa; Sagen var klar, men Synderen fritoges for Mulkt.

I Christian VIIIs Tid bedredes Tilstandene dog betydeligt; Produktionen steg til c. 50.000 Rdl. (1846), og Interessenternes Tilskud mindskedes. Det skyldtes dog næppe en særlig Mands Dygtighed, snarere Konjunkturernes Stigning. Fabrikkens Assuranceværdi var paa de Tider c. 50.000 Rdl., Varelageret stod opført med 15.000 Rdl.

M. F. O. WINTHERS SIDSTE TID SOM ISENKRÆMMER

Forretningen voksede stadig, og Winther blev mere og mere velstaaende; han fik endogsaa Raad til at bygge sig et stort Landsted paa Søbakken ved Taarbæk.

Om Vinteren boede han ved Forretningen i Silke-

gade, og der vedblev han at føre det store Hus. Efter Svigerfaderens Død flyttede Fru Søht og en Datter Laurence Christine Petrea Søht (f. c. 1806) hen i Silkegade og boede paa anden Sal, tilligemed Winthers Søster og Cousinen Marie Martin; ogsaa en Nevø Hans Christian L. Søht (f. c. 1831) boede 1845 der i Huset. Desuden var der et fortsat Rykind af Venner og Gæster. Forholdet til Søhterne var stadig varmt og hjerteligt. Det her i Bogen gengivne Portrætmaleri af Winther, udført af Monies, er saaledes i en Nevø Hr. Grosserer Carl Søhts Eje.

Paa første Sal boede Winther selv, hans Hustru og en lille Adoptivdatter, Anna Winther, født 1836. Hun ægtede 1855 sin Plejemoders Svoger Portraitmaleren Professor August Schiøtt; af dette Ægteskab lever endnu en Søn og en Datter Frøken Elisabeth Schiøtt, der er Malerinde.

O. Winthers Depressionsperioder aftog ikke med Aarene; de voksede sig stærkere og hyppigere, og det blev ham saaledes vanskeligere og vanskeligere at lede den store Forretning.

Som hans Velstand tiltog, vaagnede ogsaa den honnette Ambition hos ham; han vilde hellere blot handle en gros, hvori hans Hustru, efter Samtidens Opfattelse, bestyrkede ham.

Da Krigen 1848 trak op, blev han nervøs og ked af det daglige Arbejde. Han besluttede at opgive »Guldgruben«, fandt snart en Mand, han kunde stole paa, og som var villig til at overtage Firmaet, og 1. Maj 1848 overdrog han Forretningen til den nybagte Isenkræmmer SØREN JULIUS RØHDE.

Winther vedblev dog at være Ejer af Huset i Silkegade, hvor Forretningen havde Lokaler. Han flyttede snart selv bort fra Ejendommen og bosatte sig i Dronningens Tværgade. Havde man ventet, at det at blive Forretningens daglige Tummel kvit skulde have beroliget Winther og faaet ham til at blomstre op igen, blev det en Skuffelse; samtidig med Butikken og dens Strøm af Kunder tog man en Kæde af smaa Impulser fra ham. Han faldt mere og mere hen i Melankoli, alt som Tiden

gik. Han drev nogen Grosserer-Virksomhed i Isenkram, men store Sager blev det næppe til. I Aaret 1878 mistede han sin Hustru; Plejedatteren var allerede 1857 afgaaet ved Døden. Som en ensom og nedbrudt gammel Mand lukkede M. F. O. Winther i 1883 sine Øjne for stedse.

Hans Hovedgerning i Livet var nu engang knyttet til Firmaet »Baadh og Winther«; som den flittige Mand, han var, naar han var rask, havde han fortsat Faderens Arbejde paa at drive Forretningen fremad. Hans Kendskab til Udlandets Handelscentre og hans omgængelige og hjertensgode Karakter støttede ham i at naa Maalet. Da han forlod Firmaet, var det slaaet op til at være om ikke det største, saa dog et af de største Foretagender inden for Branchen.

Da Mathias Frederik Octavius Winther trak sig ud af Forretningen, var den sidste Forbindelse med Foretagendets Stiftere Baadh'erne overklippet. En ny Slægt skulde gyde nyt Blod i det gamle Firma.

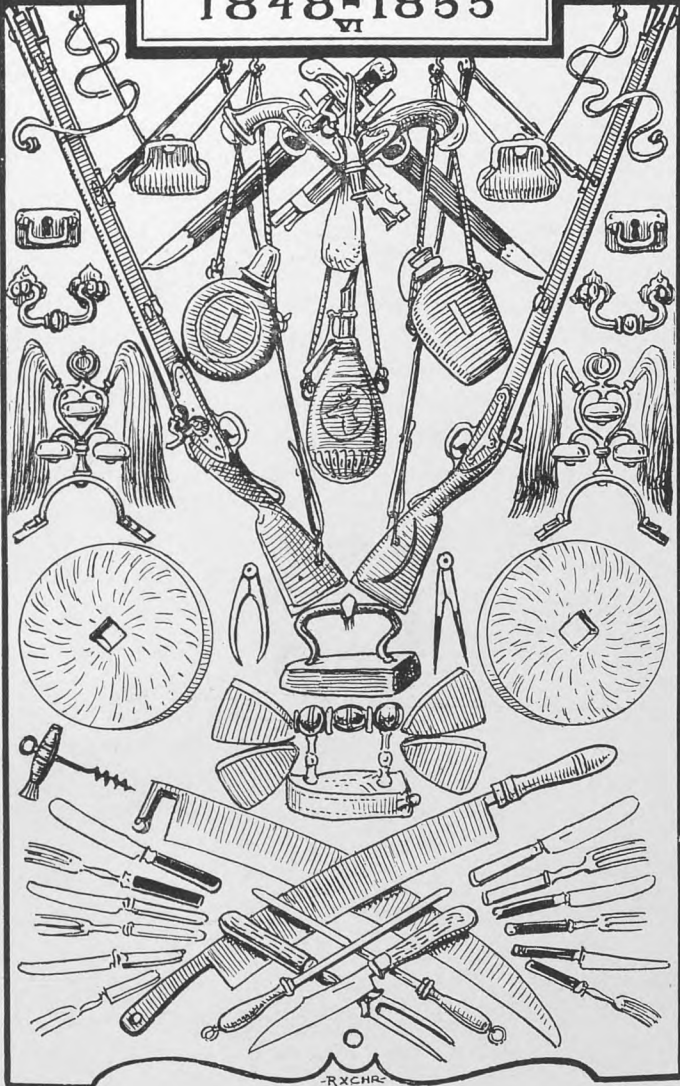

BAADH & WINTHERS EFTERFØLGER

SØREN JULIUS ROHDE

1848-1855

VI

MIDTEN af afvigte Aarhundrede var den store Brydningstid i dansk Handelsliv. Det traadte mere og mere frem, at Handelens Organisation i Laug, som var gjort vanskeligt tilgængelige ved lange Dreng- og Svendear, ved store Indskud og ved Examinere, som planmæssigt skulde være strenge, var bleven forældet og upraktisk. Hverken Staten, Laugene selv eller Laugsbrødrene respekterede i Virkeligheden Organisationerne. Klubber og politiske Foreninger, for ikke at tale om Pressen, var blevene de Steder, hvor Folks sociale Interesser udløstes; Laugsmøderne blev mere og mere indholdsløse. Interessenternes Samhørighed var gaaet i Stykker; Kampen for personlige Interesser trængte sig frem, og er man naaet til det Punkt, hvor det betragtes som naturligt, at de individuelle Spørgsmaal er Hovedsagen, bliver Lauginstitutionen kun en hæmmende Klods for de dristige.

Desuden havde Laugene misbrugt deres Magt; det var i Virkeligheden meningsløst, at en By som København, der ovenikøbet var Hovedleverandør til Provinserne, i 1850 kun talte 21 Isenkræmmere.

Det gamle Systems Opløsning viste sig paa mange Maader, bl. a. ved Statens Villighed til at uddele Privilegier til Personer udenfor Laugene. Indenfor Fagfælternes Kreds begyndte Konkurrencen ogsaa at træde frem. Det at blive Medlem af et Laug var ikke længer en Forsikring om under normale Forhold at vide sig forsørget for Livstid. Nu krævedes der Paapassenhed, Flid og en personlig Indsats hos den, der vilde drive det til noget. Jo bedre den, som ledede Forretningen, var kendt med Afsætningsforhold herhjemme og med det

store Marked i Europa, desto mere egnet var han til at høste de Fordele, som Situationen frembød.

DEN ROHDESKE SLÆGT

Den Mand, hvem Mathias Frederik Octavius Winther havde solgt sin Forretning til, var velkendt med Forholdene i København; thi dør havde hans Slægt haft hjemme i over hundrede Aar.

Der findes her i Landet en Række Familier af Navnet: ROHDE; den, hvortil Søren Julius Rohde hørte, nedstammer fra GUDMAND GYNDERSEN ROHDE (1710—1760), som under fattige Forhold boede i Badstuestræde og benævnes snart Tømrersvend¹ og snart Kjældermand², og som nævnes første Gang i et københavnsk Mandtal 1742. Han døde 24. November 1760, og Forseglingen i hans Bo viser et spartansk Udstyr: 1 Bord, 4 Ryslæders Stole, 1 Dragkiste, 1 liden Dragkiste, 2 Hængeskabe, 1 halv Kiste, 2 Spejle i sort Ramme, samt en Himmelseng med grønt Raskes Omhæng, det er alt Bohavet; der nævnes lidt Køkkentøj samt 8 Papiirs Stykker (Kobberstik?) og 8 adskillige Bøger; alt i alt vurderes Ejendelene til 73 Rdl., Gjælden var 80 Rdl., og Begravelsen kostede 42 Rdl., saa nogen Arv til Børnene var der ikke. Enkens Laugværge blev Fr. Wilhelm Neergaard, af den kendte Familie — han var paa denne Tid Theehandler i København —, Børnenes Værge Husværten, Skrædder Rogge³.

To Gange var Gudmand Rohde gift; en Søn af første Ægteskab Andreas Rohde var først Assistent hos Proviantmesteren og blev senere Assistent hos Kongens Foged; som saadan faldt det i hans Lod at oplæse Dommen for Struensee og Brandt.

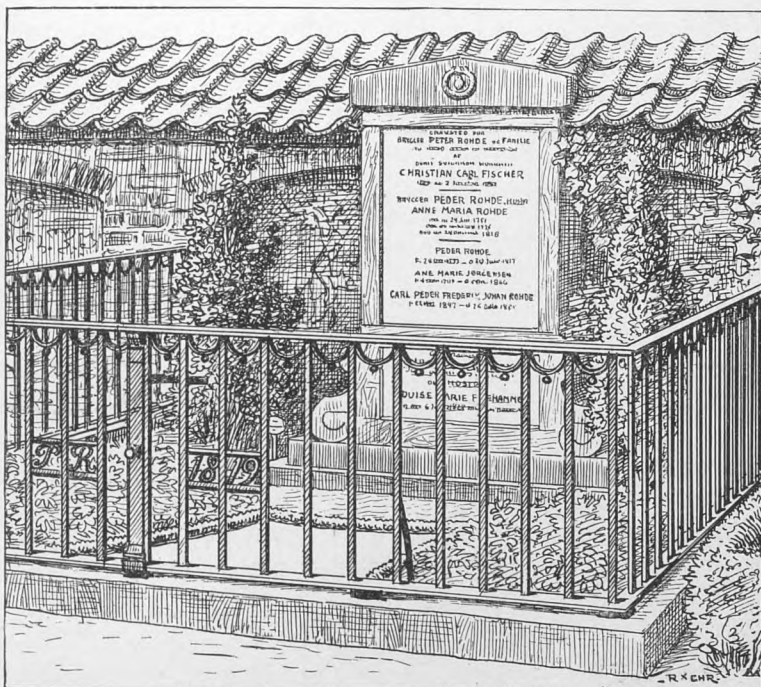
I andet Ægteskab med Johanne Pedersdatter (1716—92) havde Gudmand Rohde Sønnen PEDER ROHDE (1755—1837), der oprindelig var Tømrersvend, men 6. November 1776 blev Brændevinsbrænder og ejede

¹ Mandtallene.

² Hellig Gejsts Kirkebog. Daab. 1755.

³ Københavns Skiftekommissions Forseglingsprotokol 1760 p. 386. Skifteprotokol p. 739.

den store Gaard paa Hjørnet af St. Kongensgade og Fredericiagade, og som 1792 købte Dronningens Mølle paa Volden ved Østerbro, som han beholdt til 1810; om ham berettes der, baade som Tegn paa hans Forretningsdygthed og paa Tidernes forvirrede økonomiske Forhold, at han i 1812 købte Brygger-Gaarden i Løv-

Det Rohdeske Familiegravsted paa Assistens-Kirkegaard.

stræde (Nr. 6) for 45.500 Rdl. D. C. og samme Dag solgte den for 60.000 Rdl. D. C., men det følgende Aar købte den tilbage for 7000 Rbd. Han drev Bryggeriet dèr til 1825, da han skilte sig af med Ejendommen for 13.000 Rbd. Han besad en ikke ringe Formue; hver af Sønerne fik saaledes alene 4000 Rdl. udbetalt som mødrene Arv; efter hans Død fremkaldte hans Svigersøn Søren Jørgensen en Del Vanskeligheder i Bobehandlingen.¹ Den 11. Oktober² 1776 havde Peder Rohde i

¹ Landsarkivet, Københavns Skiftekommission, Protokol IV, Sag Nr. 113/1837.

² Kirkebogen; Gravstenen paa Assistens-Kirkegaard har 2. Oktober. At den første Dato er rigtig, viser Copulationsregnskabet, hvorefter Tilladelsen løstes 9. Oktober.

OVERSIGTS-STAMTAVLE OVER DEN ROHDESKE SLÆGT

Paa denne Tavle er de Medlemmer af Slægten, som døde ugifte før deres 25. Aar, udeladte. Ligeledes har det af Pladshensyn været nødvendigt at udelade Afkommet i de Linier, som ikke var interesserede i Isenkramforretningen. De i Parenthes satte Navne tilhøre de Familier, hvori kvindelige Efterkommere af Gudmand Rohde har indgiftet sig.

Gudmand Gyndersen Rohde
Tomrersvend, Kældermand i Badstuestræde
c. 1710—1760
g. 1° m. *Kirstine Marie Hansdatter*
2° m. *Johanne Petersdatter*
1716—92.

<p>¹ <i>Søren Rohde</i> Orlogsmatros 1740—79 g. m. <i>Dorthe Broe</i></p>	<p>² <i>Peder Rohde</i> Tomrersvend, Brændevinsbrænder, Brygger og Møller 1755—1837 g. 1776 m. <i>Anne Marie Petersdatter</i> 1751—1818</p>
--	--

Povel Rohde
Møller
Brændevinsbrænder
g. m. *Karen Holm*
1784—1861
(Müller)

Anne Marie Rohde
1785—1866
g. 1° 1805 m. Hørkremmer
Chr. Carl Fischer, † 1807
2° 1809 m.
Grosserer, Toldkontrollør
Søren Jørgensen, † 1844

Peter Rohde
Kancelliraad
Bogholder i Skifteretten
1787—1855
g. 1811 m. *Johanne Holm*
1793—1877

Andreas Gudmand Rohde
Møller
Maanedslieutenant i Marinen
1789—1838
g. 1° m. *Charlotte Susanne Petersen*
1783—1817
2° m. *Ingeborg Marie Hermansen Rachwaag*
1806—80

Rohde (Rauch, Søkjer, Petersen, Bjørning, Forssner, de Neergaard, Rigenstrup, Faaborg, Pedersen, Hansen, Wood, Pers, Pers-Lassen, Ortman, Albeck, Wedel-Heinen, Harboe)

(Clausen, Knudsen, Brantsen, Elvestad, Licht, Petersen, Kofsted)

¹ *Andreas Rohde*
Assistent hos Kongens Foged
1742—1822
g. 1796 m. *Ane Dorolhea Kock*
1759—1849

Andreas Peter Rohde
Provst, Præst
i Mariager
1815—1894
g. 1° 1848 m.
Johanne Marie Hansen
1828—1857
2° 1859 m. *Thora Vilhelmine Gabrielle Brusich*
1828—75
Rohde (Arntz, Meyer, Hansen, Jacobsen, Bützow-Rohde)

Niels Frederik Martin Rohde
Landskabsmaler
1816—86
g. 1852 m.
Emilie Johanne Caroline Brusich
1825—1909
Rohde (Fog, Petersen, Poulsen, Schousbo, Jacobsen, Høst, Hansen, Segato-Hansen)

Johan Gudmann Rohde
Isenkremmer, Grosserer
1818—91
g. 1846 m.
Louise Marie Nehammer
1828—1910

Søren Julius Rohde
Isenkremmer
1820—55
g. 1850 m.
Thora Vilhelmine Gabrielle Brusich
1828—75

Theodor Rohde
Præst i FINDERUP
1821—86
g. 1858 m.
Camilla Augustina Bützow
1826—1905

Nicolai Vilhelm Rohde
Provst, Præst
i Thisted
1824—92
g. 1° 1858 m.
Agnes Elisabeth Brusich
1836—67
2° 1868 m.
Christiane Frederikke Brusich
f. 1840
Rohde (von Holck, Heiberg)

August Rohde
Amtsforvalter, Justitsraad
1826—85
g. 1° 1852 m.
Thora Jacobine Hansen
1832—64
2° 1866 m.
Henriette Charlotte Jöhncke
f. 1840
(Jespersen, de Fine Thomsen)

Emma Johanne Rohde
1830—90
1832—95

Jørgine Amalie Rohde
1832—95

Julius Gudmann Rohde
Eltatsraad, Grosserer, Isenkremmer
f. 1849
g. 1879 m.
Julie Wienberg
f. 1854

Frederikke Louise Rohde
f. 1851
g. 1887 m.
Rektor
Justus Mangor Wockatz
f. 1856
(Fransén)

Thora Nicoline Rohde
f. 1855
g. 1877 m.
Grosserer
O. F. P. Hecht
f. 1848
(Fog, Bruhn) (Fønss)

Johanne Margrethe Rohde
1851—1909
g. c. 1875 m.
cand. jur.
Proprietær
A. V. Kjeldsen
1847—1910
(Hornemann, Resen-Sleenstrup)

Vilhelmine Marie Rohde
1853—1912
g. 1879 m.
Stabslæge, Dr. med.
J. A. N. Kier
f. 1853

Laura Emilie Eleonora Rohde
1854—1910
g. 1877 m.
cand. jur.
J. V. A. de Svanenskiöld
1842—95

Peter Julius Rohde
fhv. Landmand
f. 1855
g. 1880 m.
Maren Aagaard
f. 1860

Axel Wienberg Rohde
Grosserer
f. 1881
g. 1901 m.
Grosserer
C. F. Holm
f. 1867

Johan Gudmann Rohde
Grosserer
f. 1884
g. 1911 m.
Elsie Spencer Gimson, f. 1886

Ingeborg Rohde
f. 1888
g. 1917 m.
Ingeniør
Kaj Rothe
f. 1887

Julius Peter Ludvig Rohde
f. 1881
f. 1883
f. 1885

Marie Margrethe Rohde
f. 1883
f. 1885

Elin Josepha Holm
f. 1903

Betty Doris Gimson Rohde
f. 1912

Molly Karen Rohde
f. 1915

Hellig Gejsts Kirke ægtet Pigen Anne Maria Pedersdatter (1751—1818, født i Nyborg). Der maa ubestridelig have hørt stor Dygtighed til, skønt Søn fra det fattige Hjem i Badstuestræde, at blive en velstaaende Mand.

Brygger Peder Rohde ligger begravet paa Assistens Kirkegaard med Hustru og flere af sine Efterkommere; i hans Grav bisattes først Datteren Anne Marie Rohdes (1785—1866) første Mand, Hørkræmmer Chr. Carl Fischer, der som Medlem af Borgervæbningen faldt paa sin Post paa Volden under Københavns Bombardement 1807. Ved samme Lejlighed gik baade Ægteparrets Ejendom med Butik og Beboelse og deres Pakhus op i Luer. Boet var derfor insolvent¹.

Af hans andre Børn skal her nævnes Mølleren ANDREAS GUDMAND RÖHDE (1789—1838) — der er Fader til Generalmajor Theodor Gudmann Rohde (f. 1835) og Bedstefader til Maleren Johan Gudmann Rohde (f. 1856) — og Kancelliraad PETER RÖHDE (1787—1855), fra hvem Indehaverne af Firmaet »Baadh & Winthers Efterfølger« stammer.

Kancelliraad PETER RÖHDE blev 1806 *examinatus juris*, Fuldmægtig i Hof- og Stadsretten, siden Bogholder i Skifteretten. Han drev ved Siden heraf en udstrakt Sagførerpraxis og blev meget formuende. Han boede i sin egen Ejendom i St. Kongensgade Nr. 287 (nu Nr. 46). Hans Hustru Johanne Holm (1793—1877) var en Datter af Brændevinsbrænder Holm i Store Kongensgade.

I dette Ægteskab fødtes der 12 Børn, hvoraf 1 Søn og 4 Døtre døde ugifte; Andreas Peter Rohde (1815—94) blev Provst og var 1872—84 Præst i Mariager, Niels Frederik Martin Rohde (1816—86) var en kendt Landskabsmaler, Theodor Rohde (1821—86) blev Skoleinspektør i København og senere Præst i Finderup paa Sjælland, Nicolai Wilhelm Rohde (1824—92) endte som Provst og Præst i Thisted, og August Rohde (1826—85), der havde været Kontorchef i Anstalten for Livsforsikring, udnævntes til Justitsraad og Amtsforvalter i Hjørring. To af Sønerne JOHAN GUDMANN RÖHDE (1818—91)

¹ Københavns Skiftekommission. Protokol IV, Sag Nr. 94/1807.

og SØREN JULIUS ROHDE (1820—55) gik til Handelen og skal nærmere omtales nedenfor.

Alle disse Brødre stode hinanden nær, og de broderlige Følelser styrkedes ved den Omstændighed, at de i flere Tilfælde giftede sig ind i hinandens Familier. Provst A. P. Rohde og Amtsforvalter A. Rohde blev gift med to Søstre, Døtre af deres Morbroders Svoger; de døde dog tidligt. Senere ægtede Provst A. P. Rohde sin Broder Søren Julius Rohdes Enke, f. Brusch, medens Landskabsmaleren var gift med en Søster til hende, og Provst Nicolai Vilhelm Rohde efter hinanden havde ægtet yderligere to Søstre Brusch.

Det var saaledes til en Mand af god og kendt, gammel, borgerlig københavnsk Familie, at Winthers Forretning gik over, og man tør tro, at naar saa mange af Slægtens Medlemmer naaede frem til at spille en vis Rolle paa de Pladser, hvor deres Virksomhed faldt, er det Tegn paa, at det var en sund og dygtig Slægt, de tilhørte.

SØREN JULIUS ROHDES TIDLIGERE AAR

Da Isenkræmmerlaugets Oldermænd Hans de Hemmert i 1833 afgik ved Døden, blev, foruden Isenkræmmer N. P. Steenberg, Cancelliraad Peter Rohde udnævnt til hans Executor; det var et stort og besværligt Bo, som Rohde derved fik Lejlighed til at gøre op; man tør maaske tro, at han herunder har faaet et Indblik i, hvor indbringende en Forretning Isenkramhandelen var, og med Henblik paa sine mange Sønner har skrevet sig det bag Øret.

Hans sjetteældste Barn var netop paa den Tid i Konfirmationsalderen, og Planerne for Barnets Fremtid maatte lægges. Søren Julius Rohde kom dog ikke straks i Lære i en Isenbod, men anbragtes paa et Kontor hos Grossererfirmaet »A. L. Schmidt og Hansen«, Toldbodgade (gl.) Nr. 55, hvis Leder var Borgermajor og Grosserer H. P. Hansen. Efter fire Aars Forløb skiftede han Stilling og kom i 21 Aars Alderen i Tjeneste hos det store og ansete Isenkræmmerfirma »J. E. Møllers Enke & Co.« paa Købmagergade. Omsætningens Stigning havde nem-

lig i de fleste større Isenkramforretninger skabt en ny Kategori af Hjælpere, »Contorister udenfor Lauget«, handelskyndige unge Mænd, som ikke havde staaet i Lære i Boden. Søren Julius Rohde har vel oprindeligt betjent en saadan Stilling, og han blev i hvert Fald ikke indskreven i Lauget, ligesom han stadig synes at have boet hjemme hos Faderen. Men da han saa, hvilke store Chancer, der laa i Isenkramhandelen, besluttede han at gaa over i dette Fag og betragte sig som Lærling i Firmaet, dog stadig uden at blive indskreven.

Den normale Vej fremefter gik ham dog for langsomt, hvorfor han 1. Marts 1844¹ indgav en Ansøgning til Magistraten om at faa Ret til at underkaste sig Svendeexamen og lade sig indskrive i Lauget. Han omtaler sine 4 Aar paa Kontoret hos H. P. Hansen og sine 3 Aar hos Møllers Enke »og smigrer sig med at have erhvervet fornøden Kundskab, som udfordres til Isenkramhandlen«; han var jo ogsaa 24 Aar, en noget fremrykket Alder for en Lærling.

Oldermanden fik Ansøgningen til Erklæring og vidste, formentlig af Frygt for Konkurrence fra den energiske og kapitalstærke unge Mands Side, at faa Sagen drejet saaledes, at det fik Udseende af, at Rohde søgte om Tilladelse til, trods den manglende Indskrivning, at tage Examen efter den reglementerede Lærlingetid (5 Aar). Dette anbefalede han kraftigt. Thi om to Aar vilde kun det, at Rohde ej var indskreven som Svend, være til Hinder, »hvilket efter Omstændighederne, navnlig Ansøgerens Alder og de Kundskaber, han alt har erhvervet sig, maa ansees mindre vigtig«. Om en øjeblikkelig Examen kunde der naturligvis ikke være Tale. — Magistraten fulgte Indstillingen, og Rohde maatte saaledes endnu i to Aar staa i Lære hos Møllers Enke.²

Endelig den 24. April 1846 slog Befrielsens Time. Rohde aflagde den befalede Prøve og indskrives derpaa »ifølge Magistratens Skrivelse af 24. Marts 1844« — som det omhyggeligt anføres — som Svend i Lauget.

¹ Raadstuearkivet. 2. Sekretariats Referatprotokol 1844 I. Nr. 852 med Bilag.

² Jfr. ogsaa Laugets tredie Brevbog, pag. 111, 114.

Som Bisidder fungerede ved dette Møde Mathias Frederik Octavius Winther i Peter Eegholms Sted.¹

Som Svend blev hans ubestridelige Evner tagne i Brug af J. E. Møllers Enke paa den Maade, at han blev Firmaets Rejsende i Sjælland og paa Bornholm. Det var noget ret nyt, man var kommen ind paa, og det skete hovedsagelig for at modvirke de tyske Grossister, som gjorde talrige Forsøg paa at erobre Provinsmarkedet, og som allerede fra Hamborg havde underlagt sig Størstedelen af Jyllands Handel.

Da Winther fattede Planer om at opgive sin Isenkrambutik, er hans Opmærksomhed bleven henledet paa Julius Rohde. Familierne Rohde og Winther synes at have haft Berøringspunkter over Vexelmægler Bützow, der stod Winther saa nær, at han i sin Tid var hans beskikkede Curator, og hvis Datter paa den anden Side senere blev gift med Søren Julius Rohdes Broder, Pastor Theodor Rohde. Der var dog den Hindring for Planen om Forretningens Overdragelse til Rohde, at denne ikke havde udtjent de ved Forordningen af 23. April 1817 fastsatte tre Svendenaar.

Efterat de foreløbige Aftaler var truffne, indgav derfor Rohde 22. Februar 1848 en allerunderdanigst Ansøgning til Kongen om Bevilling til at lade sig indskrive som Interessent, da han dels besad de nødvendige Midler til en Forretnings Drift og »har været saa heldig at erholde tilleie en for Isenkramhandelen fordelagtig beliggende Boutikslejlighed« — der maatte jo gaaes diplomatisk til Værks af Hensyn til Winthers Stilling, hvis Dispensationen nægtedes —. Klog af Skade gik Rohde selv til Oldermænden med Ansøgningen og fik hans Paategning. Her har han dog maattet rykke ud med sine Hensigter; thi Oldermændens anbefaling, under samme Dato paaskrevet selve Ansøgningen, gaar ud paa, at det er Lauget bekendt, at han vil overtage en betydelig og solid Isenkramhandel (og altsaa ikke forøge Lauget med en ny Konkurrent), samt at han har tjent 7 Aar ved Isenkram og 4 Aar paa et Kontor og er 27¹/₂ Aar gammel.

¹ Laugsprotokollen, pag. 20.

Denne Erklæring tillige med en Anbefaling fra Rohdes Chef, Isenkræmmer C. F. Møller, som omtaler hans »gode Kunskaaber, hvilke han end mere ved stadig Flid har forøget«, og erklærer, at han »forener de Egenskaaber, der gør ham skikket til at bestyre en i det større udstragt (!) Isenkramhandel«, bevirkede, at Kancelliet tog vel mod Ansøgningen og tilstod ham Bevillingen under 30. Marts 1848.¹

Han indstillede sig derefter i Lauget til Examen, hvilken han bestod den 17. April 1848, og blev under samme Dato optaget som Interessent². Denne Dag er almindelig bleven betragtet som Dagen for Overtagelsen af den Wintherske Forretning. Men saaledes forholder det sig ikke. Først 29. April fik Rohde Borgerskab, og Overtagelsen af Forretningen fandt Sted den 2. Maj 1848.

Det gamle Firmanavn bibeholdtes i Hovedsagen, dog føjedes et »Efterfølger« til.

SØREN JULIUS ROHDE OG FORRETNINGEN

Det var under de uroligste Forhold, at Søren Julius Rohde vovede at købe det gamle Firma »Baadh og Winther«. Han fik Bevillingen 30. Marts, Ugedagen for Oprørets Udbrud i Holsten; hans Examen holdtes 17. April, 8 Dage efter Slaget ved Bov, og Forretningsoverdragelsen fandt Sted 9 Dage efter det sørgelige Slag ved Slesvig.

Det var at vente, at Handelen vilde stagnere under saadanne Forhold; men det modsatte synes at have været Tilfældet. Et af de faa Dokumenter fra Forretningen, som er naaet ned til Nutiden, er et Brev af 5. Maj, hvori den nybagte Isenkræmmer meddeler sin Broder Johan i Holbæk sine første Indtryk af den gamle Bod. Brevet er mærkeligt, ikke mindst fordi man deri næppe ser et Spor af de alvorlige Forhold, som i de Dage rystede Riget; den 2. Maj gik Preusserne over Jyllands Grænser.

Brevet lyder i sin Helhed:

¹ Rigsarkivet. Danske Kancelli. 2. Departement. Registrant. 1848. Sag Nr. 224, med Bilag. — Jfr. Raadstuearkivet, 2. Sekretariats Referatprotokol 1848¹. Nr. 570.

² Isenkræmmernes Laugsprotokol, pag. 128.

»Kjære Johan!

Idag er det fjerde Dag,¹ siden jeg blev etableret, og (jeg) har det omtrent som Dagen efter en stærk Ruus, thi den vidtløftige Handel, i forening med en daarlig Assistance, og dertil i mang(e) Henseende ulokaliseret, kræver min Nærværelse flere Steder, end jeg kan overkomme. — I boutiken er en god Handel, og jeg har havt i Contanter 130 Rdl. daglig i Gjennemsnit, foruden at de sælger endeel, endogsaa mere, paa Credit. — Jeg modtog rigtig Din Remisse 200 # forleden, og følger indesluttet Din Tratte paa Hjorth 1000 # — tilligemed de 2 foregaaende.

I Handel og Vandel kan jeg ikke sig(e) Dig Noget, da jeg ikke har havt Stunder til at være udenfor mit Huus endnu. Adresseer mine Breve til »Julius Rohde, Silkegade No. 47« — Du maa endelig i Førstningen forskaane mig for udvendig Commissioner, da min Tid naturlig kun er meget knap dertil. — Hjemme er vi alle vel.

En venlig Hilsen til Dig og Dine fra Din hengivne
broder
Julius!«

Hastværk og Optagethed lyser ud af dette Brev. Og Rohde har sikkert haft nok at tage fat i. Der arbejdedes i København feberagtigt paa Troppernes Udstyr; som sædvanlig manglede det meste. Traditionen ved at berette, hvorledes den nye Chef for Firmaet lod den ene Vogn efter den anden paa Raadvaddam afhente Fabrikens Produkter og uden Aflæsning bringe Varerne, Spader, Hakker og Skovle, ned til Militæretablissementerne. »Guldgruben« svigtede ikke sit Navn.

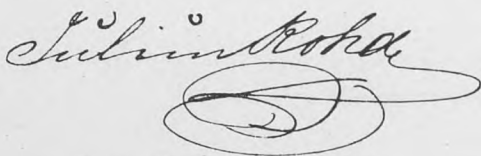
Da Julius Rohde overtog Forretningen, beskæftigede den 4 Svende; Rohde antog nu en ny Læredreng paa Prøve, desuden var en Kontorist ansat. Denne Styrke paa 6 Mand holdt han stadig i de Aar, han ledede Forretningen, ja den gik endog enkelte Gange (1853—54) op til 7 Personer. Efter Folkeholdet var »Baadh og Winthers Eftf.« det største Firma; kun Faith og Bøwing,

¹ Den første Maj var en Mandag; har Rohde været overtroisk og først turdet begynde den følgende Dag?

samt et enkelt Aar Eegholm, kom op paa et lignende Antal Hjælpere, men der er det at bemærke, at kun Rohde holdt fire Svende, de andre havde mest Læredrenge eller Kontorister.

Af Svendene i Forretningen eller, som de nu kaldes, »Handelsbetjente«, kan nævnes O. E. HENDRICHSEN, som arvedes fra Forgængeren og ved Rohdes Død endnu var i Forretningen, i 1850 Jens R. Hansen og i 1855 den senere kendte Isenkræmmer Theodor Marius Werner, der 1851 var bleven Svend og havde lært hos Møllers Enke.

Den Lærling, som blev antaget 1848, var Søn af en af Laugets gamle Fjender, Naalemager J. P. Capito, som gentagne Gange søgte om et med Isenkræmmerne kon-

Søren Julius Rohdes Underskrift.

kurrerende Privilegium; Sønnen JULIUS MORITZ CAPITO, født 1832, underskrev Kontrakten 25. August 1848, tjente sine 5 Aar

hos »Baadh og Winthers Efterf.«, til han 28. April 1853 blev Svend; den 11. April 1855 blev han Interessent i Lauget og overtog Dahlbergs Forretning i Strandstræde, men ophørte 1864.

Senere, c. 1850, antoges AUGUST THEODOR HJORTH FRIEDERICHSEN, født 1833 og Svend 1. Juli 1855; han blev stadig i Forretningen, indtil han 1866 nedsatte sig. Endelig kom en Dreng fra Ringsted, T. A. E. SCHANDORFF, født c. 1838, i Lære omkring 1855.

Som Tiden gik, vedblev Firmaet at have Heldet med sig; i et Brev af 26. Marts 1850 til Broderen i Holbæk, skrevet i Anledning af dennes Søns (den nuværende Seniorchefs) Daab, hvortil Julius Rohde var indbudt som Fadder, skriver han spøgende, at Barnets Fremtid unægtelig er lovende, saafremt han maa arve sin Faders Snille i Forening med sin »rige« Onkels Lykke. Julius Rohde, som da var ugift, takker, fordi hans Navn skal føres videre af den lille Dreng. Ordet »Lykke« er sikkert anvendt med velberaadet Hu; de

Fremskridt, Forretningen syntes at gøre, overtraf alle Beregninger. Man ser overalt, at Velstand kom til Huse. Ved Indsamlinger blandt Laugsbrødrene til Fattigbe-
spisninger o. l. havde Julius Rohde i Begyndelsen været forsigtig med, hvilke Summer han skrev paa Listen. Men kort efter er han altid blandt de mest betalende.

De citerede Breve viser, hvor nær han var knyttet til Broderen i Holbæk, og dette Broderskab satte sig ogsaa Spor i Forretningssager. Julius Rohde fungerede som Broderens Bankier, og det var ikke Smaating, det drejede sig om; en Opgørelse for 1854 findes endnu delvis bevaret. Med en Saldo til Isenkræmmeren paa 283 Rdl. balancerer det vidtløftige Regnskab med 98.624 Rdl.; det var saaledes ikke Smaapenge, der cirkulerede i de to Brødres Handel.

SØREN JULIUS ROHDES STILLING TIL LAUGET OG RAADVADDAMS FABRIKKER

Lauget var i Julius Rohdes Tid som falden i Dvale; Examinerne afholdtes, og Protester mod Ansøgere af Privilegier afgaves pligtskyldigt, men andet foretoges ikke, og dog stod Laugets dybeste Interesser i de politisk bevægede Dage ofte paa Spil; Frihedskravene gjaldt ogsaa Befrielse for al Laugstvang og Udslettelse af alle Laugsprivilegier. Ved et Valg 17. Januar 1854 blev Rohde Bisidder i Lauget, men hans Virksomhed fik, som Forholdene udviklede sig, ingen Betydning.

Man kan lære meget om de økonomiske Vilkaar af Tallet paa Laugsinteressenter, Svende og Drengene til de skiftende Tider. En kraftig Tilstrømning af Svende og Drengene tyder paa, at Handelen ansaaes for indbringende. Paa den anden Side kan man af en Stagnation i Kræmmernes Antal ikke slutte det modsatte; tværtimod, det var Laugsskrankerne, der virkede som Monopol. Naar man rundt om ser Vækst, og Interessenternes Tal dog ikke forøges, har de enkelte Forretninger utvivlsomt haft forøget Omsætning.

I 1813 var der i Lauget 20 Interessenter, 17 Svende og 24 Dreng¹; Tyverne viste en kraftig Tilbagegang.

¹ Laugets første Brevbog, pag. 316.

men Trediverne Fremgang; da Rohde indtraadte i Lauget, var Tallene dog kun voksede til henholdsvis 21, 19 og 22 samt 9 Kontorister, hvorimod de i 1855 var 23, 29, 34 og 11. Medens Forretningernes Vækst saaledes næsten har krævet det dobbelte Antal Hjælpere, er Interessenternes Antal kun steget med 15 %: Fortjenesten paa de enkelte Hænder er saaledes bleven betydeligt forøget, og den ringe Tilgang af Interessenter betyder intet eller lidt i Modsætning til Tilstrømningen i de andre Handelsfag. Skønt Københavns Indbyggere i første Halvdel af Aarhundredet næppe øgedes med mere end c. 20 %, omtrent fordobledes Antallet af Klæde- og Urtekræmmere.

Man har her det mest typiske Udtryk for, i hvor høj Grad Byrderne ved Raadvaddam indirekte gavnedes Laugets Interessenter.

Raadvaddam havde ogsaa gode Aar; Assuranceværdien af Foretagendet var nu steget til c. 55.000 Rdl.; roligt og sikkert voksede Fabrikationen fra c. 47.000 Rdl. i 1848 til 64.000 Rdl. i 1853. Og dog lyder den gamle Vise om Pengemangel stadig fra Direktionen. 1852 resterede der 4678 Rdl. i Afdrag til Staten, hvorfor alle Interessenterne maatte tage Obligationer, hver 100 Rdl. i tre paa hinanden følgende Maaneder; to Aar efter er det atter galt, da resterer 2625 Rdl. i Renter og Afdrag. Pengemangelen fristede Interessenterne til at optage større Laan, og karakteristisk nok var det ikke til københavnske Banker eller Pengemænd, man da gik; man besluttede at optage en Credit paa 20.000 # banco i Hamborg.

Den vigtigste Sag for Raadvaddam i denne Periode var dog nogle indviklede og langvarige Forhandlinger med Domainedirektionen om Fabrikens Græsningsret for Køer i Dyrehaven. Man maatte tilsidst afstaa denne for en Erstatning paa c. 4000 Rdl.

Da Rohde blev Bisidder, var det klart, at andre Hver snart vilde følge efter. Den 30. November 1854 blev han Varedirektør; siden 1852 havde han været Repræsentant ved Raadvaddams Bestyrelse.

SØREN JULIUS ROHDES DØD

Mens Julius Rohde saaledes stod midt i sin Virksomhed, og alt om ham syntes at pege fremad mod Lykke og lyse Forhold, blev han indhentet af sin Skæbne. En Byld paa Læben foraarsagede en Blodforgiftning, som han ikke kunde modstaa. Den 5. Februar 1855 afgik han ved Døden, ikke 35 Aar gammel.

Juleaften 1850 havde han ægtet en af de Bruschske Døtre fra Spisehuset paa Østergade; hun hed Thora Vilhelmine Gabriele Bruschi (1828—75) og ægtede siden Julius's ældste levende Broder, Præsten i Mariager. Hun havde født Julius Rohde tre Døtre; syv Maaneder efter hans Død kom endelig en Dreng til Verden.

Julius Rohde havde følt sig meget nær knyttet til sine Søskende. Forholdet til Broderen Johan i Holbæk er ovenfor omtalt. Søsteren Anne Marie stod ham ligesaa nær; før hans Ægteskab havde hun styret Huset for ham, og senere blev hun boende hos de nygifte. I 1850 træffer man endvidere som »logerende« i Huset i Silkegade hans to Brødre, Landskabsmaleren og den senere Præst i Finderup.

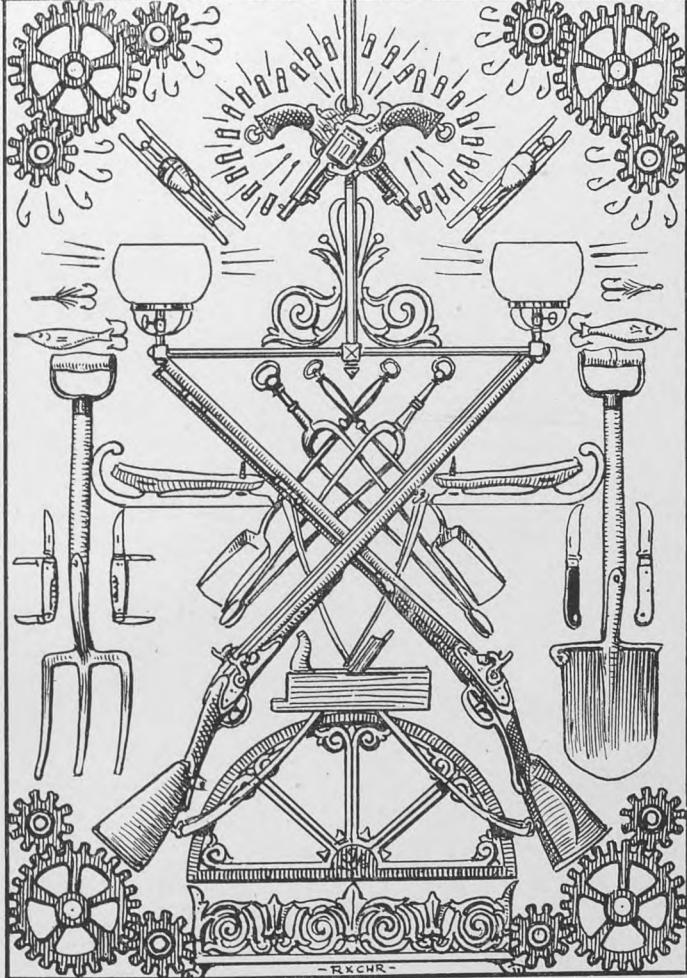
I de smaa syv Aar, Julius Rohde var Indehaver af det gamle Firma, drev han det betydeligt i Vejret; da han døde var han i Virkeligheden bleven en velstaaende Mand. Han omtales som en livsglad og sjælden elskværdig Mand, »dertil meget godgørende«. Broderen taler senere om hans »for hans Familie og Medborgere heldbringende Virksomhed«.

Den Indsats, Søren Julius Rohde — af hvem et Billede desværre ikke har været til at opdrive — ydede i det gamle Firma, beroede vel for en Del paa hans personlige Dygtighed, men den bundede formentlig ogsaa noget deri, at han i Modsætning til saa mange af sine Fagfæller ved sine Ungdomsaar paa det store Handelskontor har faaet Øjnene opladte for den større Handel, og at han derved ikke har følt sig begrænset til den nødtørftige Komplettering af sit Lager. Han har turdet disponere i større Stil, og hans Forbindelse med Ud-

landet synes at have været intimere end sædvanligt hos hans Kolleger. Det Opsving, han tilvejebragte i det i Forvejen blomstrende Firma, blev Indledningen til en ny stor Tid for den gamle Forretning »Baadh og Winther«.

★
BAADH & WINTHERS EFTERFØLGER
JOHAN GUDMANN ROHDE
★ 1855 - 1881 ★
VII

DANMARKS Riges Grundlov af 5. Juni 1849 havde i sin 88. Paragraf bestemt, at man ved Lov skulde afskaffe alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv. Denne Bestemmelse hang i de følgende Aar truende over Laugene. Men de conservative Partier, som da havde Ledelsen, ønskede ikke det bestaaende System pludselig kuldkastet, og baade i Hovedstaden og Købstæderne saa store Dele af Befolkningen med bange Anelser hen til de Ændringer i Næringsforholdene, som Laugenes Ophævelse vilde betyde.

De national-liberale lovede derimod sig og Samfundet uendelige Fordele ved Indførelsen af den frie Konkurrence; da derfor dette Parti kom til Magten, fik man i 1857 en ny Næringslov vedtaget, hvorved Laugene ophævedes fra 1862 at regne. Det var den ny Tid, som rykkede frem, en Tid, hvor alene de personlige Egenskaber skulde være de afgørende. Held derfor de Forretninger, som forestodes af Mænd, der var fuldt rustede med Energi, Viden, Forbindelser og Kapital til at møde den ny Form for Konkurrence og Handelsorganisation. Nu gjaldt det om ikke at lægge Hænderne i Skødet.

Julius Rohdes Død truede derfor dobbelt med at blive en Katastrofe for det gamle Firma; thi det vilde være en Umulighed for Enken alene at føre et personlig Tilsyn med Firmaets Ledelse, medens derimod en Overdragelse af Forretningens Drift til en lønnet, ældre Svend let kunde blive skæbnesvanger under de urolige Forhold. Andre Udveje var efter Privilegierne udelukkede.

JOHAN GUDMANN ROHDE

Forholdet mellem de to forretningsdrivende Brødre havde, som ovenfor nævnt, været meget hjerteligt og intimt. Derfor blev det ogsaa nærmest Johan Rohdes Sag ved Broderens Død at tage Affaire.

JOHAN GUDMANN ROHDE var født 9. Februar 1818, kom efter Konfirmationen i 14 Aars Alderen i Lære paa et Handelskontor hos Grosserer I. F. Magnus og senere hos Grosserer S. J. Gudmann, men besluttede sig efter 10 Aars Forløb til i 1842 at etablere en større Købmandshandel i Smedelundsgade i Holbæk. Han

Købmandsgaarden i Holbæk.
(Fra en Porcellainsvase.)

vandt der hurtigt Anseelse, drev sin Forretning i Vejret og opnaaede endog Del i det kommunale Styre.

Med hans Forretning var der ikke forbundet Brændevinsbrænderi, som det ellers var Skik i Provinserne; derimod drev han, efter en samtidig Erklæring, Handel med Kornvarer, Trælast, Hørkram, Isenkram, Urtekram, Manufakturvarer og Galan-

terivarer; det var altsaa en rigtig landlig Købmandshandel, han sad inde med, og den gav ham nok at gøre.

Som Eksempel paa Rohdes Position skal det anføres, at Amtmand C. Pløyen i Holbæk den 28. April 1855 afgav en Erklæring om, at »han havde lært Rohde at kjende som en af Byens driftigste og dygtigste Handlende, hvis Bedrift stedse udvidede sig og allerede var en af de betydeligste i bemeldte By, som har et meget livligt Handelsrøre«; Rohdes hæderlige Bestræbelser havde haft det forønskede og glædelige Udfald, at han havde erhvervet sine Medborgeres Tillid og Agtelse samt en anseelig Formue; hvornæst han karakteriseres som en paalidelig og nidkær Mand¹.

To Dage i Forvejen havde Byens Borgermester, Hans

¹ Indenrigsministeriet. 1855. Bilag til Journal Nr. 3176.

Johan Gudmann Rohde i Holbæk-Perioden.

Bergishagen Hincheldey Rømer, meddelt, at Rohde i sin Forretning havde »udfoldet en Sagkundskab, Driftighed og Orden, der ikke alene erhvervede ham hans Medborgeres Agtelse og Tillid, men ogsaa forskaffede ham en — i pekuniær Henseende — fordeelagtig Stilling, saa at han med Føie kan regnes blandt denne Kjøbstads meest velhavende, driftige og indsigtfulde Handlende« samt mellem de 10 højest beskattede Købmænd. Borgermesteren slutter med at erklære ham for en »redelig og ærekiær Borger«.

Disse Udtalelser viser tilstrækkeligt, at han havde gjort en ikke ringe Indsats i den lille Bys Liv og opnaaet en fremragende Position dér. Naar Johan Rohde havde æsket disse Erklæringer, var det, fordi Broderens pludselige Død havde aabnet ham nye Veje, som han, beslutsom og fast, straks havde kastet sig ind paa.

JOHAN ROHDE BLIVER ISENKRÆMMER

Johan Rohde var bleven indsat som sin Svigerindes Laugværge, og da det var aabenbart, at Forretningen, der alene var bragt saa stærkt i Vejret ved Julius Rohdes ualmindelige Handelsdygtighed og Energi, ikke kunde holdes paa samme Højde under hendes eller en tilfældig Bestyrers Ledelse, tog han den Beslutning at opgive sin Virksomhed i Holbæk, flytte til København og dér dels starte en selvstændig en gros Handel, dels som Værge føre Tilsyn med hendes Forretning.

Den 16. Maj 1855 opsagde han sit Borgerskab i Holbæk; den 23. Mai opnaaede han Grosserersocietetets Comités Attest for at være kvalificeret til at blive Grosserer, hvorefter han 29. Maj fik Borgerskabet og den følgende Dag i Finanshovedkassen erlagde de 300 Rdl. som var Gebyr derfor. Det var en en gros Forretning med Isenkram, Rohde stiftede, specielt beregnet paa at forsyne Svigerindens Butik. Men naturligtvis frembød dette Forhold betydelige Vanskeligheder; det blev derfor snart bestemt, at han skulde se at komme ind i Isenkræmmerlauget og derefter overtage Firmaet.

Johan Rohde ansøgte da under 28. August 1855 Kon-

gen om Ret til Indtrædelse i Lauget mod at underkaste sig Interessentexamen og tage Aktier i Raadvad-dam; da Enken samtidig vilde opgive Forretningen, og der saaledes ikke kom en ny Konkurrent til, haabede han paa Laugets Bistand.¹ Denne Forventning blev dog skuffet; Oldermænden, som fik Sagen til Erklæring, mente ikke af Hensyn til Konsekvenserne at kunne anbefale Andragendet, »hvormeget det vistnok end vilde være i Supplicantens og afdøde Isenkræmmer Rohdes Enkes Interesse, og hvor mange Billigheds Hensyn der end synes at tale for Supplicantens Ønskers Opfyldelse«. ²

En Sag om en Grosserers Indtræden i et Handelslaug skulde efter Placaten af 13. Juni 1838 forelægges Borgerrepræsentationen; denne vedtog nu den 18. October 1855 med 15 Stemmer mod 9 at anbefale Rohdes Andragende, da han tidligere i Holbæk havde handlet med Isenkram, da Lauget ikke forøgedes med en ny Konkurrent, og da Oldermænden selv havde indrømmet, at Sagen frembød Billighedshensyn. — Den 5. November sluttede Magistraten sig hertil.

Saaledes anbefalet lykkedes det let Rohde at faa det ansøgte bevilliget, og under 16. November 1855 fik han Ret til at indtræde i Lauget mod at opgive sit Grossererborgerskab. Det er karakteristisk for Tidens Bureaukratisme, at Rohde allerede 28. Juni 1856 atter opnaaede Ret til »uden Indskrænkning ogsaa en gros at handle med de Varer, som Isenkræmmerne efter Laugets Articler af 1693 var berettigede til at handle med en detail«.

Rohde har allerede før Afgørelsen været sikker paa, i hvilken Retning Udfaldet af Sagen vilde gaa, thi under 12. October 1855 havde han købt hele Svigerindens Varelager for 46.378 Rdl. 4 $\frac{1}{2}$ 15 $\frac{1}{2}$, for hvilket Beløb han udstedte to Obligationer, der skulde afbetales med 5000 Rdl. aarlig; begge Obligationer var ogsaa bragt ud af Verden 1865.

Kort efter solgte Rohde Ejendommene i Holbæk i

¹ Rigsarkivet. Indenrigsministeriet. Journalsag Nr. 3176/1855.

² Laugets tredie Brevbog, pag. 264.

Smedelundsgade Nr. 109 og 110 til Købmand Carl Flindt for c. 15.000 Rdl.

Efter Bevillingen skulde Rohde, før han kunde optages i Lauget, underkaste sig Examinen; han gav derfor Møde i Laugsforsamlingen den 8. Marts 1856, blev examineret af Professor Holten ved polyteknisk Lærestalt og af Oldemanden og bestod Prøven, hvorefter han indtoges i Lauget. Nu kunde han faa sit Borger- skab som Grosserer ombyttet med et Isenkræmmer- borgerskab, hvilket skete ved følgende, morsomt snørk- lede Dokument, der, skønt det ligger vor Tid saa nær, dog bærer kraftige Spor af Enevælden. Det er dateret 29. Maj 1856:

Overpræsident,
Borgemestere og Raad
udi den kongelige Residentsstad Kjøbenhavn,
Gjøre vitterligt: At Aar 1856 den 29. Mai er for os her udi
Raadstuen fremkommen

Johan Gudmann Rohde,

født i Kjøbenhavn, som den 31. Mai Aar 1855 vandt Børgerskab som Grosserer, og da aflagde sin Sed om Huldskab, Lydigbed og anden Pligt, som han **HANS KONIGLIGE MAJESTÆT** vor allernaadigste **ARVEKONGE OG HERRE**, det Konge- lige Arvehuus, denne Stads Magistrat og sine Medborgere, var skyldig at bevise, hvilket sit vundne Børgerskab han nu forandrede, og i Henhold til vedhæftede kongelig allernaadigste Bevilling af 16. Nov. f. A. for Interessent i Isenkræmmerlauget blev indtegnat, saa at han sin Næring med lige Rettighed, som andre hans Med- borgere Interessentere i Isenkræmmerlauget her i Staden kan søge og nyde. Dets til Bekræftelse o. s. v.

Saaledes blev Johan Gudmann Rohde lovlig Isen- kræmmer i Kjøbenhavn og Indehaver af Firmaet »Baadh og Winthers Efterfølger«.

JOHAN ROHDE OG FORRETNINGEN

Johan Rohde fortsatte Forretningen paa det gamle Sted i Silkegade Nr. 47. Af nogle Erindringer, som Fir- maets nuværende Seniorchef, Etatsraad Julius G. Rohde,

har nedskrevet, er det muligt at danne sig et Billede af de primitive Forhold, hvorunder selv en stor Forretning dengang lededes:

»Af Façadens 7 Fag optoges det ene nærmest Købmagergade (Naboen til den Side var det bekendte Jordanske Lejebibliothek) af Porten, der baade var Ejendommens Hovedindgang og tjente til Oplag af svære Varer.

Stue-Etagens næste Vindue sad i »Kontoret«, et snevert Rum, langs hvis ene Væg der løb en Pult, hvor min Fader havde sin Arbejdsplads nærmest Vinduet og Bogholderen, Fröhlich, sin ved Siden af ham; flere Skrivepladser var der ikke, thi i Bagenden af Rummet førte een Dør ind til Butiken, en anden ud til Gaarden, og ved Væggen bag Bogholderens Ryg gav en lille Trappe eller Stige en ubekvem Adgang til et Port-Overrum, hvor der var Oplag af Spanskrør, Træskafter, Skomagerspaan og andre lette og lange Varer. »Kontoret« var saaledes hverken noget lunt eller roligt Arbejdssted; de Skrivende kunde ikke undgaa at høre det Meste af Butiksexpeditionen, og gennem Bagdøren ud til Gaarden var der stadig Færdsel af Expedienter, som skulde hente Varer fra andre Dele af Huset.

Butiken, der indtog Stue-Etagens midterste 3 Fag, var ikke videre stor og kunde, skønt helt omgærdet af Reoler, langtfra rumme Alt, hvad Kunderne daglig forlangte. I dens ene Fag nærmest Kontorvinduet sad Butiksdøren fra Gaden. Døren stængedes om Aftenen med 2 udvendige Lemme, paa hvis Inderflader var befæstet Værktøj af forskellig Art, der tjente som Skilt, naar Lemmene om Dagen laa opslaaet paa Ydermuren. Jeg troer at mindes, at der over Lemmene sad et mørkeblaat, buet Skilt med Firma-Navnet, i hvis Underkant der hang nogle Varer, bl. a. en Æbleskivepande, et Spadeblad og Hovedet af en Rive.

I Butikens 2 Vinduer var forskellige Varer temmelig fordringsløst udstillet, og paa Sidepanelet i det ene Vindue var der naglet en Del gennemhullede Møntstykker, der havde vist sig at være falske. Under Loftet hang paa Ringe af Jerntraad talrige Varer, saasom Koste og Pensler, der maatte hentes ned ved Hjælp af en Stang

med en dertil smedet Gaffel paa Enden. Hele Lokalet syntes brunt eller graat af Ælde; Intet havde nogen bestemt eller kendelig Farve, undtagen det Legetøj, smaa Bliktrumpeter og Harmonikaer, Nürnbergeræsker med Noæ Ark, Springtrolde i smaa, runde Trædaaser, m. m., som solgtes fra et Skab nærmest Kontordøren.

Mellem Reolerne paa Væggen modsat Kontoret førte en Dør ind til det 2-Fags Stuelager, hvor Firmaets ældste Medhjælper, Hr. Sørensen, herskede, en meget dygtig, men streng, gammel Herre. Her var det ogsaa, at Frokosten og Aftensmaden til Personalet, store Mængder skaaret Smørrebrød, Øl og Thee, blev bragt ned; man spiste, naar Arbejdet tillod det. Kom der mange Kunder i Butiken, signaliseredes der til de Spisende ved nogle haarde Slag paa Haandtaget til Lagerdøren. Man havde jo dengang hverken Telefon eller Ringeledning, men altsaa endda ikke saa god Madro, som nu.

I Kælderen under Sidehuset, med aaben Nedgang fra Gaarden, laa stadigt et Anker med Hvidtøl og et Blikbæger til Folkenes fælles Afbenyttelse, naar som helst.

Bag Stue-Lageret, i Sidehuset, laa Sømkammeret, hvor der altid var Arbejde nok for Karlene, naar de ellers ikke var beskæftigede. Smedede og klippede Søm og Skostifter, der dengang var meget store Artikler, indførtes nemlig altid løse i Foustager, Kasser eller Poser, men blev før Salget afpakket i Karduspapirs Tutter, som blev lavede i Sømkammeret, hvor Bunker af Søm var styrtet ud paa Disken, der var beklædt med en Jernplade.

Engang havde jeg, fristet af nogle smaa Kobbersøm, der i mine Barneøjne skinnede som Guld, taget en lille Haandfuld deraf og svøbt dem i mit Lommetørklæde, men Straffen ramte mig allerede næste Morgen ganske føleligt, da alle Sømmene fløj ud paa Gulvet, idet Moder vilde give mig rent Lommetørklæde.

For at holde den vigtige Søm-Afpakning i stadig Gang, antog Fader Smaadrenge, navnlig fra Sølvgadens

Skole gennem Inspektør L. Petersen. Sømkamret tjente som Folkestue, og her spiste Karlene.

Paa den anden Side af Silkegade-Husets lille Gaardsplads (kun 71 Qvadratalen), der var brolagt med Mursten paa Kant, havde den ældste Karl, Niels, sit Opholdsrum, hvor han afpakkede de større Søm, og hvortil der førte en Klokke fra Boutiken. Naar der saa blev ringet, maatte Niels (om Aftenen med en Olielygte, Gas

Den nuværende Seniorchef Etatsraad J. G. Rohde
nogle Aar efter Flytningen til København.

var endnu ikke indført i København) gennem Porten ud paa Gaden og ad Kældertrappen ved Siden af Boutiksdøren ned i Kælderen efter Blikplader, Staal, Jernplader og andre svære Varer. Da den knappe Kælderplads i selve Huset maatte suppleres, lejede Fader Kælderen under den store Nabo-Ejendom, som »Bikuben« 1861 lod bygge. I denne lange, lige Kælder, der sattes i Forbindelse med vor Kælder, lagde Fader en lille Skinnevej, ad hvilken de tunge Varer nemt førtes frem paa en lille Blokvogn. Og som Lageret maatte udvides, blev der lejet Underrum mange Steder i Nærheden, saaledes i

Pilestræde Nr. 35, i Rosenborggade Nr. 3, Kælderen under Præsteboligen i Kannikestræde og under Danse-lokalet »Aftenstjernen« i Lille Regnegade, ja endog under Ligkapellet ved Trinitatis Kirke.

Medens Stueetagen saaledes var viet Forretningen, var den øvrige Del af Huset indtaget til Familiens Brug. Det varede dog nogen Tid, inden Julius Rohdes Enke kunde flytte; Johan Rohdes Hustru og Børn boede da dels i Holbæk, dels hos hans Forældre i Store Kongensgade Nr. 46, fra hvilket Ophold »Vagtparaden«, der dengang gik gennem Gaden, synes at have gjort et uudsletteligt Indtryk paa Børnene fra Provinsen.

Men efter nogen Tids Forløb kunde man dog installere sig i Silkegade. Alle Soveværelserne laa paa 2den Sal. Memoirerne beretter: »Da min nogle Aar ældre Broder, hvem jeg kun dunkelt husker, var død kort efter Indflytningen, fik jeg som eneste Dreng mit særskilte Soveværelse. Det maalte vist ikke mere end 3^{1/2} Alen i Firkant og havde kun Dør fra mine Forældres Soveværelse, men Vindue ud til Hovedtrappen, hvilket jeg fandt raskere at benytte til Indgang. Den øverste Etage bestod af mange Kvistkamre, og der logerede Forretningens Lærlinge, en gammel Kommiss (Hendrichsen) og nogle Karle samt Puddelhunden »Polly«, der var saa nidkjær i sin Vogtergerning, at den engang, da den uforvarende var blevet indelukket deroppe, resolut sprang ud fra Kvisten og uden at have taget Skade, gøjende foer imod en Fremmed i Gaarden.«

Paa første Sal var Opholdsværelserne, og der foregik Personalets Middagsspisning sammen med Familien i to Hold.

DET DAGLIGE LIV SILKEGADE 47

Datidens daglige Liv i Ejendommen artede sig helt forskelligt fra Nutidens; de fleste af Folkene var paa Kost og logerede i Huset; kun de ældste boede for sig selv.

For Husmoderen stillede det daglige Arbejde sig derfor langt vanskeligere end nu, hvor Kostpenge har af-

løst Bespisningen, og det gjaldt da om ogsaa paa dette Felt at administrere med Forudseenhed og Økonomi. Indkøbene af Spisevarer foretoges derfor som paa en større Gaard; der anskaffedes store Mængder, hele Dritler og Fjerdinger Smør og Bøtter med Mel, ja selv hele Partier af Sennep i slanke brune Stenkrukker, og endnu erindres i Familien de halvaarlige Besøg, som den

Louise Marie Rohde, f. Nehammer.
C. 1860.

holstenske Skipper Mahrt, som lagde Skuden til ved Børsen, aflagde paa Kontoret for at invitere Husets Frue ned at bese Varerne, Ost, Smør, Mjød.

Nu var Husets Frue allerede fra Holbæk vant til det store Folkehold; saa, skønt ganske ung, forstod hun, hvorledes den Slags Ting gribes an. Hun var født 1828 i Holbæk som Datter af en indvandret Østriger, Farver Carl Nehammer, hed Louise Marie Nehammer og var 1846 bleven gift med Johan Rohde.

I Tidens Aand og som de Ordensmennesker, Johan Rohde og hans Hustru var, vaagedes der nøje over, at intet gik til Spilde. Endnu bærer Seniorchefen, som et Vidnesbyrd om Moderens Sparsommelighed, en Guldurkæde, som hun engang forærede sin Mand; den var købt for de Penge, hun i Aarenes Løb havde samlet ved Salg af tomme Smørdritler, gamle Aviser, Klude, Flasker og andet kassabelt Gods.

Denne store Folkehusholdning forestod Fru Rohde i næsten 20 Aar; selv efter Overflytningen til Købmagergade fortsattes den. Men Forretningens Vækst krævede ogsaa dør Pladsudvidelse, Køkkenet og Spisekammeret ved Forretningen maatte nedlægges 1874, og Kostpenge-systemet indførtes. Endnu ser man, midt i Forretningslokalerne, det smalle Spisekammervindue som et Minde om svundne Tidens patriarkalske Former.

I Silkegade blev Familien boende indtil Forretningens Expansion c. 1865 drev dem bort; Dagligstuen skulde bruges til Kontor; Familien maatte da flytte hen paa Købmagergade 11, men en Del af Personalet blev stadig boende i det gamle Hus.

Under Krigen 1863—64 var der indkvarteret et Par Soldater i Huset, »Forglemmigejer« kaldtes de, og Husets kvindelige Medlemmer fik travlt med at sørge for deres Udstyr med varme, uldne Vanter, Sokker og Halstørklæder. Men ellers forløb Livet roligt; den ældste Søn Carl Peter Frederik Johan Rohde, var, som nævnt, allerede død 1855, otte Aar gammel; der var derefter kun een Søn, JULIUS GUDMANN ROHDE, den nuværende Seniorchef, f. 1849. Derimod fødtes der, dels i Holbæk, dels i København fire Døtre, Frederikke Louise Rohde (f. 1851; senere gift med den svenske Rektor Wockatz), Elise Rohde (1853—1913; hun ægtede Herredsfoged Mangor), Thora Nicoline Rohde (f. 1855, som ægtede Firmaets senere Medindehaver Oscar Hecht) og Wilhelmine Theodora Rohde (f. 1856; gift med Partikulier Esskildsen).

FIRMAETS MEDHJÆLPERE

For at en Forretning skal kunne trives og blomstre, er det nødvendigt, at den, hos hvem Traadene samles, maa være klartskuende, dristig og foretagsom, og Firmaet »Baadh og Winthers Eftfl.«s Position, Vækst og Storhed skyldtes utvivlsomt først og fremmest dets daværende Chef, som med stor Handelsdygtighed, Fasthed og Initiativ altid gik op i Forretningen; den Skole, han havde gennemgaaet, anviste ham et større Virkefelt end nogen tidligere Indehaver.

Men af største Betydning er det ogsaa, at de, som forestaar Detailadministrationen og de daglige Smaaforretninger i et stort Foretagende, er præcise, paalidelige, vaagne og interesserede. Uden den Stab af dygtige Hjælpere, som »Baadh og Winthers Efterfølger« havde forstaaet at skabe eller knytte til sig, vilde Chefens Dygtighed ikke være kommen til sin Ret. Det er derfor rigtigst nærmere at omtale de Folk, som har betydet noget for Forretningen i denne Periode.

Som nævnt var Førstepladsen i Handelsforretningen indrømmet den gamle JENS SØRENSEN — »Handelsfuldmægtig«, som han kaldte sig —, der allerede havde haft en betroet Post indenfor Forretningen i Winthers Tid, men som synes at have fulgt sin gamle Chef, for dog ved Johan Rohdes Overtagelse at være vendt tilbage. Han var utvivlsomt dygtig, men meget konservativ og en Fjende af alle nymodens Ændringer i Forretningsførelsen.

Et Sidestykke til ham var TH. FRØHLICH, der som Bogholder og Kasserer var Chefens højre Haand paa Kontoret. Han var en hurtig og sikker Beregner, kunde paa een Gang sammentælle en Kolonne med Daler, Mark og Skilling og besad en glimrende Hukommelse, hvad der var af særlig Værdi paa en Tid, hvor Bogføringen ikke var saa paalidelig og bestemt, som man senere anser for nødvendigt.

Fra Julius Rohdes Tid var endvidere O. E. Hendrichsen og AUGUST T. H. FRIEDERICHSEN tilbage. Den sidste, der var bleven Svend 1855, vedblev stadig at arbejde

i Forretningen, først som Kommis, senere, da Johan Rohde, trods Sørensens bestemte Protest, havde besluttet sig til at lade rejse i Provinsen, som Firmaets

August Friederichsen,
Firmaets første Rejsende
1860—1866.

første Rejsende; at han var glad og stolt i sin nye Egenkab, synes at fremgaa deraf, at han, endog i hjemlige Omgivelser, har ladet sig fotografere sammen med sine Prøver og med sin Prisbog i Haanden. » Han værnede ogsaa sine » Kasser « med stor Omhu « og har i Forretningen Ord for at have været en udmærket Sælger. 1866 nedsatte han sig paa Vesterbrogade (C. Friis & Co.).

Kort efter at have overtaget Firmaet sluttede Johan Rohde Lærlingekontrakt med SOFUS BERNHARDT HANSEN; han blev indskrevet hos Lauget i 1856 og var blandt det

sidste Hold Lærlinge, som Lauget holdt Examen over i 1861. Som ung Kommis blev han i det gamle Firma. Da Friederichsen trak sig tilbage, havde Firmaet i Hansen eller, som han fra sin Drengetid kaldtes af Familien, Sofus, en fortræffelig Erstatning. Han nedsatte sig senere, c. 1872, i sin Fødeby Køge. I sine Optegnelser skriver den nuværende Chef om ham bl. a.: » Han var meget afholdt af os alle og var en rask og dygtig Rejsende til Gavn og Ære for den gamle Forretning. «

For tredje Gang havde Forretningen det Held indenfor sine Medarbejdere at have en dygtig Afløser, nemlig JOHANNES HALGREEN, en Slægtning og et Bysbarn af Firmaets nuværende Chef. Han var kommet i Lære hos Firmaet 1. Maj 1860 og blev Kommis 1865.

Sofus Hansen,
Rejsende 1867—72.

Nu var han rede til at indtræde i den ledige Plads som Rejsende; men hans Virksomhed for Firmaet blev kort; efter et Par Aars Forløb gik han i Tjeneste som Rejsende hos et Lybækkerfirma, overtog senere H. A. Erlings Forretning i Nakskov, drog derefter nogle Aar til Hamborg, men lever nu som Particulier i Hellerup. Han var ikke blot en Slægtning, men ogsaa en god Ven af Familien Rohde.

For de Rejsende maa man imidlertid ikke forbigaa de andre Medhjælpere, som var knyttede til Forretningen i Silkegade. Folketællingen af 1870 opregner blandt de derboende som Lærling Edvard Sejer Bøje og som Handelsbetjent CARL FREDERIK CHRISTIAN KREUTZBERG, f. c. 1848 i København. Han havde oprindeligt været en af de ovenfor omtalte Sømpakkerdrengene, var saa efter sin Konfirmation kommen i Lære i Forretningen og forblev knyttet til denne som første Lager-Kommis. Han arbejdede i denne Egenskab til kort før sin Død, 1916, »med stor Dygtighed og Trofasthed«.

Sømpakkerdrengene har i det hele taget været Firmaet gode Hjælpere; en anden »meget afholdt og ikke mindre flink Sømpakkerdreng« hed Vilhelm; han kom i Firmaets Tjeneste 1863—64; nu er han bleven Ridder af Dannebrog og Medlem af Bestyrelsen for »Nordiske Metalvarefabrikker«; det er Fabrikant og Grosserer H. V. CHRISTENSEN. »Han var udgaaet af Skolen som Dux og med Inspektørens Karakteristik som en flink Dreng. Selv mente han, at det var, fordi han som Dreng foretrak at tage en Lussing paa hele Klassens Vegne fremfor at angive de Skyldige i nogle Spilopper; men jeg troer dog, at Inspektør L. Petersen, der var en sjælden klog og skarptseende Mand, har haft andre vægtige Grunde til sin anbefaling.«

Endnu en af de gamle »Sømdrengene« fra Silkegade

Johannes Halgreen,
Rejsende 1872—73.

Carl Kreutzberg.

kom i nært Forhold til Forretningen, og det var Carl Petersen; men da hans Virksomhed hovedsagelig først falder senere, vil han blive omtalt andetsteds.

Paa Kontoret blev CHRISTIAN FREDERIK LUDVIG FRIIS, født 1833 i Skive, Frøhlichs Hjælper. Efter at have faaet sin Uddannelse hos Plewe & Co. i Hamborg, blev han Commis 1. Juli 1858, og kom derefter snart i Tjeneste hos Johan Rohde. Han skrev meget smukt, hvad der var en betydelig Adkomst i hans Chefs Øjne, »men var tillige en dygtig Calculator og i det Hele en særdeles habil Forretningsmand«. I 1866 nedsatte han sig i Kompagni med en anden af Firmaets dygtigste Mænd, ovennævnte August Friederichen, som Isenkræmmer paa Vesterbrogade, men traadte 1877 ud af Firmaet. Han fik senere Titlen Commerceraad og bar saavel Medaillen for ædel Daad som Medaillen for druknedes Redning. Han døde 1915.

C. F. L. Friis.

FORRETNINGENS VÆKST

De her nævnte Personer er dog langt fra alle de, der har været i Firmaets Tjeneste i Silkegade-Perioden. Som Forretningen voksede Folkeholdet; i 1855 var der 4 Svende, 1 Lærling og 1 Kontorist knyttet til Firmaet, 1857 bliver det til 2 Kontorister og i 1861, det sidste Aar Lauget eksisterede, og hvor følgelig Laugsmandtal findes, anmelder Rohde, at han havde 4 Svende (Kommiser), 1 Lærling, 4 Kontorister og 3 andre Arbejdere i Firmaets Brød; det giver 12 Personer, medens det højeste Tal, noget andet Firma da kom op paa, var 8 Personer.

Forretningens Fremgang skyldtes naturligvis for en Del Firmaets gamle Anseelse og Medarbejdernes Flid, for en Del ogsaa de opadgaaende Konjunkturer, som under hele Frederik VII's Regering herskede her i Landet. Men Hovedparten bør utvivlsomt tilskrives Johan Rohdes Initiativ. Det er omtalt, at han allerede 1856

fik Grosserer-Tilladelse, og at han begyndte at holde Provinsrejsende, hvad der ikke alene i betydelig Grad forøgede Firmaets øjeblikkelige Omsætning, men ogsaa skaffede det Kunder, som trofast fra den Tid har følt sig knyttede til den store Forretning. At nævne blot de betydeligste er ugørligt; Kredsen strækker sig fra Skagen til Bornholm. Ja, takket være denne Udvidelse af Firmaets Virksomhed, som ogsaa senere er fortsat betydeligt, er der næppe nogen By, Station eller Handelsplads i Danmark, hvorhen ikke nogle af »Baadh og Winther«s Varer er naaede frem.

Købmand C. S. Møller, Skagen.
* 21. Juli 1834, † 15. Marts 1909.

Og den gamle Regel, at jo større en Forretnings Om-sætning er, desto mangfoldigere bliver de Tilbud, den modtager, slog ogsaa nu til. Takket være de mange store og smaa Aftagere rundt i Landet kunde Firmaet naa frem som Køber til selve de store udenlandske Produktionscentre; derved kunde atter det gamle Krav om Førstehaandshandel, som jo var hele det 18. Aarhundredes bestemte Fordring, oprettholdes paa Trods af Tidens Tendens til Kommissionshandel.

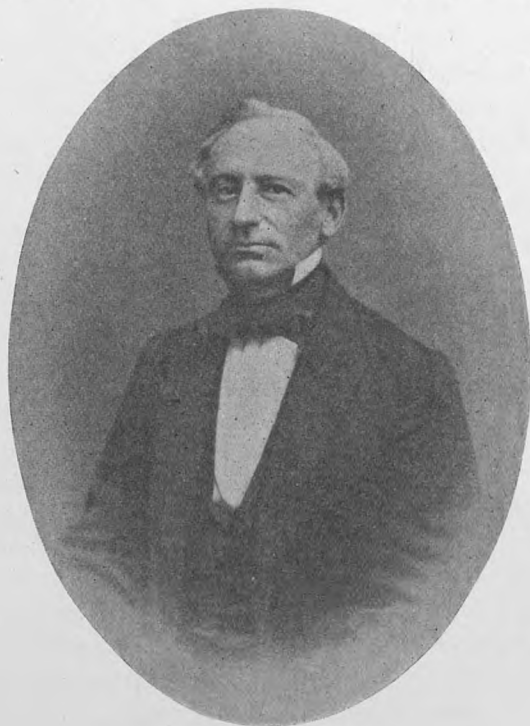

Købmand og Skipsrheder P. Berg, Nexø.
* 5. November 1817, † 23. Marts 1894.

Men var saaledes Handelen til Provinsen af en ikke ringe Betydning for Firmaet, blev det, som hidtil havde været Forretningens Grund-

vold, Butikshandelen, dog ikke forsømt. Allerede fra Julius Rohdes Tid havde Forretningen haft en stor Del af de militære Etablissementer til Kunder; deres Forbindelse med Firmaet blev ikke svækket i Tidens Løb, og en Række civile Statsinstitutioner kom til.

En særlig og trofast Kundekreds skabte Firmaet sig blandt Hovedstadens større Haandværkere og Fabri-

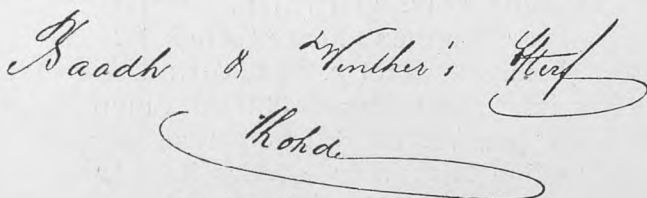
Johan Gudmann Rohde.
C. 1860.

kanter, og da Firmaet hverken holdt By-Agent eller regelmæssigt lod Hovedstadskunderne besøge, tør man slutte, at disse Kunder har set deres Fordel ved at vedligeholde Forbindelsen med Forretningen. Johan Rohde dyrkede med Flid Bekendtskabet med mange af disse Folk; adskillige blev hans Venner og hørte til hans selskabelige Omgangskreds, som han til deres.

Som Virksomheden voksede, ansaa Johan Rohde det for nødvendigt at sikre sig bedre Lokaler; først synes

han at have tænkt paa en Ombygning af Ejendommen i Silkegade, hvorfor han 9. Juli 1859 erhvervede Gaarden af M. F. O. Winther for 23.000 Rdl. I Huset indstod 8000 Rdl., Resten skulde dels udbetales kontant, dels afdrages med 500 Rdl. halvaarligt. At Rohde, som i den Tid ogsaa havde de store halvaarlige Udbetalinger til Forgængerens Enke, har turdet inklade sig paa denne Forøgelse af sine aarlige Byrder, viser tilstrækkeligt, hvor indbringende Forretningen var; Summen var helt afbetalt i 1868.

Ved Købet kom Johan Rohde ikke udover Vanskelighederne paa Grund af Pladsmangelen. Det blev flere og

Johan Rohdes Firma-Underskrift.

flere Oplagsrum i Nærheden, som maatte lejes til Forretningens Brug, hvad der foraarsagede Besværligheder¹. Familien maatte flytte bort, saa Stuerne kunde blive Kontorlokaler, og dette var atter ubekvemt. Da endvidere en Ombygning af Ejendommen ikke kunde iværksættes uden alvorlige Gæner for Butikshandelen, saa Rohde sig om efter en anden til Handelen egnet Ejendom og var fast besluttet paa, naar Lejlighed gaves, at flytte sin Forretning bort til et bedre Sted.

JOHAN ROHDE, LAUGET OG RAADVADDAM

Den Opposition, der havde været mod Rohde for hans Indtagelse i Lauget, tabte sig snart. Allerede 27. Oktober 1856 blev han valgt til Bisidder, og da Peter Eegholm blev Oldermænd 1860, blev Johan Rohde første Bisidder. Denne Stilling betød ganske vist ikke meget; men det faldt dog saaledes i hans Lod at være blandt de ledende ved hint Møde den 27. December 1861, hvorefter Lauget i Henhold til Næringsloven ophørte.

¹ Se ovenfor S. 177 f.

En ny Sammenslutning af Isenkræmmerne, uden Laugstvang, blev dengang ikke dannet. Det behøvedes ikke; man havde jo Raadvaddams Fabrikker, der fortsattes som et Interessentskab for samtlige Isenkræmmeres Regning; thi vel havde man gennem et Aarhundrede ved alle Lejligheder fremhævet, hvilke Byrder Fabrikken paalagde Interessenterne; nu da dens Drift ikke længere var dem en Pligt, vilde de ikke skille sig af med den. Hertil bidrog vel først og fremmest, at de alle i Foretagendet havde staaende Penge, som vilde være tabte, hvis Driften ikke fortsattes; en Køber af Fabrikken syntes ikke at være til at finde.

Men til dette kom, at Driften, især under Faiths Direktorat, var kommen i bedre Gænge. Omsætningen, som i 1855 havde været c. 58.000 Rdl., gik i de følgende Aar ikke ned under 49.000 Rdl., men var endog i 1862 oppe paa 72.000 Rdl., og hvad der var vigtigere, de særlige Tilskud behøvedes ikke længere; Fabrikken gav Overskud. Ganske vist var dette ikke stort, gennemsnitlig en 1000 Rdl.; men det spaaede godt for Fremtiden.

Da Faith var bleven uenig med Interessenterne og agtede at opgive sin Butikshandel og udgaa af Lauget, valgtes Rohde 29. Marts 1860 til første Direktør; men han vilde ikke modtage Valget, da han ønskede Administrationen ændret¹. 1859 var han bleven indvalgt i Repræsentantskabet.

Da Interessenterne paa Generalforsamlingen 31. Oktober 1860 havde truffet den Beslutning at fortsætte Fabrikken for privat Regning, blev Rohde første Mand i Bestyrelsen og beholdt denne Stilling til 1872, da den vedtagne Konvention mellem Interessenterne ophørte.

I denne Periode forbedredes Raadvaddam paa forskellig Vis; en ny Fabriksbygning opførtes til c. 17.000 Rdl., og Brandassurancen for Fabrikken steg derved til c. 87.000 Rdl. Gælden beløb sig dog til c. 90.000 Rdl. Varer og Materialer dækkede paa det nærmeste den løbende Vexelgæld. Interessenternes Indestaaende var saaledes ikke meget værd.

¹ Galle og Høyer: pag. 256.

I Begyndelsen af Perioden var Omsætningen stigende, i 1866 endog c. 84.000 Rdl., og der var stadig et lille Overskud at fremvise. Fra 1870 betalte Foretagendet sig ikke længere; man besluttede sig derfor til at søge Fabrikken afhændet, og 1873 ophørte Raadvaddam at være samtlige københavnske Isenkræmmeres fælles Eje.

Rohde havde saaledes trofast bidraget sit til at vedligeholde Standens Interesse, og hans Indsats kan maales derved, at Raadvaddams pekuniære Status, da Interesentskabet opløstes, var solidere og mere konsolideret, end da han tiltraadte, og Foretagendet bedre installeret.

GAARDEN PAA KØBMAGERGADE

I Maj Maaned 1867 blev der holdt en Række Auktioner over en anseelig Gaard paa Købmagergade, Matrikelnummer Frimands-Kvarter Nr. 49, Løbenummer 45.

Ved Københavns Brand 1728 var Ejendommen i Sr Hans Henrich Garbens Eje; han var Klæde- og Silkekræmmer, en fremstaaende Mand, og blev senere Klædekræmmerens Oldemand og Kvarterets Stadskaptain. Huset havde da 12 Bindingsværksfag til Gaden, 24 til Gaarden¹. Det nedbrændte totalt; men Garben rejste snart en ny Bygning paa Grunden; den taxeredes til 7000 Rdl. og blev 1736 assureret for 6000 Rdl.², men senere forbedret. Assurancen forhøjedes derfor 1754 med 2500 Rdl. Den 28. Maj 1763 solgte han Ejendommen til Justitsraad og Kasserer i Uldmanufaktur Hans Koefoed for 8000 Rdl. I December 1776 overgik der Ejendommen en mindre Ildsvaade.

Naar man i senere Tid ogsaa har villet henlægge Pilloys Vinstue (Niels Juul)³ til Købmagergade 45, skyldes det en Forveksling mellem de gamle Matrikelnumre; Niels Juuls fra norske Selskab kendte Vinstue laa da i Klædebo Kvarter Nr. 50; d. v. s. paa Hjørnet af Lille Købmagergade og Skidenstræde (nu Krystalgade).

Hans Koefoed (1720—96), der var en fornem Mand

¹ Grove: Københavns Huse og Indvaanere 1728. (Kbhvn. 1906.) pag. 73.

² Landsarkivet, Københavns Brandforsikring. Policenr. 1752.

³ Knud Bokkenheuser: Der gaar Sagn om Borgtapeter (Kbhvn. 1917), pag. 7.

og endte som Conferentsraad og Direktør for General-Postamtet, for det kgl. militære Uldmanufactur og for Tugthusene, og hans Enke foretog adskillige Ombygninger 1787 og 1800, saaledes at Assurancesummen kunde forhøjes til 15.600 Rdl. Forhuset var paa tre Etager med ni Fag, og havde en Frontespice over 3 Fag; Kælder var der under de 7 Fag. I Gaarden laa et Sidehus paa 9 Fag, 3 Etager højt med Kælder under; derimod var Baghuset kun een Etage højt og brugtes til Stald og Vognremisse; det andet Sidehus var ogsaa kun paa een Etage, og 6 Fag langt.

Da Conferenceraadinde Koefoed døde, blev Gaarden sat til Auktion, men først paa den 4. Auktion den 17. Juni 1807 kom der et antageligt Bud, nemlig fra Klædekræmmerne Michael Andersen Kierkegaard og hans Compagnon Christen Agerskov; det var paa 22.050 Rdl.; to Trediedele af Købesummen kunde dog blive staaende som første Prioritet til 1817. Skødet udstedtes 10. Dec. 1807. Ejerretten deltes 1813 i to Dele, M. A. Kierkegaard beholdt den ene Halvdel, den anden gik over til Klædekræmmeren Jens Hansen Lund; Ejendommen taxeredes efter Krisen til 25.000 Rbdl. Den 30. Januar 1829 solgte Lund for 10.000 Rbdl. rede Sølv sin Halvpart til Kierkegaard, som forbedrede Ejendommen, saa dens Assurancesum forøgedes til c. 28.900 Rdl. i 1862.

Klædekræmmeren Michael Andersen Kierkegaard og Søren Kierkegaards Fader var Fætre. De var oprindelig Hosekræmmere. Michael Pedersen Kierkegaard, Sørens Fader, var allerede som Barn kommen over til København for at staa i Lære i Morbroderen Niels Andersen Sedings Hosekræmmerforretning; han etablerede sig som selvstændig Kræmmer 1780 og drev Forretning paa Købmagergade i den Ejendom, hvor nu Marstrands Bageri er, men som da tilhørte Glarmester Clausen (se i Rohdeske Stamtavle). I hans Tjeneste var Fætteren Michael Andersen Kierkegaard kommen, efter at han, som det synes, har lært Klædekræmmerhandel i Provinsen; han havde hos ham vel en betroet Stilling, men maatte dog ogsaa som Svend gøre husligt Arbejde, f. Eks. altid pudse Husbondens Støvler, men naturlig-

vis ogsaa kun hans. Da Søren Kierkegaards Fader i 1797 besluttede sig til at ophøre med Handelen, overdrog han Forretningen til M. A. Kierkegaard og til sin anden Svend Christen Agerskov. Foreløbig bleve de boende i Clausens Kælder, senere flyttede de til den af dem erhvervede Ejendom; de var nemlig blevne forfremmed i det borgerlige Omdømme, idet de, med en Del andre Hosekræmmere, 1801 blev optagne i det fornemste Handelslaug, Silke- og Klædekræmmerlauget.

Forholdet mellem de to Fætre synes at have været det bedste; i 1843 stiftede saaledes Michael Andersen Kierkegaard et Legat paa 1250 Rdl., som skulde tilfalde dels Skolen, dels syge og fattige i deres Fødesogn, Sædding, og som fik Michael Pedersen Kierkegaards Navn, til Minde om den Mand, der var M. A. Kierkegaards »Ungdoms-Lærer, Manddoms Vejleder og Hjælper til at blive Borger og Handlende« i København. Ligeledes lod han en Mindetavle opsætte over Fætteren i Sædding Kirke.

Men medens Forholdet mellem M. A. Kierkegaard paa Købmagergade og Søren Kierkegaards Fader var det bedste, synes Søren ikke at have kunnet sympatisere med Halvonkelen. Derimod stod han senere Børnene Hans Peter Kierkegaard og Julie Kierkegaard, der ægtede Regimentskvartermester H. B. Thomsen, meget nær. Det kan saaledes med Rette fastslaaes, at Søren Kierkegaard baade i sin Barndom, men mest i sine første Manddomsaar har færdedes i Huset Nr. 45 paa Købmagergade.¹

Efter M. A. Kierkegaards Død kom Ejendommen til Auktion; men ligesom tidligere faldt der intet antageligt Bud. Først ved 4. Auktion den 7. Juni 1867 blev der budt 53.010 Rdl. + 1500 Rdl. for Bankhæftelsen, hvad Boet tog imod. Køberen var Johan Gudmann Rohde og han fik straks Ejendommen overdraget (Skøde af 5. Dec. 1867). Af Købesummen blev 40.000 Rdl. indestaaende til $4\frac{1}{2}\%$.

Dermed havde Planerne om at flytte Forretningen

¹ H. P. Barfod: S. Kierkegaards Efterladte Papirer I (Kbhvn. 1869), pag. XXIX. XXXVII. — V. Ammundsen: S. Kierkegaards Ungdom (Kbhvn. 1912), pag. 3, 9, 12, 43. — Meddelelser fra Prof. Ammundsen og Arkivassistent Heiberg.

bort fra Silkegade faaet fast Grundlag. Endnu var store Dele af Ejendommen paa Købmagergade udlejede, men Lejerne blev opsagte, og Rohde gav sig i Lag med Ombygningen.

Porten, som sad til højre i Forhuset, skulde flyttes hen i Midten. De lave Bygninger i Gaarden skulde erstattes med højere Huse, saa et treétages Sidehus og en lignende Bagbygning maatte opføres. Det nye Sidehus indrettedes til Lager og Kontor. Baghuset blev ogsaa udlagt til Lager og Folkerum; paa 3. Sal fik Frkn.

Valeur Lokaler til deres Pige-skole. I Forhuset blev anden Sal Pensionat.

Købmagergade Nr. 45 efter
1ste Ombygning 1871.

Foruden større Plads for Forretningen skulde Flytningen især bringe Johan Rohde ét Gode; han fik atter Bolig ved Butikken og Kontoret; men Indrettelsen af første Sal i Forhuset tog saa lang Tid, at Familien først i Efteraaret 1870 kunde flytte derind.

Fra Herreværelset var der direkte Adgang til Kontoret i Sidefløjen. Til den anden Side laa der mellem Herreværelse og Dagligstue »en 4 Fags »Sal« med cinoberrøde Vægge, tæt behængte med smukke Oliemalerier; den var egentlig ikke hyggelig, men afgav prægtig Plads for de store Middagsselskaber, som Fader yndede at afholde, og hvor der jævnlig blev spillet Whist og L'hombre ved indtil 5 Spilleborde, medens der musiceredes af os Yngre i Dagligstuen «.

Ved Portens Flytning deltes Stueétagen i to Butikker; den større, ned mod Amagertorv, udlejedes med tilliggende Lokaler i det gamle Sidehus til en Manufakturforretning, Kælderen derunder til en Restauratør, siden til Hansens Kaffeforretning (nu i Nr. 55).

Hvor Porten havde siddet, altsaa op mod Rundetaarn, indrettedes Isenkrambutikken, som ogsaa sattes i Forbindelse med Lagrene i Sidebygningen. Butikken selv

fik kun et stort Dobbeltvindue mod Gaden, og Butiksdøren var anbragt i det yderste Enkeltfag; man naaede derop ad 5 temmelig ubekvemme Trin fra Gaden. »Min Fader havde ønsket det saaledes; thi en saa »fornem« Indgang som ad en Port passede sig ikke for en jævn Forretning.«

Ændringerne foretoges af Murermester Fussing, Tømrermester Kernn og Snedkermester Carstensen. Ombygningen, der var meget bekostelig, var først tilendebragt 1871. Før kunde Overflytningen derfor heller ikke foretages.

I Løbet af Foraar og Sommer 1871 blev den nye Butik, mens Handelen uforandret fortsatte i Silkegade, fyldt med et komplet Vareassortiment og Lageret installeredes under de udvidede Forhold i det nye Hus. Til dette Arbejde anvendtes Forretningens yngre Kræfter under Ledelse af Johs. Halgreen og GEORG STAAL-REIMER. Denne sidste, der havde lært

Georg Staal-Reimer.
Kommis 1870.

hos Benzon paa Østergade og først som ung Svend var kommen i Tjeneste hos »Baadh og Winther«, havde især meget Besvær med Butikkens Installering, og en Deel af hans Anordninger har endnu Hævd paa Købmagergade 45. Reimer etablerede sig senere og drev en kort Tid Forretning i Adelgade; han rejste derpaa en Aarrække til Australien, men vendte siden hjem og døde i København. Der stod i sin Tid stort Ry i Firmaet af hans Arbejde under Flytningen.

Endelig var de nye Lokaler saa vidt rede, at de kunde tages i Brug, og en Hverdag Aften, den 18. September 1871, Kl. 9^{1/2}, lukkedes det gamle ærværdige Silkegade-Hus, der rummede saa mange gode Minder. Næste Morgen, Kl. 7 som sædvanligt, begyndte Handelen paa Købmagergade Nr. 45.¹

¹ Berlingske Tidende. Tillæg Nr. 223.

FORRETNINGEN PAA KØBMAGERGADE

Butikken i Silkegade med tilgrænsende Rum i Stueétagen havde ikke fyldt stort over 200 Kvadrat-Alen; da Kontoret flyttedes op paa 1. Sal blev Grundfladen forøget med c. 100 Kv.-Alen. I det hele taget kunde Ejendommen næppe yde mere end c. 1500 Kv.-Alen til Butik, Kontorer og Lagre.

Paa Købmagergade var Butikken med tilstødende Stuelager c. 250 Kv.-Alen og Kontorerne smaa 200 Kv.-Alen. Forøgelsen var saaledes kendelig, om end ikke overvældende; men Fordelen laa ogsaa hovedsagelig i Kælderen (c. 250 Kv.-Alen) og i Lagrene i Side- og Baghus; ialt optog Forretningen efter Overflytningen i 1871 cirka 2000 Kv.-Alen Gulvflade.

Og dog var al denne Plads ikke fuldt tilstrækkelig; især kneb det med at huse de sværere Varer, som Zinkpladerne i Foustager, svenske Søm og Jernplader i Kasser; de oplagredes, som før, ude i Byen i de omtalte Kældere. Silkegadehuset blev 1873 solgt til Skræddermester Tafdrup for 25.000 Rdl.

Det viste sig snart, at Flytningen svarede Rente. Efter den fransk-tyske Krig oprandt der en livlig Handelstid; Firmaet stod nu rustet til at tage mod den forøgede Efterspørgsel. Uden de større Lagerrum vilde den Handel, som »Baadh & Winther« i Halvfjerserne drev med Provinserne og København, have været en Umulighed; ja det varede kun faa Aar, før Pladsmangelen overalt begyndte at gøre sig gældende. Johan Rohde, som da allerede begyndte at blive til Aars, kviede sig ved at paabegynde de store Byggearbejder, som han dog indsaa nødvendigvis maatte foretages, hvis Firmaet skulde hævde sin Plads blandt de ledende i sit Fag; det fik blive de Yngres Sag at realisere disse Fremtidsplaner.

Af de Personer, som særlig kom til at spille en Rolle for Firmaet i denne Periode skal enkelte her omtales.

Da Johannes Halgreen forlod sin Plads som Rejsende for »Baadh og Winthers Efterfølger«, rykkede en af Mændene fra Forretningskontoret ind i den ledige Plads, og gjorde snart fortrinlig Fyldest dør; det var OSCAR FREDERIK PETER HECHT, født 1848. Han var Køb-

mandssøn, havde lært hos Sander i Faaborg og fik 1871 Plads paa Kontoret hos Johan Rohde; hurtigt kom han ind i den praktiske Side af Isenkramhandelen og havde betydelige medfødte Anlæg som Sælger, vennesæl og munter, som han var. I nogle Aar rejste han rundt i Provinserne, og han opnaaede ved sine ubestridelige Evner at udvide Firmaets Kundekreds betydeligt. Han knyttedes derfor snart nøjere til Forretningen og fik 1875 Procura i Firmaet. I 1877 blev han gift med sin Chefs næst yngste Datter, Thora Nicoline Rohde.

Den sidste af de gamle Søndrengene fra Silkegade, CARL PETERSEN, født 1856, kom 1. Juli 1871 i Lære

hos Firmaet, hvor han allerede i tre Aar havde været beskæftiget. »Han skulde have en aarlig Løn af 50

Rigsdaler, samt Kost og Logis. Han deltog saaledes i Forretningens Flytning til Købmagergade, og her logerede han baade som Lærling og som Kommiss, indtil han giftede sig. Da Personalets Bespisning i 1874 afløstes med Kostpenge, gav Fader ham samme Godtgørelse som Kommisserne, nemlig 500 Kr. aarlig, med den Begrundelse, at Drengene jo spiste mindst ligesaa meget som de Voxne, men Fader saa ogsaa godt,

at Carl, der var bleven ualmindelig stærk, tog lige saa kraftige Tag ved alt svært Arbejde, som manges voxen Karl.« Han har siden da stadig været i Firmaets Tjeneste og er nu dets Forvalter.

Oscar Hecht
1848—1912.

Carl Petersen.

Blandt Medhjælperne i Halvfjerserne maa ogsaa FRITS MUNCK (c. 1853—99) nævnes. Han havde lært hos Michael Sørensen i Aalborg 1867—72, og blev som Svend knyttet til Forretningen paa Købmagergade. Hans gamle Principal havde givet ham det Skudsmaal, at han var »en paalidelig, flittig og trofast Medhjælper, der arbejder hurtig og bestemt, er usædvanlig dygtig som Expedient i en Butik og som Varekender«. Den nuværende Seniorchef har dertil føjet: »Hvad der heri er anført, bekræftede sig i alle Maader, idet Munck, der kun var lidt yngre end Hecht og jeg, blev Firmaet en trofast Støtte og en energisk Banebryder paa alle praktiske Omraader, hvor noget af alt det nye skulde sættes i Gang.«

Endelig kom der i de Aar en Mand ind i Forretningen, som skulde faa afgørende Betydning for Firmaets Skæbne, nemlig Johan Rohdes eneste Søn JULIUS GUDMANN ROHDE, født 1849 i Holbæk. Ved Familiens Indflytning i Købmagergade Nr. 45 havde han faaet en to Værelses Kvistlejlighed i Forhuset, og der fuldendte han de polytekniske Studier, især af Teknologi, som altid havde været hans væsentligste Interesse. I Januar 1872 blev han cand. polyt. og straks derpaa ansat som Kemiker paa Øresunds kemiske Fabriker; men da Museumsassistent, senere Statsgeolog K. J. V. Steenstrup i Maj samme Aar foretog en videnskabelig Undersøgelsesrejse til Grønland, fulgte han ham paa Professor Johnstrups Opfordring. Efter Hjemkomsten til København i Oktober samme Aar var Julius G. Rohde et halvt Aars Tid beskæftiget med Bearbejdelsen af Expeditionens Resultater. Imidlertid havde Faderen kun nødtigt givet Afkald paa Tanken om at kunne overlade den Forretning, han havde drevet saa langt frem, til sin Søn. Rohde jun. opgav derfor den videnskabelige Bane, han var slaaet ind paa, og begyndte i Foraaret 1873 at forberede sig til Forretningsvirksomhed. Efter en kort Tids Frekventering af Grüners Handelsakademi, hvis Undervisning dog var ham for elementær, fortsattes Uddannelsen i Bogføring, Sprog og Handels-

regning under private Former, og den unge Rohde fik samtidig Plads som Kontorist paa Faderens Kontor. Under dennes direkte Tilsyn overtog han snart den udenlandske Korrespondance og Kalkulationerne. Her kom den tidligere rationelle Uddannelse fra Studietiden ham til Gode; allerede 12. November 1874 gav Faderen ham Procura til at underskrive Firmaet og handle i alle dets Anliggender.

En Uddannelse alene paa en hjemlig Kontorstol er imidlertid ikke nok for den Mand, som skal staa i Spidsen for et saa stort Foretagende, som Firmaet havde udviklet sig til. Rohde jun. besluttede da for yderligere at perfektionere sig under fremmede Forhold at drage til England. I Januar 1876 gik Rejsen over Nordsøen til Hull og det lykkedes ham snart at faa Plads som Fremmed-Korrespondent hos Joseph Fenton & Sons i Sheffield, som drev Handel med Staal, Staalstøbegods, Værktøj og Knivvarer, især i Belgien, Frankrig og paa Hjemmemarkedet.

Efter godt et Aars Forløb blev han dog kaldt hjem af Faderen, som ønskede Styrelsesforholdene i Firmaet ændrede.

Forretningen var saaledes i Slutningen af Halvfjernerne i Besiddelse af en Række dygtige yngre Kræfter; de havde alle fuldt op at gøre, thi Fremgangen i Firmaet fortsattes Aar for Aar.

JOHAN ROHDES SIDSTE AAR SOM AKTIV DELTAGER I FIRMAET

Johan Rohde, som hele sit Liv selv havde taget kraftigt fat i Arbejdet for sin Forretning, var nu naaet frem til den Alder, hvor han mente at kunne unde sig nogen Hvile; desuden var han ret optaget af andre Hverv.

Han mente trygt at kunne overlade Julius Gudmann Rohde og Oscar Hecht nogle af de daglige Bryderier i Firmaet, Sønnen, der med sin videnskabeligt skolede Tankegang vilde tilføre Forretningen Initiativ og forstaa at samle Administrationens mange Traade, Sviger-

sønnen, hvis Kundekendskab og faglige Uddannelse vilde være det faste Bindeled mellem Forretningen og dens Aftagere.

Derfor traf han den Bestemmelse, at disse to yngre Kræfter skulde optages i Firmaet, hvilket skete under 15. September 1877.

De følgende Aar trivedes Firmaet godt. I Handelen var det en Grødetid; nye Specialmaskiner konstrueredes i Udlandet og »Baadh og Winther« bragte en Række af disse frem paa det hjemlige Marked. Nye Former for Værktøj kom i Brug og nye Opfindelser, som f. Eks. Cyklen holdt sit Indtog. »Baadh og Winther« oversaa ikke de Chancer, disse nye Varer kunde give dem.

Baadh & Winther's Efterfølger
Oscar Hecht

Oscar Hechts Firmaunderskrift.

Grænserne for Forretningen udvidedes og et større og større Antal Kunder knyttedes til det gamle Hus.

Ogsaa udenfor Forretningen var Johan Rohde beskæftiget. En væsentlig Plads i hans Hjerte havde »Raadvaddam«. Da det ikke lykkedes at faa Fabriken solgt, besluttede 10 Mænd, væsentligt af de gamle Interessenter, at fortsætte Driften med et nyt Interessentskab; en Directeur udenfor Isenkræmmerne valgtes, og en Bestyrelse, hvis Formand Rohde blev, nedsattes. I denne Egenskab virkede han de følgende 18 Aar til sin Død. Der er dog ingen Grund til nu at gaa nærmere ind paa alle de Genvordigheder, Fabrikens Drift frembød, eller paa de Vanskeligheder, som foraarsagedes ved, at den ene Interessent efter den anden faldt fra; til sidst var kun Rohde, Halberg og Werner tilbage.

Med usvækket Tro til Fremtiden arbejdede Rohde for Fabrikens Vel. I en kort Biografi til Brug for Ordenskapitlet skrev han selv derom i 1882: »I denne min

Virksomhed har jeg følt mange og bitre Skuffelser, idet Uheld og Besværligheder af alle Arter syntes at have vundet Raaderum paa alle Omraader, men i den senere Tid har Situationen heldig forbedret sig, saaledes at jeg nu har det glade Haab at se denne i Riget saa ældgamle Fabrik-Virksomhed fremtidig at opblomstre til Held for Landet og for de mange Arbejderfamilier, som i saa lange Tider dør have fundet Beskæftigelse og Underhold.«

Rohdes Haab var dog forfængeligt; Fabrikken krævede nu stadigt Tilskud fra de tre Interessenter og blev dem et dyrt Foretagende.

Af de andre Hverv, som Johan Rohde beklædte, skal nævnes, at han var Repræsentant i »Dansk Arbejderbank«, ved hvis Start han havde været Medstifter, og i »Kjøbenhavns Brandforsikring«. Endelig var han 1861 et af de Medlemmer af den københavnske Handelsstand, som fik Sæde i Sø- og Handelsretten, da den blev oprettet, og til denne Plads genvalgte han stadig lige til sin Død. Da han i tyve Aar havde beklædt dette sit Hverv udnævnte Christian IX ham efter Justitsministeriets Indstilling til Ridder af Dannebrog den 29. Dec. 1881.

Da de yngre Kræfter i Firmaet viste sig hans Tillid voksen, besluttede Johan Rohde at trække sig helt ud af det daglige Arbejde og kun være passiv Deltager i Firmaet. Dette iværksattes 1881.

Johan Gudmann Rohdes Virksomhed i Firmaet kan da sammenfattes i de Ord, at han takket været sin omfattende merkantile Uddannelse vidste i fuldt Maal at føre det gamle Hus gennem de forvirrede Tider, som opstod ved Gennemførelsen af Næringsloven af 1857. Han behøvede ikke at frygte den Konkurrence, den nye Tingenes Tilstand medførte; tværtimod høstede han Gavn af Forholdene, indirekte derved, at han fik sin rigelige Part i det Opsving, Næringslivet og Handelen tog under den nye Ordning, direkte ved, at han ikke i sine Dispositioner længere bandtes af de ofte smaatskaarne og hæmmende Skranker, Laugsvæsenet frembød.

Johan Gudmann Rohde gik ikke blot bort fra det aktive Arbejde som en meget velhavende og økonomisk grundfæstet Mand; han var ogsaa en anset Borger og en af sine Fagfæller stærkt respekteret og højt agtet Købmand.

JOHAN GUDMANN ROHDE

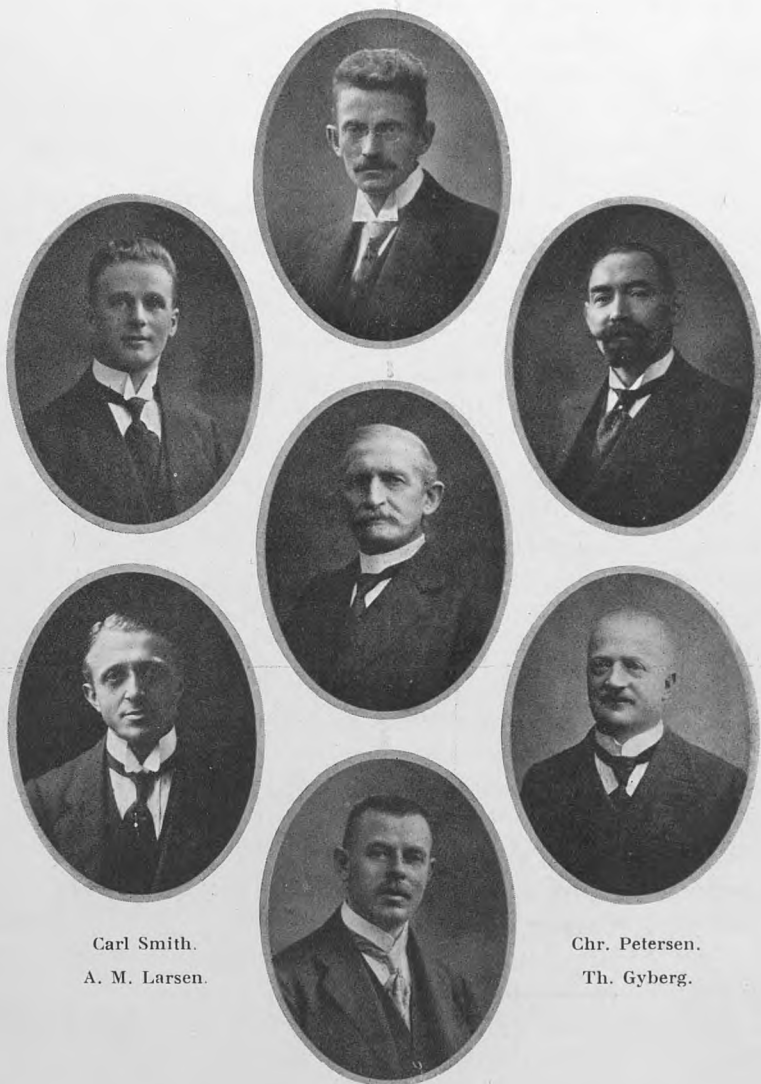
I den Tid, som fulgte efter Julius G. Rohdes og Oscar Hechts Overtagelse af Forretningen, gjorde to modsatte Strømninger sig gældende i Handelslivet herhjemme, som overalt i den store Verden. Den ene var en Følge af de tekniske Fremskridt paa alle Omraader; de gamle Handelsartikler ændredes og forbedredes, og Markedet oversvømmedes med nykonstruerede Varer. Udvalgets Mangfoldighed affødte Særforretninger for enkelte afgrænsede Varegrupper.

Modsat denne Tendens gik en anden Strømning, Trangen til Storforretningen, det konsoliderede, udstrakte Foretagende, som førte alle Artikler i Faget, og som ved sit store Forbrug og sin Kraft til mere storladne Dispositioner forstod at skabe sig Respekt og Hensyntagen hos Leverandørerne og derigennem overfor Kunderne frembød Sikkerhed for gode Varer og præcis Expedition.

»Baadh og Winthers Efterfølger« valgte at hævde sit gamle Ry som den velassorterede Forretning, og derved knyttedes ikke alene de gamle Kunder fastere til Firmaet, men en ny Klasse kom til, en stor Række af københavnske Isenkramforretninger; i de senere Aar har Leverancen fra Lageret til andre Handlende i København spillet en betydelig Rolle.

Men for den Forretning, som skal være paa Højde med sin Tid, spiller Hensynet til hver enkelt Kunde sin Rolle. Butikshandelen er det mest følsomme Organ, en Forretning besidder, til at maale Publikums Smag, Brug og Ønsker. Et af de værdifuldste Led i moderne Handelsorganisation fremkommer netop ved Vexelvirkningen mellem Butikkens Erfaringer for, hvad det er, Kunderne ønsker, og Kontorernes Søgen efter netop

FIRMAETS PROKURISTER OG REJSENDE

Carl Smith.
A. M. Larsen.

Chr. Petersen.
Th. Gyberg.

Th. G. Sørensen.
F. C. Jørgensen.
A. Folkenberg.

de Ting, som bedst vil kunne tilfredsstillende de specielle Krav.

Endelig maa en større Forbruger stille visse Krav til den Forretnings Stabilitet, med hvilken han handler; Sikkerheden for, at bestemte Varer til enhver Tid kan leveres, er altid værdifuld, men af dobbelt Betydning for store Virksomheder, hvis Arbejde foretages paa langt Sigt.

Disse Momenter har haft Betydning for »Baadh og Winthers Efterfølger«s seneste Historie.

Vi er nu naaet til det Punkt, hvor dette Festskrifts Opgave, at give en Række Fremstillinger af Forretningens Forhold og Udvikling gennem Tiderne, for saa vidt er afsluttet. Nutiden er altid unddraget det historiske Skøn.

Hvor fristende det end kunde være i Detailler at undersøge de enkelte Grunde til Firmaets Vækst i de senere Aar, at fremhæve de Mænd, som har haft Ledelsen af Forretningen og dens enkelte Afdelinger, at omtale de talrige Bestræbelser for at hævde Firmaets Overlegenhed, som er gjorte i den sidste Snes Aar; det bør dog falde udenfor et Festskrifts Grænser; en senere Tid vil bringe Nutiden den Værdsættelse, den har gjort sig fortjent til.

I Stedet for en bredere Skildring af den sidste Epokes Begivenheder i Firmaets Liv er det rigtigst at lade selve de nøgne Tal tale og kort kun nævne de forskellige Stadier, som er gennemløbne siden den nuværende Chef fik Ledelsen.

1881. Firmaet benyttede, som ovenfor omtalt, da han og Hecht overtog Firmaet, c. 2000 Kv.-Alen.

1882. Allerede det følgende Aar foretoges den første Udvidelse af Forretningen, idet den mindre Butik op mod Rundetaarn opgaves til Fordel for den større. Samtidig blev hele Baghuset og alle Kældrene taget i Brug til Lager. Gulvfladen øgedes derved med c. 1000 Kv.-Alen til 3000 Kv.-Alen.

Der indlagdes Dampopvarmning i Bygningen; en Elevator (til Haandkraft) indbyggedes mellem Etagerne,

og man installerede et ni-dobbelt Talerør efter et System, hvorved man fra hver Taleplads kunde komme i Forbindelse med de otte andre Pladser.

Udsigt fra Baghuset i Købmagergade til Bagsiden af Skindergade 3 i Maj 1892.

1885 købte Juniorchefen hele Ejendommen af sin Fader for 225.000 Kr. og det følgende Aar fandt en Del Ombygninger af Forhuset Sted, men da de øvre Etager stadig var anvendte til Beboelse, fik Ændringerne da ingen Betydning for Forretningens Udvidelse.

Ældre Københavnerne vil maaske kunne erindre Antikvitethandleren Fru Verdier, som da flyttede ind

paa første Sal, der blev ledig da Johan Rohde flyttede hen til Nørre Farimagsgade.

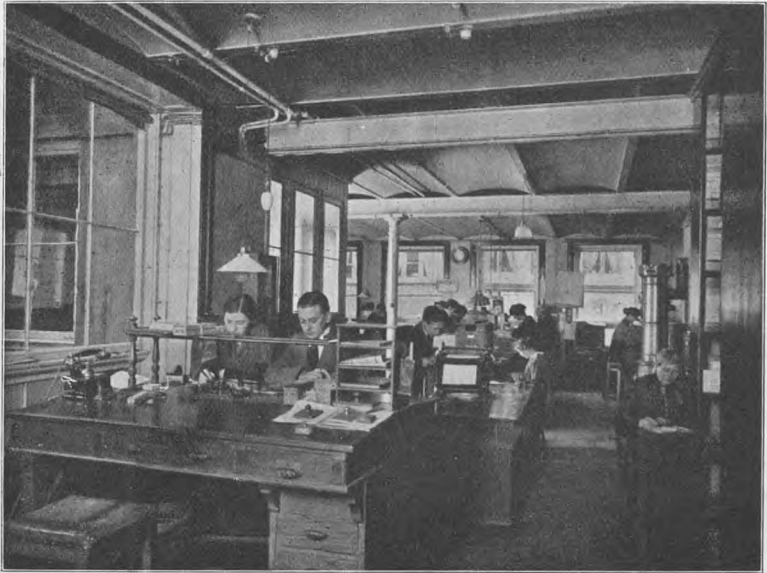
1889 flyttede Fruen imidlertid; Lejligheden skulde inddrages i Forretningen, og den forbandtes ved en Trappe med Stueetagen; den indrettedes til Køkkenudstyrs-Udsalg. Arealet øgedes med 800 Kv.-Alen til 3800 Kv.-Alen.

PERSONALET FØR OMBYGNINGEN AF
SKINDERGADEHUSET

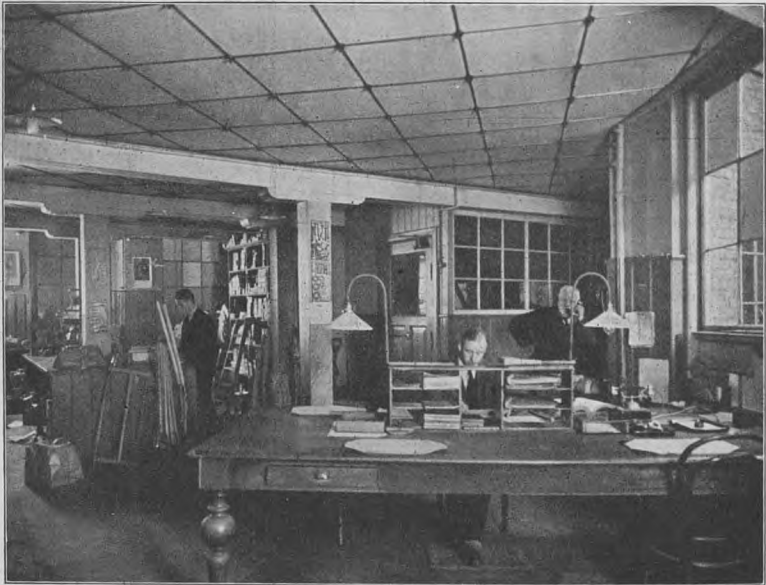

I øverste Række, regnet fra venstre: ¹⁾ Rudolf Krogh. ⁶⁾ Korrespondent Christensen. ⁷⁾ Prokurist Jørgensen ⁸⁾ Grosserer Johannes Møller. ¹⁰⁾ Peter Larsen. ¹²⁾ Rolf Knudsen. — I næstøverste Række: ⁹⁾ Isenkræmmer Authorsen. — I næstnederste Række: ²⁾ Disponent Folkenberg. ³⁾ Rejsende Nystrom. ⁴⁾ Kasserer Sørensen. ⁵⁾ Forvalter Carl Petersen. — I nederste Række: ¹⁾ Frk. Schjellet. ²⁾ Rejsende Martin Hjort. ³⁾ Byagent H. P. Jensen. ⁴⁾ Etatsraad J. G. Rohde. ⁵⁾ Grosserer Oscar Hecht. ⁶⁾ Disponent Fritz Munck. ⁷⁾ Lagercommis Kreutzberg.

1891. Da næsten alle Gaardens Lokaler nu var indtagne af Forretningen var en yderligere Udvidelse kun mulig ved Køb. Op til Baghuset stødte Grunden fra Skindergade Nr. 3. Med Planerne om Udvidelse ad denne Vej for Øje købte Julius G. Rohde 1891 for 66.000 Kr. dette gamle Hus.

Hovedkontoret i Skindergade 3.

Indenbyes en gros Kontoret i Skindergade 3.

Den 4. December 1891 afgik Johan Gudmann Rohde ved Døden.

1892 paabegyndtes i Maj Maaned Nedrivningen af det gamle Hus i Skindergade; en ny Bygning, der føje-

Huset i Skindergade Nr. 3.

des ind i Købmagergadehuset, rejste sig paa Grunden under Ledelse af Arkitekt V. Ingemann. Ved Efteraarstide var Ombygningen afsluttet, og Kontorerne anbragtes paa 1. Sal i den nye Bygning. Den store udmurede Kælder indtoges til grovt Lager og den venstre

Lager-Kælderen under Gaarden.

Kælderbutikken i Købmagergade Nr. 45.

Stuebutik indrettedes til Salg af Cykler. Forøgelsen af Gulvflade blev 975 Kv.-Alen til c. 4.775 Kv.-Alen.

I den følgende Vinter udgravedes Gaarden paa Købmagergade, Façaderne undermuredes (af Julius G. Rohdes Svigerfader, Murermester Wienbergs Folk).

1893. De derved fremkomne store Kældere toges i Brug. Forøgelse: 440 Kv.-Alen til 5.215 Kv.-Alen.

Baghusets Kælder udgravedes. Forøgelse: 160 Kv.-Alen til ialt 5.375 Kv.-Alen.

Købmagergade Nr. 45, efter at Porten var lukket og Façadens Udstyr ændret (1896).

Først herefter kunde de besværlige Lejemaal af Undertrum i Nabolaget ophøre.

Porten til Købmagergade lukkedes og anvendtes som Udstillingsvindue.

1894. Da de to Chefer var uenige om Forretningens Expansion og de Veje, ad hvilken den skulde forløbe, enedes de om at ophæve Kompagniskabet, og Hecht trak sig ud af Firmaet. Julius Gudmann Rohde blev saaledes Eneindehaver.

1896. Forretningens Vækst krævede stadig nye Lo-

Isenkrabutikken i Købmagergade Nr. 45 til venstre.

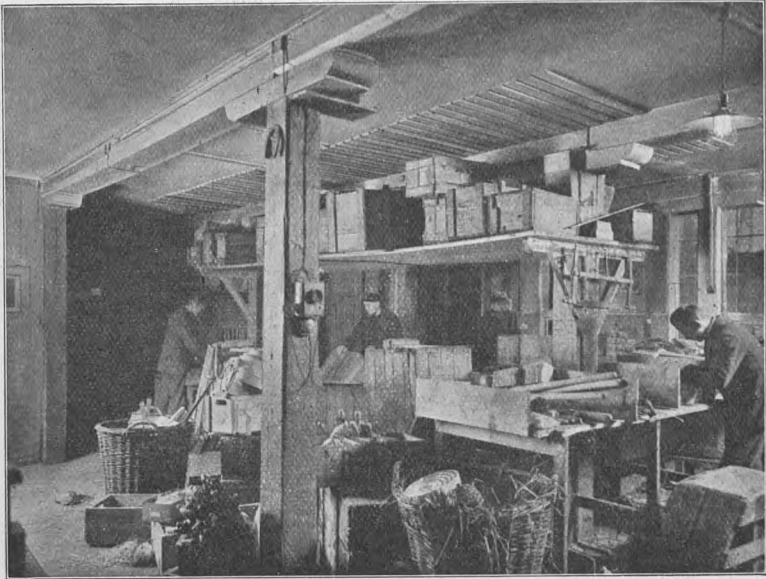
Galanteributikken i Købmagergade Nr. 45 til højre.

Glas- og Porcellains-Afdelingen paa første Sal i Købmagergade Nr. 45.

Køkkenudstyrs-Afdelingen paa første Sal i Købmagergade Nr. 45.

Pakstuen i Baghuset paa Købmagergade.

Fra Baghus-Lageret i Købmagergade.

Offertekontoret i Skindergade Nr. 3.

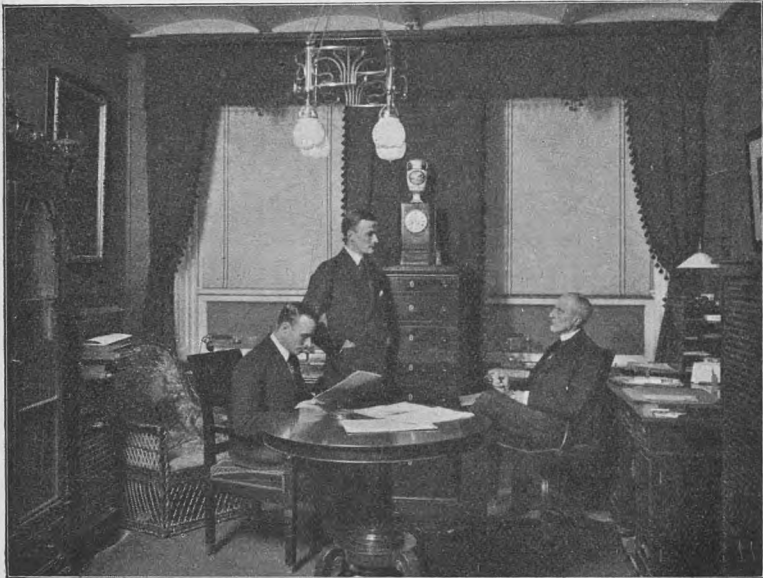
Prøvelageret i Skindergade Nr. 3.

kaler; den 5. Dec. toges ogsaa den mindre Butik mod Købmagergade i Brug. Den indre Trappe ombyggedes og Façadens Udstyr ændredes.

Forøgelse: 325 Kv.-Alen til c. 5700 Kv.-Alen.

1899. Lageret erobrede 3. Sal i Skindergade; Forøgelsen var 380 Kv.-Alen til 6080 Kv.-Alen.

1902. Hovedbygningen til Købmagergade fik sit indre komplet ombygget. Alle Etagerne inddrogtes under Detailforretningen og forbandtes ved en bred Trappe.

Chefskontoret i Skindergade Nr. 3.

Bag Huset anbragtes en stor Elevator. Forøgelse: 1650 Kv.-Alen til 7730 Kv.-Alen.

1907. Baghuset ombyggedes, en Elevator anbragtes i Lysgaarden, Tagetagen udvidedes og Trappen fjernedes. Stueetagen indrettedes til Pakrum. Forøgelsen: 340 Kv.-Alen til 8070 Kv.-Alen.

1911. Anden Sal i Skindergade inddrogtes under Kontoret som Prøvelager og Offertekontor. Forøgelsen 380 Kv.-Alen til 8450 Kv.-Alen. Altsaa mere end det femdobbelte af det Areal, Forretningen i sin Tid brugte i Silkegade.

1912. Den 1. Juli optog Julius Rohde sine to Sønner AXEL WIENBERG RÖHDE, født 1881, og JOHAN GUDMANN RÖHDE, født 1884, i Forretningen. Begge var uddannede til Handelen og havde opholdt sig i Udlandet (Leipzig, Sheffield hos Sanderson, Hamborg).

Købmagergade Nr. 45 i 1917.

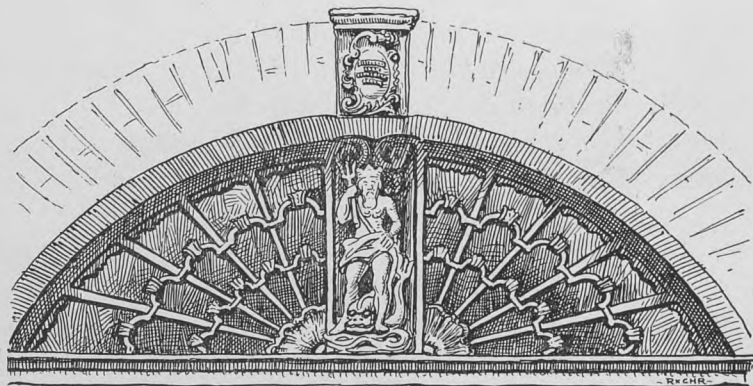
1917. Endelig gjorde Forretningens Udvidelsestrang atter et større Grundkøb ønskeligt. Bagsiden af Købmagergadegrunden støder op til en gammel Bryggergaard, som har Façade mod den gamle Trompetergang, nu Niels Hemmingsensgade Nr. 32.

Huset, som oprindeligt laa paa denne Plads, brændte 1728. Bryggeren Christoffer Klog købte Grunden og opbyggede sig en stor Gaard, der aabenbart gjorde et saa fornemt Indtryk paa sin Tid, at selve Slotspræsten

Hans Jørgen Bang boede der til Leje. Siden (c. 1750) gik Huset over i Slægten Skibsteds Eje, og her havde den kendte Brygger og Raadmand Skibsted til Huse. Da denne Ejendom, som i Tidens Løb gik sørgeligt tilbage og forfaldt, for nylig kom til Salg, lykkedes det Firmaets Indehavere at erhverve den for 245.000 Kr. De store Ombygninger, som Indretningen af den vil kræve, bliver Fremtidens Sag.

Vi har nu fulgt det gamle Firma, de Ahlsteeners, Baadhers, Wintheres og Rohders Forretning gennem mere end 200 Aar. Strenge Tider og gode Tider har vekslet; Ildebrande, langvarig Sygdom og pludselige Dødsfald har truet dets Eksistens Gang paa Gang; det har dog overlevet Modgangen og blomstrer og trives som ingsinde.

Det er nu paa tredie Aarhundrede, at Forretningen føres frem under Peter Baadh's Navn. Gid den gamle Tradition, den gamle Støthed og Paalidelighed aldrig maa bryde for det Firma, som ud fra hans lille Forretning paa Amager Torv har vokset sig stort og stærkt.

Udsmykning over Porten til Christoffer Klogs Gaard.

EFTERSKRIFT

DENNE Bog fremkommer som et Lejlighedsarbejde som Følge af en Anmodning i Sommer fra Seniorchefen for Firmaet BAADH & WINTHERS EFTERFØLGER, Herr Etatsraad J. G. RØHDE, om at udarbejde Forretningens Historie til Brug for et Festskrift i Anledning af dens 200-aarige Bestaaen.

Den relativt korte Tid til Arbejdet, som gjordes endnu kortere ved Bibliothekernes fremskyndede Lukning, har bevirket, at ikke alle mulige Kilder har kunnet eftersøges. Magistratens Resolutionsprotokoller og Danske Kancellis vigtigste Protokollrækker er naturligvis gennemgaaede. Da det viste sig, at det Stof, som kunde fremskaffes til Belysning af de forskellige Indehaveres Særpræg, var minimalt, er disse Oplysninger søgt supplerede med Træk fra Handelsforhold og Laugsliv til de forskellige Tider, hvorved Bogen formentlig har vundet i Almeninteresse. Dette har været saa meget lettere, som store Dele af de Forretningens Historie vedkommende Laugsarkiver findes indlemmede i det kgl. Bibliothek.

Til den Røhdeske Oversigtsstamtafle er der, især for de yngre Generationers Vedkommende, fundet udmærket Støtte i de af Herr Kasserer IM. BÜTZOW-RØHDE samlede, interessante Familieoplysninger.

De sidste to Kapitler er i væsentlig Grad byggede paa Oplysninger fra Firmaets nuværende Seniorchef, Oplysninger, som var saa meget nødvendigere, som Firmaet

næsten intet ældre Arkiv besidder. Af Hensyn til Fremstillingens Ensartethed er derfor heller ikke dets moderne Arkiv benyttet.

Herr Direktør ERNST BOJESEN har velvilligst, med sin eminente Rutine, paalaget sig alt Arbejdet med Tilrettelæggelsen og Udstyret af Bogen, hvortil Herr Kunstmaler R. CHRISTIANSENS Viden og Pen er taget i Brug.

Sætningen og Trykningen er udført i F. E. BORDINGS fremragende Etablissement. Fotografierne er tagne af kgl. Hoffotograf L. ALBERT. Klichéerne derefter skyldes Lithograf CHR. NØHRLIND.

Maatte da denne Bog, som er skabt efter meget Arbejde af de forskellige Kræfter, finde den Interesse, som Emnet fortjener.

Kjøbenhavn, den 26. November 1917.

OTTO ANDRUP.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. 1666—1717 5
 Isenkræmmernes Stilling ved Aar 1700 pag. 8. — Christine, salig Johan Ahlsteens Enke, hendes Gaard og Isenbod pag. 10. — Christine, salig Johan Ahlsteens, og hendes Slægtninge pag. 17. — Peter Baadhs Slægt og tidligere Liv pag. 18. — Lærlingeforhold pag. 21. — Octavi Hollman pag. 22. — Den Bischoff-Hollman-Baadhske Stamtavle pag. 26. — Hans Jochim Rohdes Isenbod pag. 27. — Isenbodens Lager pag. 33.
2. Peter Baadh 1717—1761. 41
 Peter Baadhs Isenbod pag. 43. — Peter Baadhs Familieforhold pag. 45. — Peter Baadh og Lauget pag. 50. — Isenkræmmerexamen pag. 59. — Peter Baadhs sidste Aar pag. 69. — »Afgangne Baadhs Enke og Sønner« pag. 73.
3. Octavi Hollmann Baadh 1761—1800 75
 Octavius Hollmann Baadhs Ungdom pag. 78. — Octavius Hollmann Baadhs Familieforhold pag. 81. — Octavius Hollmann Baadh og hans Isenbod pag. 84. — Octavius Baadh og Lauget pag. 87. — Laugets Fabrikker pag. 97. — Octavius Baadh og St. Petri Menighed pag. 101. — Brødrene Baadh og det offentlige Liv i København pag. 103. — Octavius Hollmann Baadhs sidste Aar pag. 108.
4. Baadh og Winther 1800—1832 113
 Peter Nicolay Baadh og Friderich Winther pag. 115. — Forretningen i Friderich Winthers Tid pag. 120. — Friderich Winthers Stilling i Lauget og til Raadvaddam pag. 126. — Friderich Winthers sidste Aar pag. 132.

5. Mathias Frederik Octavius Winther 1832—1848 135
 Mathias Frederik Octavius Winther pag. 137. — Forretningen i Winthers Tid pag. 141. — M. F. O. Winther i Lauget og Fabrikstyrelsen pag. 144. — M. F. O. Winthers sidste Tid som Isenkræmmer pag. 146.
6. Søren Julius Rohde 1848—1855 149
 Den Rohdeske Slægt pag. 152. — Søren Julius Rohdes tidligere Aar pag. 157. — Søren Julius Rohde og Forretningen pag. 160. — Søren Julius Rohdes Stilling til Lauget og Raadvaddams Fabrikker pag. 163. — Søren Julius Rohdes Død pag. 165.
7. Johan Gudmann Rohde 1855—1881 167
 Johan Gudmann Rohde pag. 170. — Johan Rohde bliver Isenkræmmer pag. 172. — Johan Rohde og Forretningen pag. 174. — Det daglige Liv i Silkegade pag. 178. — Firmaets Hjælpere pag. 181. — Forretningens Vækst pag. 184. — Johan Rohde, Lauget og Raadvaddam pag. 187. — Gaarden paa Købmagergade pag. 189. — Forretningen paa Købmagergade pag. 194. — Johan Rohdes sidste Aar som aktiv Deltager i Firmaet pag. 197.
8. Nutiden. Fra 1881 201

